

Ingyenes kiadvány

2023

www.korosoknaturpark.hu

Körösök Völgye

...*több mint*
élménymagazin

- ▶ NATURE CORNER
- ▶ NATÚRPARKI TELEPÜLÉSEK
- ▶ NATÚRPARKI PORTRÉ
- ▶ FOTÓGALÉRIA
- ▶ TUDOMÁNY
- ▶ TERMÉSZET
- ▶ TÚRAÉLMÉNY
- ▶ TÁJ ÉS KULTÚRA
- ▶ KÖZÖSSÉGEK
- ▶ SZEMLÉLET ÉS JÓ GYAKORLATOK
- ▶ ÉRTÉK A VIDÉKBEN
- ▶ KÖRÖS-VÖLGYI ÍZEK

Köszöntő

Tisztelt Olvasó!

A „The Nature Corner” – Nagyszalonta–Békéscsaba határ menti térség természeti értékeinek védelme és fejlesztése elnevezésű projekt részekén megjelenő Körösök Völgye élménymagazin utolsó lapszámát adjuk közre.

Végigtekintve kiadványaink tartalmi összességén, hatalmas tudásanyag tárul elénk. Több mint 140 cikk és közel kétezer fotó nyit ablakot térségünkre a természetvédelem, a kultúra, a környezettudatosság, a fenntarthatóságot sürgető szemléletváltás, a kreatív műhelymunka, az aktív turizmus, illetve a felelős jövőformálás jegyében.

Ez a komplexen iránymutató tartalom azonban nem csupán a Körösök Völgye Natúrpark eszmeiségének és „zöld útjának” lenyomatát adja jelenkorunkra vonatkozóan, hanem valóságunk azon drámai kórképeit is rögzíti, amelyekkel éppen magazinunk megvalósításának idején kellett világunknak globálisan szembesülni.

Lapszámaink hasábjain áttükröződő küldetéstudatunk ezért mostanra azzá a nélkülözhetetlen miszsiósmunkává alakult, amely annál fontosabb, minél nagyobb veszélybe kerülnek a (túl)élhető emberi jövőt szolgáló eredményeink. Minél inkább kifordul világunk a fenntartható sarkaiból, nekünk és a hozzánk hasonlóan gondolkodóknak annál jobban kell bábáskodni térségünk fizikai, illetve lelki-szellemi vonatkozású kincsei felett.

Bár a magazin útja most lezárul – reméljük, csupán időlegesen –, mi továbbra is igyekszünk célkitűzésinket megvalósítva lelkesen, korunk elvárásai szerint megújulva, tényleges megoldásokkal válaszolni a környezetünket formáló, akár előre nem látható kihívásokra is.

**Majálisi táncház a Széchenyi ligetben,
a Körösök Völgye Látogatóközpont előtt**

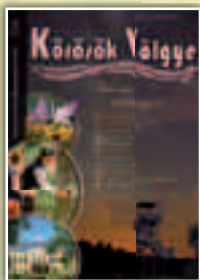
Utolsó lapszámunk – a „régi” pillérek mellett – ezekre ad egyfajta előretéteket az aktív turizmus hazai jövőképe, az ifjúsági közösségi tér vagy éppen a Körös-völgyi idővonal által. Magazinunk tájegységünkre vetett utolsó pillantását pedig egy különleges riport adja egy Körösök-ről szóló természetfilm, a „Volt egyszer egy vadvízország” valóságstűkre által.

Ezekkel a gondolatokkal kívánok magazinunk búcsúoldalaihoz tartalmas, hasznos, szemléletbővítő kapcsolódást, megköszönve szerzőinknek, segítőinknek, partnereinknek azt az áldozatos és szakértő munkát, amellyel nemcsak a Körösök völgye tegnapjához, hanem holnapjához is értékteremtően hozzájárultak.

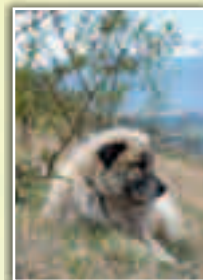
Pócsi Gabriella

A Körösök Völgye Natúrpark Egyesület
munkaszervezet-vezetője

Tartalom

Címlapfotó:
Csillagok alatt a Körösök völgyében
Fotó: Simon Ferenc

Hátlapon:
Pásztorkutya a hegyoldalban
Fotó: Tószögi György

6-25

NATURE CORNER

6-9 / Rezilienciaelemzés a Körösök völgye élhető jövőjéért

10-11 / Országos premier Romániában: természetvédelmi intézkedés Nagyszalontán, a tűzokok védelmében

12-13 / Körösvölgyi Állatpark – a turisztikai sikersztori

14-21 / Mezőgazdálkodás és a táj zöld hálózatai, zöld infrastruktúrája 2.

22-25 / A legrégebbi országos kiépítésű távközlési rendszerek: a gémeskutak

„Nemzeti múltunknak vannak századai, amelyekből egy sort nyelvünkön nem vagyunk képesek felmutatni, míg ugyan azon századból magas műveltségi állapotot tanúsító számos műemlékünk maradt ránk. Minden ilyen nemzeti műemlék elenyésztésével tehát nyilván történelemkönyvünk egy-egy lapja szakadt ki! A legjelentékenyebb és legrégebbi műemlékek a tárgy természeténél fogva építészetiek.”

(Ipolyi Arnold)

26-35

NATÚRPARKI TELEPÜLÉSEK

26 / Öcsöd – kincses zugok a Körös mentén

27-28 / Békésszentandrás
– a múlt kincse a jelen gazdagsága

29 / Kunszentmárton – a Körösszög városa

30-31 / Csongrád – ahol az út véget ér

32-35 / Mezőtúr – a Sárrét nyugati kapuja

36-41

NATÚRPARKI PORTRÉ

36-38 / Hét Patak Gyöngye Natúrpark

39-41 / Vértesi Natúrpark
– „Egy cseppnyi Magyarország”

FOTÓGALÉRIA

42-53 / Körösök völgye kincsei fotópályázat

TUDOMÁNY

54-57 / Fluidumok a Körös-vidék mélyén

58-61

TERMÉSZET

58-61 / Óshonos tokhalaink alkonyában

TÚRAÉLMÉNY

62-65 / Aktívan a Körösök völgyében

TÁJ ÉS KULTÚRA

66-69 / Fekete-Körös-völgyi kis trakta
/Táj, ember, kultúra/

„A Fekete-Körös völgyét, népét, múltját, kultúráját érdemes újra és újra felfedezni, tempósan haladva, megállva, nyitott szemmel és szívvel figyelve. Minden tekintetben káprázatosan gazdag ez a vidék, amelynek csillogó vagy szerényebb kincseit a 168 kilométer hosszan kanyargó Fekete-Körös mentén gyalog, kerékpáron, szekéren és lovon, s az ősi úton, a vízen haladva láthatjuk meg a legélesebben.”

(Vágner Szabó János)

70-81

KÖZÖSSÉGEK – SZEMLÉLET ÉS JÓ GYAKORLATOK

70-73 / Térfoglaló – Ifjúsági közösségi terek
Békéscsabán, fiatalok a ligetben

74-77 / Natúrparki jövőutakon

78-81 / Kutyás közösség – közösségi kutyázás

ÉRTÉK A VIDÉKBEN

82-87 / Aki egy nyelven beszélt mindenkivel...

88-89 / Volt egyszer egy vadvízország

KÖRÖS-VÖLGYI ÍZEK

90-91 / A vízpart konyhája

„A szabadban történő sütés-főzés tudománya ősidőktől kezdve része életünknek, a hal pedig a Körösök régi vízi világában a legnépszerűbb eledelnek számított. Néhány étel mára ugyan elveszett a halas gasztronómiánkból (káposztás csík, borsos-sós lében főtt tokhal), de sok napjainkra is átöröklődött. Néhány fogást egyszerű módon és eszközökkel ma is elkészíthetünk, akár helyben, a vizek partján.”

(Tószögi György)

Interreg

Románia-Magyarország

Partnerség egy jobb jövőért

www.interreg-rohu.eu

Kiadó: Körösök Völgye Natúrpark Egyesület (5600 Békéscsaba, Szent István tér 7., elnök: Szarvas Péter • Szerkesztőség: Körösök Völgye Natúrpark Egyesület (Körösök Völgye Látogatóközpont, 5600 Békéscsaba, Széchenyi liget 810., e-mail: info@korosoknaturpark.hu) • Főszerkesztő: Tószögi György – Szerkesztő: Pócsi Gabriella – Olvasószerkesztő, korrektor: Széll Katalin • Grafikai és nyomdai munka: Kolorprint Nyomdaipari Kft. (5600 Békéscsaba, Teleki u. 6., Tel.: +36 66/446-209) – Felelős vezető: Knyihár János – ISSN 2063-7233 • Megjelenés: Magyarország és Románia határ menti megyéiben, 6 alkalommal, ingyenesen – Példányszám lapszámonként: 1500 magyar és 500 román nyelvű • Címlapfotó: Csillagok alatt a Körösök völgyében – Fotó: Simon Ferenc; Hátlapon: Pásztorkutya a hegyoldalon – Fotó: Tószögi György • A magazin teljes tartalma szerzői jogi védelem alá esik. Az ehhez fűződő jogok gyakorlására kizárólag a magazin kiadója jogosult. © Körösök Völgye Natúrpark Egyesület • A Körösök Völgye élménymagazin az Interreg V-A Románia–Magyarország program ROHU-14 azonosítószámú, „The Nature Corner” – Nagyszalonta–Békéscsaba határ menti térség természeti értékeinek védelme és fejlesztése c. projektjének keretében kerül megjelenésre. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap, valamint Magyarország és Románia kormányának társfinanszírozásával valósul meg. • Jelen kiadvány tartalma nem feltétlenül tükrözi az Európai Unió hivatalos álláspontját.

Rezilienciaelemzés a Körösök völgye élhető jövőjéért

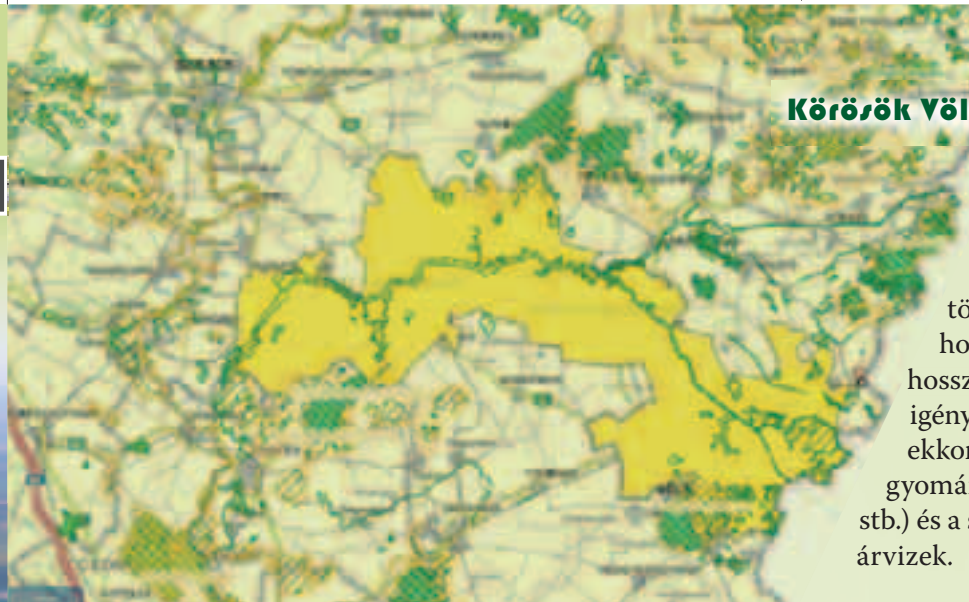
Folyóról levágott kanyarulat a Hármas-Körös mentén

2021. május 31-én, illetve június 14–15-én egy különleges műhelymunka-sorozat helyszínét adta a békéscsabai Széchelyi ligetben lévő Körösök Völgye Látogatóközpont. Kuslits Béla – CEEweb for Biodiversity külső szakértő – vezetésével egy 3 workshopból álló tájörténeti vizsgálat zajlott le a Körösök völgye ökológiai, társadalmi, gazdasági megújuló/alkalmazkodó képességére vonatkozóan (rezilienciaelemzés).

A különleges és módszertanában újszerű elemzés során számos szakterület – vízügyi, nemzeti parki, vidékfejlesztési, társadalomkörnyezeti – képviselői ültek asztal köré, hogy egy általuk „felfejtett” idővonal segítségével vizsgálják, milyen reális jövőképek vázolhatók fel a térség számára. A Körösök völgye tájörténeti és vízrajzi szempontból önálló rendszernek tekinthető, a közös munka azonban arra mutatott rá, hogy a jelenlegi társadalmi-gazdasági berendezkedés miatt ez ma meglehetősen töredezett képet mutat.

A rezilienciaelemzést egy természeti, technológiai, gazdasági, társadalmi, politikai idősík kidolgozásával tették lehetővé a workshop résztvevői

Sárga terület: Körösök Völgye Natúrpark; zöld: védett természeti terület; sraffozott: Natura 2000 területek (forrás: <http://naturaterv.hu>)

TÁJHASZNÁLATI FORMÁK

A Körösök Völgye ma egy intenzív mezőgazdasági térség. Történelmi fejlődése során a szántóföldi gazdálkodás nemcsak a jelenlegi gazdaság szerkezetben, de a táj történelmi alakulásában is alapvető fontosságú volt. A tájhasználat és a térbeli kiterjedés becslése mellett a workshop résztvevői meghatározták azokat a lassú változókat is, amelyek hosszú távon a leginkább megszabják a tájhasználati forma működőképességét.

A RENDSZER HATÁRAI

A Körösök völgye adminisztratív, közigazgatási határokkal nem rendelkezik, azonban egyértelműen látszik, hogy a térség elsősorban a folyóktól függ. A terület nagy részén intenzív szántóföldi mezőgazdaság működik, amely a korábbi folyószabályozás következtében már jelentős részben nem ártér, azonban a folyók vizéből táplálkozik az öntözőrendszer, illetve a folyóktól függ a természetes talajvízszint is. Ebből az adottságból az következik, hogy a társadalmi-ökológiai rendszer határa a három Körös és a Berettyó folyó vízgyűjtő területével lenne meghatározható. Az ideális megközelítés egy közigazgatási és államhatároktól független közös menedzsmentrendszer kialakítása lenne, ez azonban jelenleg nem tűnik megvalósíthatónak.

TÖRTÉNELMI FEJLŐDÉS

A térség társadalmi-ökológiai – jelenleg is látható – mintázatainak kialakulása a török idők után kezdődött. A jelenlegi állapotokhoz vezető fejlődés első lépése a Harruckern család birtokszerzése volt a térségben, ekkor kezdődött egy lényegében ősi természeti táj mezőgazdasági szemléletű átalakítása. A részletes idővonal ezért az 1700 és 2021 közötti időszakot dolgozza fel politikai, társadalmi, gazdasági, ökológiai és technológiai változásokra koncentrálna.

A TERÜLETFOGLALÁS KORA

A területfoglalás korának fő kiindulópontja a Harruckern család királyi adományként kapott birtokszerzése. A kor gazdasági igényei a szántóföldi mezőgazdaság és az állattartás számára voltak leginkább kedvezőek, ezért az új birtokhoz olyan stratégiát választottak, ami

ezeket a gazdálkodási formákat részesíti előnyben. Ebből következtek a betelepítések, a minimális mértékű technológiai fejlesztés és elsősorban területi expanzióra törekvő stratégia. A területi expanzió előnye, hogy emberi és állati erővel kivitelezhető, és hosszú ideig képes volt a gazdaság növekedési igényét fedezni. Az uradalmi gazdaság mellett ekkor még jelentős mértékben jelen voltak a hagyományos gazdálkodási formák (fokgazdálkodás stb.) és a szabályozatlan folyókon gyakoriak voltak az árvizek.

A táj történelmében a legnagyobb változást a vízrendszer drasztikus átalakításával – folyószabályozás, vizes területek lecsapolása – okozta az ember

A FOLYÓSZABÁLYOZÁS KORA

A 19. század közepén a felvilágosodás, a polgárosodás, az ipari forradalom kora zajlik Európa szerte. A területfoglalás stratégiája elérte a végső határokat, a hátralévő területek túl vizesek, mocsarasok. Az országos tendenciához hasonlóan itt is megkezdődött a folyószabályozás, ami hatalmas területeket szabadított fel, jelentős gazdasági lökést jelentett, sok munkahelyet hozott létre, és egy igen termelékeny mezőgazdasági növekedésnek volt az előszobája. Ezzel párhuzamosan megjelent a gépesítés az ipar számos szegmensében. Ez az időszak egy polgári virágkor volt, szellemi, kulturális, műszaki fejlődés jellemezte, kibontakozott a városi kultúra.

A TECHNOLÓGIA KORA

A technológia korában nem volt már több terület, amit termelésbe lehetett vonni, de a termelés intenzitása növelhető volt. A tévesek létrehozása ezt meg is tette – radikális gyorsasággal. Ahogy a folyószabályozás a nem szántóföldi gazdálkodáshoz kapcsolódó tudást szorította háttérbe, úgy az intenzifikáció a természeti adottságokhoz való alkalmazkodásról szóló tudást tette semmissé. A termőképesség, vízellátottság, talajminőség változói lettek egy ipari struktúrának. A birtokszerkezet és a tájszerkezet egyaránt hozzáalakult az új filozófiához, ami egyben a szénhidrogének mint energiaforrás nagyléptékű elterjedését is elhozta a térségben.

A folyószabályozás

ikonja: a 80 millió talicska föld megmozgatásával 1856 és 1858 között kialakított Gyula–Békési-nagycsatorna (ma Kettős-Körös)

AZ ÉGHAJLATVÁLTOZÁS KORA

A rendszerváltás és az EU-csatlakozás ellenére a tájszerkezetben és a tájhasználati stratégiákban nem történt jelentős változás. Az agrártámogatási rendszer megszállította az egyébként évtizedek óta működő rendszert. A termelés meghatározója már az EU-csatlakozás előtt jóval is a világpiacon dinamika volt, ez a kapcsolat is stabilizálódott az új körülmények között. Az egyetlen valóban strukturális változást a szélsőséges csapadéjárás, a vízmenedzsment emelkedő költségei és a folyók átlagos vízhozamának folyamatos csökkenése jelenti. Miközben az aszályok miatt a vízigény növekszik, szintén növekszik a román oldalon a vízkivétel – a folyók nyári vízhozama azonban csökken. A víz-hozzáférhetőség jelenleg nagyobb, mint az igény, a kereslet és a kínálat ellenkező trendjei miatt egészen biztos, hogy belátható időn belül az év egyes szakaszaiban abszolút vízhiány fog fellépni.

A 19. század közepétől támogatott

agrártörekvések fenntarthatatlan állapotokat teremtettek korunk kihívásai számára

KRITIKUS ÁTMENETEK

A fenti korszakok létrejötte mind egy-egy kritikus átmenethez köthető. Az első a birtokrendszerekhez és területnépesítésekhez, a második a folyószabályozáshoz, a harmadik pedig a technikai intenzifikációhoz kapcsolódik. Minden lépés növelte a rendszer produktivitását, ugyanakkor szűkítette a természetes ökoszisztémákat. Az utolsó kritikus átmenet talán még nem zajlott le, bár

az éghajlatváltozás már elkezdődött. A csapadéjárás változásával, az éves középhőmérséklet és a hóhullámok gyakoriságának növekedésével azonban a vízkivétel biztosan növekedni fog, ezért, ha nem változik a rendszer, akkor elkerülhetetlen, hogy abszolút vízhiány lépjen fel, ami a maximális kapacitásra optimalizált szántóföldi növénytermesztést súlyosan visszavetné. Mivel a csökkenő vízhozam adottság, csak a vízmenedzsment-rendszer radikális átalakítása vezethet ki a jelenlegi csapdahelyzetből. A maga módján ez is egy kritikus átmenet a rendszer életében – ez az átalakulás azonban képessé tenné a rendszert a klímaváltozáshoz való alkalmazkodásra.

Belvív az alföldi monokultúrán
– a jövőben mindez megbecsült érték lehet

FORGATÓKÖNYVEK

A klímaváltozás kora két lehetséges jövőt tartogat a Körösök völgye számára: az első a fokozatos kiszáradás útja, a második egy átfogó vízmenedzsmentrendszer-átalakítás, ami modern formában hozza vissza a folyószabályozás előtti működés számos elemét.

KISZÁRADÁS – HA NEM TESZÜNK SEMMIT

A folyók vízhozamának folyamatos csökkenése egy-két évtizeden belül jelentősen megnehezíti, majd ellehetetleníti az öntözést. Az öntözési igény ezzel párhuzamosan tovább nő, és a zsugorodó öntözhető területen is relatív vízhiány lép fel. A vízmenedzsment-rendszer radikális átalakítása nélkül, a rétegvizekkel való öntözés még technológiailag elképzelhető rövid távú megoldás. Ez a lépés drága, nem megújuló erőforrásra épül, és a valódi megoldás elodázásával arra kényszeríti a térséget, hogy a Körösök vízrendszerének átalakítását a klímaváltozás egy későbbi, még súlyosabb időszakában végezzék el, amikor az mind műszakilag, mind ökológiailag, mind gazdaságilag nagyobb megterhelés lenne.

KONKLÚZIÓ – TÖBB TERET A VÍZNEK

A műhelynap résztvevői – bár nem reprezentálták a térség lakosságát – egyértelműen a vízgazdálkodás reformja mellett foglaltak állást. Ez a forgatókönyv jelentősen lassítaná a víz áthaladását a Körösök völgyén a korábbi mellék- és holtágak újbóli elárasztásával. A több víz képes lenne kiegyensúlyozni a szélsőséges csapadéjárás következményeit. A belvizeket nem kellene levezetni, az erre hajlamos területeken szántó helyett gyepgazdálkodás a javasolt. A feltöltött holtágak mellett továbbra is használhatók az öntözőcsatornák, azonban ebben a rendszerben a talajvíz általában is magasabb, így csökken az ön-

Leürített csatornameder Kamut határában

tözési igény is, és növekszik az elérhető víz mennyisége is. A gyepek és ártéri erdők kiterjedésének növekedése tovább javítja a vízmérleget. Ez a lépés biztosan csökkenti a szántók kiterjedését, ennek mértéke nem határozható meg jelen tudásunk alapján. A vízzel elárasztott régi medrek vagy belvizes mezőgazdasági területek valószínű, hogy aránytalanul fognak problémát okozni a földtulajdonosoknak, mivel a vízrendszer átalakítása elsősorban a domborzati és vízrajzi viszonyokhoz kell alkalmazkodjon. Az átalakítást nem lehet egy lépésben megtenni, mivel sok nyitott kérdés van még a pozitív hatások területén is, ezért a résztvevők az első lépéseket fogalmazták meg, amelyek számos kérdést tisztáznának a nagyobb léptékű beavatkozások előkészítésére. Természetesen, az előkészítés nem csupán technikai kell legyen, hanem a szükséges társadalmi támogatás megteremtése is elengedhetetlen. Az évről évre felmerülő aszályos időszakok minden bizonnyal szereznek majd támogatókat a vízrendszer átalakításának, de az átalakítás akkor hatékony, ha még azelőtt megtörténik, hogy a klímaváltozás igazán súlyos problémákat okozna.

A projektterv átfogóan arra épül, hogy a tájhasználati formák között fokozatosan egyre több rekonstruált vizes terület jöjjön létre. Ez részben olyan növényborítást jelent, ami jól tűri az időszakos vízborítást, részben állandó víztestek rehabilitálását jelenti. Az utóbbi a még nagy számban megtalálható, jelenleg üres medrekben valósítható meg.

CSELEKVÉSI TERV

1. A rekonstrukciót először egyetlen kísérleti mederben kell megvalósítani. Olyan helyszínt kell választani, ahol a kivitelezés olcsó, az ökológiai és hidrológiai következmények kutathatók, és minimális az átalakításból adódó konfliktus. A kísérleti mederrehabilitáció az alábbi hatások vizsgálatára lenne alkalmas (ezek egyben egy monitoringrendszer vizsgálati szempontjai):

- öntözési igény, terméshozam a környező szántókon,
- biodiverzitás változása és özőnfajok jelenléte a környező ökoszisztémákban,

A táj természetes ökológiai és klimatikus rendszerei helyén ma agrársivatag található

- társadalmi és gazdasági hatások: egészség, levegőtisztaság, turizmus,
- rekreációs használat: a lakosság kapcsolata változik-e a természettel,
- geomorfológiai vizsgálatok, pl. talajminőség változása,
- a rehabilitált medermednedzsment igénye: mi kell a fenntartáshoz, milyen költségekkel jár a visszaalakítás.

2. Rekonstrukciós ütemterv kutatása: egy ütemterv kialakítása a régió teljes rehabilitációjára – komplex térinformatikai kutatás számos szempont figyelembevételével.

- Melyek a legalkalmasabb területek?
- Hol van a legnagyobb szükség a szárazodás fékezésére?
- Mi a legköltséghatékonyabb megközelítés a rehabilitáció kiterjesztésére?
- Hogyan lehet az árvízveszély minimalizálásával a vízház tartást a lehető legnagyobb területen helyreállítani?
- A biodiverzitás helyreállítása, ökológiai folyosók kialakítása szempontjából melyek a preferált területek?

3. Társadalomtudományi (szociológia, regionális fejlesztés, gazdaság) kutatás a demográfiai trendek és a környezet állapota közötti összefüggések vizsgálatára. Mi erősíti meg a térség népességmegtartó képességét?

4. Ökológiai kutatás a vízminőség megőrzésének megvalósítására: Hogyan kerülhető el a rehabilitált területek eutrofizációja, milyen környezeti elemek javítják tartósan a vízminőséget? Hogyan kezelhetők a térségen kívülről érkező szennyezések (Hortobágy-Berettyó-csatorna, Románia)?

5. Fiataloknak ötlet- és projektpályázat a rehabilitált terület társadalmi használatára: „Mire használjuk az új holtágat?”

6. A megváltozott mikroklíma kutatása: (páraképződés-többség) hogyan hat a csapadékviszonyokra?

7. Szemléletformálás:

- tájékoztató, közérthető anyagok a program céljáról és eredményeiről,
- szakmai anyagok a program céljairól és eredményeiről,
- térkép: előtte/utána – a 2. pont eredményei alapján az elképzelt tájkép bemutatása,
- virtuális túra a rekonstrukciós tervek és lehetőségek bemutatására (augmented reality).

8. Hálózatépítés: szakmai és helyi szervezetek között a rehabilitáció gondolatának megvitatása, lassú szövetségépítés minimális konfrontációval. Cél a kísérleti eredmények közös interpretálása, a tervek közös alakítása, a folyamatos alkalmazkodás intézményi kereteinek megteremtése.

a. 2010-ben született egy partnerségi paktum a térség fejlesztéséről a Körösök Völgye Natúrpark Egyesület kezdeményezésével – ennek a felélesztése jó kezdőlépés lehet.

b. Források teremtése a hosszú távú élő folyamat fenntartására, hogy „legyen gazdája” a folyamatnak.

Fotók: Tószögi György

A fenntartható jövő érdekében a víznek sokkal több teret kell adni ezen az eredendően folyók áradásaiból megújuló és „lélegző” tájon

(fotó: Szűcs Gábor)

Országos premier Romániában:

Szerző: Laura Turdean

természetvédelmi intézkedés Nagyszalontán, a tűzokok védelmében

Középfeszültségű légvezetékek Szalontán, a tűzokok élőhelyének közelében

Az ember számára az elektromos légvezetékek a szükséges infrastruktúra jelképei. A világszerte veszélyeztetett faj, a tűzok számára azonban a velük való ütközés végzetes lehet. A Bihar megyei Nagyszalontán hat kilométernyi légvezeték cserélték le földkábelre.

A tűzok (*Otis tarda*) egy globálisan sérülékeny faj, állományai a huszadik században súlyos hanyatlást szenvedtek, főként élőhelyeik feldarabolódásának betudhatóan. Miután a kilencvenes években Romániában kihaltak tekintették, a „Milvus Csoport” Egyesület szakértőinek elmúlt 15 évnyi megfigyelései megerősítették, hogy a sztyepp ikonikus madara utolsó mentsvárát őrizte meg az országban Nagyszalonta környékén.

A Nyugat-Palearktikum (Európa, a Közel-Kelet és Észak-Afrika) tűzokállományát célzó fajvédelmi akcióterv védelmi intézkedéseket ír elő a mára széttagolt populációk megóvásának érdekében. A légvezetékekkel való ütközés jelenti az egyik legnagyobb kockázatot a faj számára, ennek elhárítására a leghatékonyabb módszer a tűzokok számára legnagyobb veszélyt jelentő vezeték szakaszok föld alá helyezése.

Ilyen intézkedések csak a természetvédelmi szakértők, a közigazgatás és az energiaszolgáltatók együttműködésével valósíthatók meg, és elsősorban európai projektekből finanszírozzák a kivitelezésüket. Szakértők számos tanulmányt publikáltak már ebben a témában, és Ausztriában, Magyarországon, Németországban, illetve Spanyolországban is ígéretesek az eddig elért eredmények.

MIÉRT JELENT VESZÉLYT A LÉGVEZETÉKEKKEL VALÓ ÜTKÖZÉS A TŰZOKOKRA?

A tűzok nagytestű madár, a legsúlyosabb röpképes madár Európában. A hím, amely nagyobb, mint a nőstény, súlya a 20 kg-ot is elérheti, szárnyfesztávolsága pedig a 2,5 métert. Mivel kifejezetten sztyeppi madár, nagy területekre van szüksége a táplálkozáshoz, a szaporodáshoz és a teleléshez.

Különösen azokban az évszakokban, amikor kevesebb táplálék áll rendelkezésre (ősz, tél), a tűzok elhagyhatja megszokott területét, nagyobb távolságokat tehet meg, és megnő a táplálkozó- és pihenőhelyek közötti repülések gyakorisága. Ugyanakkor a kedvezőtlen időjárási körülmények (rossz látási viszonyok) – köd, havas eső, havazás – is növelik annak kockázatát, hogy légvezetékekkel ütközzenek.

TUJTAD?

A tűzok akár 80 km/órás sebességet is elérhet aktív repülés közben, ezzel megelőzve például a rétisast, amely 70 km/órás sebességre képes. A két faj közötti súlykülönbség – a nőstény tűzok kétszer, a hím pedig háromszor annyit nyom, mint a rétisas – azonban azt jelenti, hogy az akadályok – például a légvezetékek – kikerüléséhez szükséges manőverezési képességük meglehetősen csekély.

A művelet összköltsége 284.116 euróra rúg, és a „Természeti értékek megőrzése, védelme és népszerűsítése a Szalonta–Békéscsaba határ menti térségben, ROHU-14 – The Nature Corner” című projekt keretében valósult meg, amelyet az Európai Unió az Európai Regionális Fejlesztési Alapon keresztül finanszíroz, a román és a magyar kormány támogatásával az Interreg V-A Románia–Magyarország programon keresztül.

„Fontosnak tartjuk, hogy egyre több konkrét környezetvédelmi intézkedést valósítsunk meg, és ne csak az ezekre utaló szándékainkat hangoztassuk. A Nagyszalonta területén meglévő tűzokállományt veszélyeztető tényezők beazonosítása után szükségesnek tartottunk minél több intézkedést hozni a tűzokok védelme és hosszú távú megőrzése érdekében, hogy élőhelyeik kiterjesztéséhez a lehető legkevésbé veszélyeztető környezetet biztosítsunk, így járulva hozzá a példányszám természetes növekedéséhez. Itt az ideje, hogy a nyilatkozatokról tettekre váltsunk!” – jelentette ki Patricia Ivanciuc, a projekt koordinátora.

Nagy Attila, a Milvus Transilvania Vest Egyesület ornitológusa hozzátette: „Ez egy létfontosságú intézkedés ennek a kis, ugyanakkor értékes állománynak. Nemcsak a légvezetékekkel való esetleges ütközéstől védi meg a tűzokokat, hanem életterületet is kiterjeszti, hiszen az elektromos légvezetékek akadályt jelentenek a faj számára. Ezen felül más olyan madárfajokra is pozitív hatással van, mint például a gémfélék vagy a vadludak, melyeknek a tűzokhoz hasonlóan nagy területekre van szükségük a táplálkozáshoz, és amelyeket szintén fenyeget a légvezetékekkel való ütközés veszélye.”

2022. április. Tűzokkakasok a földkábelezés mellett

2021. július. Frissen beásott földkábel Szalontán

Földkábelezés

– Középfeszültségű oszlopok elbontása

HOGYAN ÖVJUK MEG NAGYSZALONTÁN A TŰZOKOKAT AZ ÜTKÖZÉSEKTŐL?

Az a tény, hogy a romániai tűzokok egyetlen életképes állománya Nagyszalonta környékén található, a szalontai önkormányzatot is arra sarkallta, hogy részt vegyen ebben a nagyszabású természetvédelmi beavatkozásban, amely hazánkban még gyerekcipőben jár.

Egy, a tűzokok élőhelyét átszelő, mintegy hat kilométer hosszúságú középfeszültségű légvezeték szakaszt váltottak ki föld alatti távvezetékekkel. 2021 májusában történt meg a földkábel lefektetése, valamint a hálózatra való csatlakozás, 2022-ben pedig a villanyoszlopok elbontására került sor.

...több mint élménymagazin

**KÖRÖS-MAROS NEMZETI PARK
IGAZGATÓSÁG**

Szerző: Körösök Völgye magazin szerkesztőség

Az álomszuszék borzok sokak kedvencei

*Fakó keselyű látványtetése
(fotó: Urbancsok Éva)*

*Az aransakál őshonos nagyragadozónk
(fotó: Urbancsok Éva)*

Körösvölgyi Állatpark

– a turisztikai sikersztori

A Szarvas térségében megvalósuló turisztikai jellegű fejlesztések sorából sok tekintetben kiemelkedik a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság legnagyobb és legkomplexebb bemutatóhelye, az igazgatóság székháza mellett található, gondolatát tekintve is még csak tízéves Körösvölgyi Állatpark. Több tízezer keresik fel évről évre a Csáky-kastély egykori kertjében elterülő bemutató komplexumot, így a hely jelenleg a város egyik legfőbb turisztikai attrakcióját jelenti. Körömi Krisztina látogatóközpont-vezetőt kérdeztük erről a nem mindennapi turisztikai sikertörténetről.

– Hogyan született meg az állatpark kialakításának – mondhatni „zseniális” – ötlete?

– Az igazgatóság területe 2003 óta már rendelkezésre állt a Körösvölgyi Látogatóközpont és az Anna ligeti tanösvény, ami környezeti nevelés és szemléletformálás céljából létesült. Ennek ellenére kevés látogatót vonzott, kellett tehát valami plusz, ami a városba érkező ökoturisták, kirándulók figyelmét felkelti. 2013-ban született meg közös igazgatósági tervezetként az ötlet egy olyan állatpark létrehozására, amely először a Dél-Alföld – majd később a Kárpát-medence – őshonos állatvilágát mutatja be. A gondolatokat tettek követték, állami támogatásból és önerőből

megvalósulva 2014-ben nyithatta megkapuita Körösvölgyi Állatpark számos Körös-vidéki fajjal – szarvas, vad-disznó, nyuszt stb. – egy vizes élőhelyet is magába foglaló sétányra felfűzve.

– Hogyan fogadták a látogatók az Anna liget új lakóit?

– A nyitást követően azt tapasztaltuk, hogy kimondottan nagy az érdeklődés, a fejlesztés hiánypótlónak bizonyult a régióban, ráadásul a zöld környezetre épülő városi turisztikai desztinációba is jól illeszkedett. Az első (fél) évben 15 ezer látogatót vonzott, ebből azonnal látszott, hogy ez egy olyan típusú kezdeményezés, a me-

lyet érdemes fejleszteni, továbbgondolni. Ennek megfelelően a nyitás éve óta folyamatos a bővülés, aminek következtében mára egy teljes értékű bemutatóhelyvé alakult a Körösvölgyi Állatpark. A sétány immár két kilométeresre „duzzadt”, amely mentén a Kárpát-medencére jellemző 50 állatfajjal lehet megismerkedni.

– Szarvas idegenforgalma a horgászoktól a kulturális élményre vágyók spektrumáig terjed. Kikben találta meg elsődleges közönségét az állatpark?

– Az évek során a fő látogatóinknak a kisgyermekes családok, az óvodai és alsós általános iskolai csoportok bizonyultak. Ennek megfelelően a fejlesztések egy része kifejezetten őket vette figyelembe, mint például az interaktív tanösvény, a játszótér, az állatsimogató kialakítása. Természetesen az ökoturisták igényeit sem hagytuk figyelmen kívül a fejlesztések során, kifejezetten számukra hoztuk létre a vízi tanösvényt, amelyet a tőlünk kölcsönözhető kenukkal lehet megközelíteni. Emellett persze kerékpárútra is lehetőségük nyílik, így ez a hely ma már nemcsak egy komplex természetközeli élményközpont, hanem kiinduló ökoturisztikai bázis is, ahol akár szakvezetés is igényelhető. Napjainkhoz érve sikerült egy EU-pályázat keretében összetett fejlesztést is megvalósítani a Körösvölgyi Állatparkban. Ez lehetőséget adott egy korszerű, eddig hiányosságot jelentő látogatói járműparkoló kialakítására. A területen működő igazgatósági és bemutatási feladatok teljes munkaszervezeti szétválasztását is meg tudtuk oldani, új állatkifutók épültek – pl. farkas –, továbbá kenu-tárolók, vízi kiszállástégek a Szarvasról vízi úton, kenuval, csónakkal érkező turisták számára és egy korszerű büfé is. A fejlesztés részét képezte egy 60–70 fő befogadására alkalmas közösségi tér kialakítása a nyári táboroztatás és egyéb környezeti nevelési programok jobb megvalósulása érdekében. Mindezt tetézi a szintén európai uniós pályázati forrásnak köszönhetően létrejött új állandó kiállításunk, ami a Körös–Maros Nemzeti Park természeti értékeit mutatja be két szinten, 200 négyzetméteren. Ez az interaktív tárlat – mondhatni – a kicsiket és a nagyokat is lebilincselő élményekkel és tudással kápráztatja el. Fejlesztéseinknek köszönhetően 2022-ben természetiskolai minősítést kaptunk, ezzel az erdei iskolák mintájára tudunk szemléletformálást, oktatást végezni.

– A fő attrakciót bizonyára azért továbbra is az állatok jelentik. Sokakban felmerülhet a kérdés, honnan származnak?

– Természetesen nem a „vadonból” kerülnek befogásra. Általában vagy valamilyen mentési tevékenységből adódóan, a természetben való életben maradásra képtelen

Aisa és Kurszán, a szürke farkas testvérpár rendkívül játékos

Látványtetés az európai bölényeknél
(fotó: Körömi Krisztina)

egyedként, vagy más állatparkokból vásárlás útján, illetve fajvédelmi program keretében. Utóbbi adott lehetőséget az egykor Magyarország területén is vadon élő európai bölényeink elhelyezésére. De különleges és egészen egyedi történeteink is vannak, mint a fakó keselyűk, amelyek tojás „formájában” érkeztek a Szegedi Vadasparkból, és sikerült azokat mesterségesen kikeltetni, ami felnevelésükkel együtt nagy szakmai bravúrnak számít. Meg kell említeni még az elkobzás következtében hozzánk kerülő állatokat, aranyakálunk befogadásának hátterében is ez áll.

– Lesznek-e a Körösvölgyi Állatparknak a közeljövőben új lakói?

– Ezt főként a költségtényezők határozzák meg, de természetesen keressük a lehetőségeket a park állatállományának új fajokkal történő bővítésére. Ezek között említhető a szintén térségünkben őshonos ürge, amely valószínűleg ugyanúgy közönségkedvencé válna, mint az „egzotikus” fajokat is bemutató állatparkok szurikátái. De egy Kárpát-medencei nagyragadozó, a hiúz kérdése is szóba jött már, az ürgehez hasonlóan ugyancsak „játékos” megjelenésű vidrával egyetemben. Hogy mit tudunk terveinkből a jövőben megvalósítani, az persze sok tényező függvénye, de az bizonyos, hogy a Körösvölgyi Állatpark 2023-ban minden eddiginél teljesebb élménnyel várja a látogatókat.

Fotók: KMNP

A Körösvölgyi Állatpark a Csáky-kastély kertjében, az ősfákkal teli Anna ligetben helyezkedik el
(fotó: Czifrák Gábor)

Holtágakkal szabdalta alföldi táj a Körösök Völgye Natúrpark területén (fotó: Lustyik Gábor)

Mezőgazdálkodás és a táj zöld hálózatai, zöld infrastruktúrája

A vidéki tájak, natúrparkok mezőgazdálkodása megújításának szükségessége, javaslatok és hazai példák – 2. rész

A zöld infrastruktúra megőrzését és gyarapítását, minőségi javítását érintő érdekeltség, a mezőgazdasági ágazaton és szervezeteken belül az ökológiai kultúra és szemléletmód bizonyos mértékű hiánya mellett kialakulatlan a közös értékelismerés. A mezőgazdasági területek többfunkciós jellegének, értékgazdagságának elismerése kimondottan hiányzik.

Rendkívül lényegesnek és fontosnak tartjuk, hogy az egyes gazdálkodói összefogások, kezdeményezések megismerésére és támogatására egyre több lehetőséget teremtsünk térségi és országos szinten is. Azokra a gazdálkodókra gondolunk, akik az általuk művel földterületben nemcsak a gazdasági területet, a várható jövedelmet látják, hanem a terület ökológiai, természeti és kulturális értékeit, ezen értékekre gyakorolt hatásait is észreveszik, értékelik és felelősen hozzák meg gazdálkodói döntéseiket.

A hazai 17 natúrpark hazánk különböző jellegzetes tájegységeit foglalja magába. A natúrparkok területén gazdálkodók között számos olyan példával találkozhatunk, amik évtizedek óta keresik az adott tájhoz illeszkedő gazdálkodási formákat, megőrizve a táj termőképességét, vízkincsét, gyarapítva élőhelyi adottságait, élőlényeit oly módon, hogy ezzel a helyi gazdák és közösségek megélhetéséhez fenntartható módon hozzájáruljanak.

Cikkünkben három példát említünk, illetve javaslatokat fogalmazunk meg a tájgazdálkodás fejlesztése szempontjából.

VÉRTESEI NATÚRPARK: a Pro Vértes Természetvédelmi Közalapítvány és a Pro Vértes Nonprofit Zrt. 1997 óta gazdálkodik a Vértesi Natúrpark területén, a természetvédelmi céllal vásárolt mintegy 2000 ha kiterjedésű területen.

A természetgazdálkodás során végzett mezőgazdasági és vidékfejlesztési tevékenység legfőbb alapelvei:

- biztosítsa a természeti értékek (fajok és élőhelyek) védelmét, fennmaradását;

- tartsa fenn a tájképi sokféleséget;
- az extenzív, külterjes tartással segítse az őshonos háziállatok génmegőrzését;
- hagyományos tájhasználatot valósítson meg;
- segítse az egészséges, magas tápértékű termékek létrejöttét;
- biztosítsa a vidéki életforma fennmaradását, a hagyományos tevékenységekkel történő megélhetést;
- segítse elő az eltűnő életformák, népi mesterségek, valamint az ezekhez kötődő hagyományok felélesztését.

Szürkemarkhák a Vértesi Natúrparkban (fotó: Vértesi Natúrpark)

A Pro Vértes által működtetett Vértesi Natúrpark mintagazdaságának kezdeményezésére, eredményeire építve a térség gazdálkodóival együttműködve az agrár-környezetvédelmi éghajlatpolitikai intézkedések keretében kijelölésre került a Zámolyi-medence

MTÉT (Magas Természeti Értékű Terület). Itt a Pro Vértes a térség gazdálkodóival együttműködve meghatározó nagyságrendben végzi különleges, a mezőgazdaság és a természetvédelem kapcsolatát hitelesen képviselő tevékenységét. A tevékenység meghatározó része a folyamatos monitoring, amely egyedülálló módon a területek élővilágának változásai mellett a gazdálkodási tevékenységek, kezelési módok élővilágra gyakorolt hatásait is nyomon követi, értékeli. A tapasztalatok alapján gyakorlati útmutató is készült a gazdálkodók számára.

(Forrás: Magyar Natúrpark Szövetség, példákat és videókat lásd: <http://gyepgazdalkodas.hu>, <https://provertes.hu/index.php/termeszetgazdalkodas/termeszetkimelo-gyepgazdalkodas>)

* * *

ÓRJEG ÉS SZŐLŐHEGYEI NATÚRPARK:

fiatal gazdálkodók fogtak össze annak érdekében, hogy segítsék a hasonlóan természetkímélő termelésben gondolkodó gazdálkodók egymásra találását, akikkel összefogva jövedelmezőbb gazdálkodást folytathatnak.

„Hiszen nem titok – mondják –, hogy a természetközeli gazdálkodásnak is gazdasági racionalitáson kell alapulnia éppúgy, mint a vidék természeti és kultúrtörténeti értékein nyugó fejlesztéseknek.”

(Lásd további információkért és az elért eredményeikért: <http://orjeginap.hu/agrotura/>)

Természetkímélő gazdálkodás az Órjeg és Szőlőhegyei Natúrparkban (fotó: Órjeg és Szőlőhegyei Natúrpark)

* * *

KÖRÖSÖK VÖLGYE NATÚRPARK: számos kezdeményezés hozzájárul ahhoz, hogy eredményalapú és értékláncokra épülő gazdálkodás alakuljon ki a natúrpark területén. A megújulást és a táj értékeinek megőrzését segítheti a jelentős gazdálkodási hagyomány, tudás, kultúra mellett a Körösök Völgye Nemzeti Park Igazgatóságon és a gazdálkodói szervezeteknél rendelkezésre álló szaktudás és tapasztalat, amelyet az összefogás és együttműködés jelentős mértékben hatékonyabbá tehet.

Néhány az értékes kezdeményezések közül a Körösök Völgye Natúrpark területéről:

- Tanyák a Körösök Körül tanyahálózat kezdeményezése, amely tagjairól kisfilmek is készültek.

(<https://www.youtube.com/channel/UCx6reMAc8rkH7nQT1upMERg>)

- A Körösök Völgye Natúrpark Egyesület közösségi elhatározásával jött létre a KörösKosár néven megalkotott bevásárlóközösség. A bevásárlóközösség a helyi termékekhez való hozzájutás egy újszerű módja, szaknyelven a rövid élelmiszer-ellátási lánc (REL) egyik formája. További megnevezései: kosárközösség, szatyorközösség, batyuközösség. Alapvetően egy bizalomra építő, közösségi és a felelős gondolkodást szorgalmazó kezdeményezés, mely a termelő és vevő által az egészséges táplálkozásért, a környezetvédele-

mért, egy élhetőbb életért és a helyi gazdaság növekedéséért tevékenykedik.

- A Körös–Maros Nemzeti Park Igazgatóság élőhelyfejlesztései a szántó- és gyepszegélyekben végzett eredményes szakmai munkája.

- Hatvanezer Fa Mozgalom Békéscsabán – mezőgazdasági utak mentén, felajánlott földekre erdőt telepítenek –, személyeket és erőforrást megmozgató értékes kezdeményezés.

A KörösKosár bevásárlóközösség termelői hálózata hetente egyszer friss, helyi, szezonális élelmiszerrel látja el a fogyasztókat Békéscsabán – Körösök Völgye Natúrpark (fotó: Tószögi György)

Javaslatok a 2021–2027 közötti időszak beavatkozásaira a tájak természetességének és élő hálózatainak fejlesztése érdekében

1. Növelni szükséges az eredményalapú agrár-környezetvédelmi, éghajlatpolitikai intézkedések arányát

Az agroökológiai szintnél (eco-scheme) és a még magasabb agrár-környezetgazdálkodási szintnél, ökológiai gazdálkodásnál még hangsúlyosabban szükséges megjeleníteni a zöld infrastruktúra fenntartását és fejlesztését.

Jelentős kiterjedésben lehetne változást elérni a Kedvezőtlen Adottságú Területek lehatárolt (pl. belvizes, szikes, eróziós, meredek) szántóin a szántóföldi művelés elhagyásának, az alternatív földhasználati módok, illetve nem termelő beruházási elemek alkalmazásának támogatásával. A kívánatos irányváltások meghatározásában szintén segíthetnek az Országos Ökológiai Hálózat lehatárolásai és a NÖSZTÉP (Nemzeti Ökoszisztéma Térképezés) eredményei, térképei.

Fontos a Magas Természeti Értékű Területek speciális, zonális előírás csoportjainak fenntartása és finomítása, valamint a Natura 2000 gyepterület és erdőterület kompenzációs kifizetései megtartása.

Natura 2000 területek gazdálkodási előírásai esetén az intézkedések kidolgozása és földrajzi lehatárolása során fel kellene használni az elkészült Natura 2000 Fenntartási Tervek kezelési egység szintű gazdálkodási előírásait.

A kötelező (alap szintű) földhasználati előírások mellett önkéntes (emelt szintű) előírások alkalmazásával lehet igazán jelentős javulást elérni az élőhelyek, fajok és vizek állapotában, a jogosultság, valamint tájhasználatváltás és megcélzott előírások földrajzi zónáira alapozva.

Az önkéntes (emelt szintű) előírásoknál az eltérő támogatási összeg mellett eltérő pontozással lehet ösztönözni és irányítani a gazdálkodókat a kívánatos intézkedés vagy cél felé, pl. táblaméret csökkentése, művelési ág váltása, szegélyek vagy védőzónák kialakítása.

Fenntartható erdőgazdálkodás Hajóson

(fotó: Órjeg és Szőlőhegyei Natúrpark)

Az emelt szintű, szabadon választható intézkedések esetén az alábbi főbb irányok lennének kívánatosak a zöld infrastruktúra megőrzése és fejlesztése szempontjából:

- *Táblaméret csökkentése, ami meghatározott táji egységenként (vagy agroökológiai körzetenként) eltérő mérethatárokat jelent(het). Ezt kiegészítendő szükséges a szomszédos táblák egybeművelésének korlátozása, illetve éven belül különböző növénykultúrák termesztésének az előírása.*

- *Művelési ág megváltoztatása (elsősorban szántógyep, szántó-erdő, esetenként szántó-vizes élőhely konverzió); természetvédelmi célú gyeptelepítés vagy vizes élőhely kialakítása.*

- *Megfelelő adottságok mellett az önkéntes támogatási rendszerben prioritásként kellene kezelni a gazdasági célú, talaj- és vízvédelmi vagy természetvédelmi célú gyepek telepítését (ehhez segítség lehet: célterületek minél szélesebb*

Holtág-rekultiváció Vésztő határában – Körösök Völgye Natúrpark (fotó: Tószögi György)

földrajzi lehatárolása, alacsony minimális területnagyság, kiemelt pontozás, célzott szaktanácsadási segítség, tájba illő vetőmag kereskedelmi elérhetősége).

- *Termesztett növénykultúrák szabályozása, kívánatos növénycsoportok és ellenállóbb fajták, tájfajták előtérbe helyezése (kapcsolódik a táblaméret-csökkentéshez is).*

- *Művelési mód, illetve termesztéstechnológia megváltoztatása (a kötelező szinthez képest eltérő, szigorúbb technológiák elsősorban talajművelésben, tápanyag-gazdálkodásban, növényvédelemben).*

- *Tartós területpihentetés, parlagok kialakítása és környezetkímélő fenntartása, illetve ezzel művelésiág-váltás előkészítése (spontán gypesedés), illetve állandó szegélyként való megőrzése (különböző kialakítású füves táblaszegélyek, eltérő pontozással).*

- *A fátlan táblaszegélyek differenciált támogatására lenne szükség a méretük és élettartamuk, illetve kezelésük extenzivitása alapján; előnyben részesítve a szélesebb, a tartós és a minél változatosabb füves élőhelyet eredményező kialakítást, fenntartást.*

- *Extenzív gyepgazdálkodási módszerek, állatfaj és létszám agroökológiai és természetvédelmi szempontból történő meghatározása, ehhez igazodva eltérő létszámhatárok megadása. Fás legelők megőrzése és természetkímélő kezelése.*

2. Számos zöldinfrastruktúra-elem sorolható a nem termelő beruházások közé, amelyek kiemelt mértékű telepítési és fenntartási területalapú támogatása alapvető fontosságú lenne (pl. fás, illetve füves szegélyek, sövények telepítése).

3. A zöldinfrastruktúra-elemek telepítésénél a hálózatosság és kapcsolódások mellett fontos szempontnak kellene lennie a kékinfrastruktúra-elemek (állandó és időszakos vízfolyás, vízállás, vízpart) figyelembevételének, azzal való összhang, az egymásra épülésben rejlő szinergiák kihasználásának (lásd az Országos Vízyűjtő-gazdálkodási Tervben foglaltakat).

4. A támogatási intézkedések kidolgozása során érdemes figyelembe venni a gypes, fás-cserjés elemek telepítéséhez igénybe vehető szaporítóanyagok elérhetőségét, kereskedelmi forgalomban való beszerezhetőségét (tájban kívánatos fűfajok vetőmagjai, fa- és cserjecsemeték).

5. A Nemzeti Vidékstratégia megújítása és érvényesítése során javasolt a tájkarakter alapú tájszintű, tájgazdálkodási megközelítés mint együttműködési, tervezési és finanszírozási keret kidolgozása.

6. A legtöbb zöldinfrastruktúra-elem kialakításának tervezésénél, változásuk nyomon követésénél (monitoring) és támogatási ellenőrzésénél is sikeresen lehet alkalmazni a fejlődő távérzékelési módszereket, akár a nagy pontosságú célzott légi fotózást is. Mintaterületen ez utóbbi módszer felhasználása is indokolt lehet.

7. Javasolt megjeleníteni az agro-ökológiai szempontokat és a zöldinfrastruktúra-elemeket és azok

megőrzésének, fejlesztésének szempontjait a terjedő távérzékelés és digitális/precíziós mezőgazdasági technológiák ágazati tervezésében, programokban és gyakorlati alkalmazásában, amelyek jó lehetőségeket nyújthatnak az eredményesebb megőrzésben és hatékonyabb fejlesztésben, ilyen például a Magyarország Digitális Agrár Stratégiája.

8. Országos szinten javasoljuk megújítva kidolgozni, megerősíteni az agrár-erdészeti alkalmazások, fás legelők megőrzését segítő programokat, útmutatókat. Az ágazati és térségi tervezésekben egyértelműen meg kell jeleníteni az apróvad-gazdálkodási szempontokat, amelyek jelentős mértékben egybeesnek a zöldinfrastruktúra-elemek megőrzési, bővítési és kezelési céljaival. Javasoljuk a zöldinfrastruktúra fejlesztése és megőrzése szempontjából a művelési ágak kategóriáinak felülvizsgálatát, és amennyiben szükséges, új elemekkel történő kiegészítését a meglévő kategóriáknak, vagy új kategóriák létrehozását.

Agrártájon kirajzolódó ősi holtmedervonulatok a Fekete-Körös mentén – a légi monitoring a modern tájhasználat elengedhetetlen eszköze (fotó: Tószögi György)

9. Javasoljuk településcsoportok kialakítását a tájegység szintű zöldinfrastruktúra-hálózat fenntartásáért, fejlesztéséért:

- *felelős településcsoportos együttműködési keretek kialakítása (pl. natúrparkok keretében);*
- *gazdálkodók, térségi ágazati szereplők, helyi érintettek széleskörű és kezdetektől tartó, aktív bevonása a ter-*

Birkanyáj a Madarasi Marhajárás természetvédelmi területen
(fotó: Felső-Bácska–Homokhát Natúrpark)

vezésekbe (tervezési nyilvánosság, közös terepbejárások, műhelymunkák, külföldi tanulmányutak);

- megfelelő szakmai kapacitások kiépítése (szakemberek jelenléte, szakmai háttér biztosítása);
- szabályozási, jogszabályi keretek biztosítása, vonatkozó meglévő jogszabályok összehangolása és szükség szerinti módosítása-kiegészítése;
- pénzügyi források biztosítása (területalapú támogatások, fejlesztési-telepítési támogatások, gépbeszerzési támogatások, hazai és közvetlen EU-s pályázatok);
- mintaterületek kiválasztása, ezek összekapcsolása és a tapasztalatok megosztása, közös fellépés pl. pályázatokon;
- jó gyakorlatok összegyűjtése és széles körű bemutatása;
- helyi együttműködéseket bevonó megvalósítás tesztelése (pilot projektek).

10. A felszíni vizek melletti ún. part menti vízvédelmi területek, illetve vízállások kialakítása, megőrzése, kezelése, a táj vízháztartásának helyreállítása:

• *Vízfolyások esetén ez a töltéssel vagy depóniával határolt hullámtér, vagy nyílt ártér esetén a rendszeresen, azaz átlagosan két évente elöntött ártér – nem a jelenlegi, hanem a VGT szerinti állapotban. Minimálisan 10 m szélesség, amely akkor is érvényes, ha ezen belül töltés vagy depónia található. A part menti vízvédelmi területen belül ún. pufferzónát célszerű kialakítani, amely a mezőgazdasági területeket elválasztja a vízfolyástól, ami jellegétől függően 20–50 méter széles kell legyen (jelenlegi sáv 5 m).*

• *Állóvizek esetén a vízvédelmi terület a pufferzónával azonos, és jellegétől függően 20–50 m szélesség között változik (jelenlegi sáv 20 m).*

• *A fenti két zónában cél a szántóföldi művelés helyett a vízparti zonáció létrehozása és megfelelő állapotban tartása, fenntartható kezelése. Ebben a gazdálkodói érdekek mellett (haszonvétel, támogathatóság, eszközigény és művelési költség) figyelembe kell venni a vízgazdálkodási (érdesség, partkialakítás, állékonyság), természetvédelmi (védett fajok, inváziós fajok), növényvédelmi (gyom-kártevő fertőzés), vadgazdálkodási (búvó-, szaporodó- és táplálkozóhely) szempontokat is.*

• *Fontos az ártéri gazdálkodás területeinek további bővítése, a térségi kezdeményezések segítése tudományos és szaktanácsadói oldalról, kiemelt szakpolitikai támogatása. Alapelemei a klímaváltozás miatt felértékelődő „tájban történő vízmegőrzésnek” (talaj, növényzet, víztestek).*

11. A mezőgazdasági utak és környezetük helyzetének rendezését célzó országos program kidolgozása, amely során az utak mentén található és kialakí-

Ökoszisztéma egy alföldi belvízfolton
(fotó: Tószögi György)

A Körös–Maros Nemzeti Park Igazgatóság gondozásában lévő Sterbetz István Tűzokvédelmi Látogatóközpont, illetve a környező puszta szabadtéri látogatóközpontként is funkcionál, ahol a kiemelt természeti értéket képviselő tűzokok mellett ősi magyar háziállatfajtákat (magyar sűrű marhát, bivalyt, rackajuhot, mangalica sertést és különböző baromfifajtákat) láthatnak az érdeklődők

(fotó: Tószögi György)

tandó zöldinfrastruktúra-hálózati elemek (fák, fasorok, erdősávok, cserjesávok, gyepsávok, mezsgyék, árkok) helyzetét komplexen rendeznék, amihez többek között szükséges:

- a meglévő elemek fenntartásának, a létesítendő elemek telepítésének jogi szabályozása (tulajdon, bérlet, kezelés, fenntartás, pótlás, haszonvétel szabályozása);
- a telepítés, kezelés és hasznosítás hiányzó, a táji sajátosságokhoz igazodó szabályainak, szakmai előírásainak kialakítása, meglévők szükség szerinti módosítása, frissítése (pl. tájkarakter és természetvédelmi, tájvédelmi szempontok, útfenntartás, őshonos fajok, növényvédelem, inváziós fajok, apróvad-gazdálkodás);
- fontos a megfelelően kialakított és kezelt útmenti zöldterületek helyzetének rendezése a területalapú agrár- és erdészeti támogatásokban, azok ellenőrzésében, ezt megalapozandó a készülő hazai KAP Stratégiában és a földhasználat szabályozásában (támogatható területek, művelésiág-váltás, célzott kezelési előírások);
- a kialakítás, telepítés, kezelés, művelés és haszonvétel segítéséhez útmutatások és példák kidolgozása, útkezelők és gazdálkodók mellett szaktanácsadók részére is;
- különböző adottságú területeken példa értékűen kialakított, illetve fenntartott zöldinfrastruktúra-elemek mint „jó gyakorlatok” beillesztése a bemutatógazdaságok és a szaktanácsadás rendszerébe;

- a gazdálkodók, a mezőgazdasági termelés szempontjából további kutatásokra, tudományos vizsgálatokra lenne szükség, amelyek segítenek megérteni a mezőgazdasági területekkel határos útmenti, illetve vonalas zöldinfrastruktúra-elemek ökonómiai és ökológiai hatásait, előnyeit és hátrányait (pl. faanyag-gyep-termésgyógynövény haszonvételi lehetőségek, mezővédő erdősávok vagy sövények defláció- és párologás-csökkentő, illetve árnyékoló hatása, szegélynövényzet talajvízre gyakorolt hatása, növényvédelemben hasznos-káros szervezetek szaporodó helye, gyomnövények és inváziós fajok terjedésének segítése-akadályozása);

- telepítést segítő szaporítóanyagok előállításának és beszerzésének támogatása, ezekről széleskörű tájékoztatás;

- a kapcsolódó ágazati célok, szabályozások és támogatások összehangolása (mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, természetvédelem, vízgazdálkodás, vadgazdálkodás).

12. Jelentős zöld elemeket (általában azonos helyrajzi számon) tartalmazó, vonalas infrastruktúra létesítményeknél lehetővé kellene tenni azok hasznosításon alapuló kezelését, például haszonbérleti szerződés keretében. A bérlők érdekelté tételéhez ezeket a jelenleg művelés alól kivett területként nyilvántartott részeket be kellene vonni a támogatható területek körébe (telepítés és fenntartás esetén is).

13. A mezőgazdasági telephelyek körüli zöldinfrastruktúra-elemek a birtoktervekben, illetve a mezőgazdasági tájrendezési tervekben megfelelő módon kezelhetők, azonban országos szinten is szükséges átgondolni a telepítés helyére és zöldinfrastruktúra-ellátottságára vonatkozó előírásokat.

14. A birtoktervezés szabályozási és finanszírozási feltételrendszerének kidolgozását javasoljuk. Többek között hatékonyan segíthetné a zöldinfrastruktúra-elemek, gyepterületek megőrzésének és kialakításának gazdaság, vállalkozás szintű meghatározását. Alapjául szolgálhatna a tervek megvalósítását segítő, egyénre szabott hosszabb távú (követő) környezetgazdálkodási szaktanácsadási munkának is.

15. Mezőgazdasági területek tájrendezési tervezését biztosító szabályozási és finanszírozási feltételrendszer kidolgozását javasoljuk.

16. Különböző védőövezetek esetében:

- a különböző védőövezetek területére vonatkozó zöldinfrastruktúra-fejlesztési és fenntartási szabályozás és módszertan kidolgozása;
- az eltérő adottságú területeken kívánatos kialakítási és kezelési megoldások, illetve a megvalósuló „jó gyakorlatok” mintaterületeken történő bemutatása;
- példa értékűen kialakított és fenntartott védőövezetek beillesztése a bemutatógazdaságok és a szaktanácsadás rendszerébe;
- a megvalósítás megyei, térségi segítése a döntéshozók részéről, országos szintű szakpolitikai támogatása, forrásokkal segítése.

A vizes élőhelyek közelében felállított megfigyelő tornyok kézenfekvő és viszonylag egyszerű zöldinfrastruktúra-megoldások az ökoturizmus hatékony támogatáshoz – kilátótorny a Biharugrai halastavaknál (fotó: Simon Ferenc, Tószögi György)

17. Fontos szerepet kell kapniuk az érintett szakmai és civil szervezeteknek a zöld-infrastruktúrához kapcsolódó szabályozások, fejlesztési programok, agrártámogatások hatékony alkalmazásához és eredményes igénybevételéhez szükséges tájékoztatás, felkészítés, képzés és szaktanácsadás, illetve monitoring folyamatában. Alapvető szerepük lehet a zöldinfrastruktúrára jelentős hatással bíró, összehangolt térségi/tájegységi vagy átfogó ágazati szintű kezdeményezések felkarolásában és koordinálásában, például kiterjedt ártéri gazdálkodási programokban, adott tájegységet felölelő tájgazdálkodási programokban vagy extenzív állattartásra alapozott gyeptáborozási programokban.

18. Az eredményes gyakorlati környezetkímélő gazdálkodást folytató gazdálkodók, illetve szervezetek gazdaságai bemutató helyekként, mintagazdaságként szolgálhatnának a szaktanácsadás és képzés során (pl. közös terepbejárások és helyszíni bemutatók, kihelyezett képzési-továbbképzési modulok). Környezet- és természetkímélő gazdálkodást folytató, illetve célzott gazdálkodási vagy területkezelési módszereket alkalmazó gazdálkodók és szervezetek (pl. nemzetiparki igazgatóságok, természetvédelmi alapítványok) területeinek fontos szerepe lenne kutatási helyszíneként, ahol az alkalmazott kutatások gyakorlati kipróbálása, eredményeinek adaptálása történhetne.

19. A vadgazdálkodási tervezésben (körzeti, üzemterv) és főleg az apróvad-gazdálkodási tevékenységek során fokozottabban kell figyelembe venni a zöldinfrastruktúra-elemeket, azok megőrzését, bővítését és kezelési szempontjait.

20. Javasolt a zöldinfrastruktúra-elemekre fókuszáló tájékoztatást szélesebb körűvé és célzottá tenni, tematikus képzéseket indítani, amelyek nagyban

infrastruktúra eredményesebb megőrzését és fejlesztését). Ehhez biztosíthatók lennének a helyismerettel rendelkező, illetve terepi szakemberek, működtetéséhez a jelenlegi rendszerhez hasonlóan igénybe vehető EU-s támogatások, fejlesztéséhez EU-s pályázati források. A szaktanácsadóknak a tevékenységük eredményes elvégzéséhez szükséges mértékben hozzá kellene férniük a kapcsolódó térképi adatbázisokhoz és monitoringadatokhoz.

A gyepterületek természetvédelmi célú megőrzése, illetve a művelt területek visszagyepesítése a zöldinfrastruktúra-irányelvekben kiemelten fontos szerephez jut a mezőgazdaság számára nagymértékben kisajátított tájegységek esetében (fotó: Tószögi György)

segíthetik a gazdálkodókat a jogszabályok, előírások és útmutatások értelmezésében és helyes alkalmazásában.

21. A jelenlegi agrár- és erdészeti szaktanácsadási rendszerben és falugazdász-hálózatban hangsúlyosabban kellene megjeleníteni a zöld infrastruktúra megőrzését és fejlesztését szolgáló szabályozásokat, szakmai ismereteket, az ehhez igénybe vehető támogatási források elérhetőségét és az ezekkel kapcsolatos tájékoztatást.

22. Javasolt egy külön hálózatú „környezetgazdálkodási szaktanácsadási rendszer” kialakítása, amely hatékonyabban szolgálná az agrár-környezetgazdálkodási, természetkímélő, illetve Natura 2000 szempontú gazdálkodási célokat (köztük a zöld

23. Az ágazati szakigazgatás mellett a kompetens szakmai és civil szervezetek, tudományos műhelyek tudnák biztosítani a szakmai háttértámogatást, képzési tematikák és útmutatók, szakanyagok fejlesztését, a szaktanácsadók felkészítését és továbbképzését.

Agrárterületek az Alföldön 2022 szeptemberében – vizes élőhelyek kialakítására, a táj vízháztartását biztosító megoldásokra hazánk egyes tájain elodázhatatlanul szükség van (fotó: Tószögi György)

*A legrégebbi országos kiépítésű
távközlési rendszerek:*

A GÉMESKUTAK

„Nemzeti múltunknak vannak századai, amelyekből egy sort nyelvünkön nem vagyunk képesek felmutatni, míg ugyan azon századból magas műveltségi állapotot tanúsító számos műemlékünk maradt ránk. Minden ilyen nemzeti műemlék elenyésztésével tehát nyilván történelemlapunk egy-egy lapja szakadt ki! A legjelentékenyebb és legrégebb műemlékek a tárgy természeténél fogva építészetiek.”

(Ipolyi Arnold)

Kútágas a Kígyósi-pusztában (fotó: Tószögi György)

Évszázadok óta azokat a területeket, melyek rosszabb minőségűek, esetleg kedvezőtlen adottságúak (mondjuk fekvésük miatt), nem szántóként, hanem kaszálóként, legelőként hasznosítja a földművelő ember. Az állattartás, főleg a kültéri, rideg állattartás több évszázados múltra tekint vissza országunkban.

A Kárpát-medence a folyószabályozások előtt, szinte állandó vízborítású, egybefüggő terület volt. Ezen részeket csakis legeltetéssel tudták hasznosítani. Van azonban a jó minőségű, bő hozamú fűtermésen kívül még egy alapvető feltétele a legeltetésnek, ami nem más, mint az itatóvíz. Az előzőekből kifolyólag a régi időkben azon területek jöhettek szóba legeltetés szempontjából, melyek folyó- vagy állóvíz közvetlen közelében terültek el.

Stratégiai fontosságú volt ez a kritérium, hiszen a tűző napon, forró nyári időben legelő állatokat legalább délben meg kell(ett) itatni. Ez az előbb említett XIX. század első felére eső folyószabályozási időszak előtt túl nagy gondot nem jelentett, hiszen az Alföld jelentős részén jellemzőek voltak az állandó vagy időszakos vízfolyások, vízállások. Azonban, a folyószabályozásokat követően megoldást kellett találni a „vízhiány” enyhítésére a hatalmas kiterjedésű legelőkön. (Szabadfalvi, 1970).

Felhagyott kút Békéscsaba határában (fotó: Tószögi György)

Főleg ezen időszakban, de már az ezt megelőző időkben is, kezdtek a pásztorok, juhászok, gulyások, kondások víznyerő kutakat ásni a legelőterületek magasabb, frekvenciált részein, a területnagyságokat figyelembe véve a kutak számának észszerű kialakításánál. Ezek az ásott és különböző anyagokkal kibélelt kutak nagy jelentőséggel bírtak, hiszen a meleg időszakokban is megtudták itatni távol mindentől a legelőkön a marháikat, juhaikat, lovaikat, disznóikat (Fehér, 1938).

Gémeskút Füzesgyarmat határában (fotó: Tószögi György)

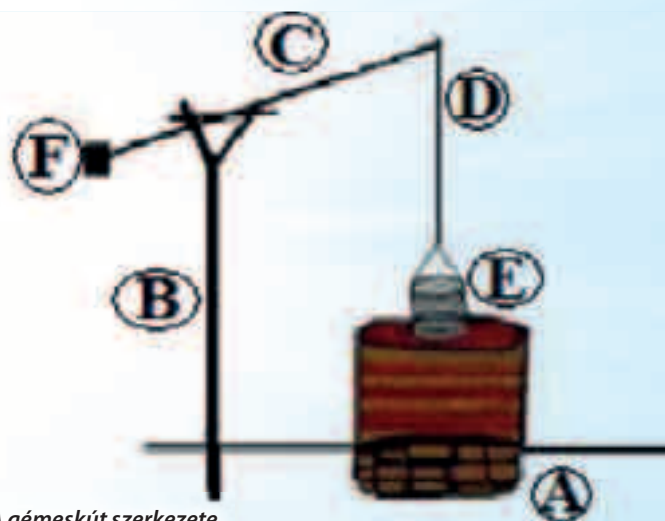

Kezdetben különböző megoldásokat használtak a kútban lévő víz felszínre hozására. A legáltalánosabb az volt, amikor kötelet kötöttek egy vödörrre, és azt leengedve a kútba húzták fel a vizet. Ezzel a megoldással több probléma is adódott. Az egyik, hogy nagy erő kifejtésére volt szükség több száz liter víz kitermeléséhez, ami a nem egyszer több száz állat megitatásához kellett. A másik, bár minden legeltető számára fontosak voltak a kutak, és rendkívüli módon vigyáztak rájuk, mégis sokszor előfordult, hogy eltűntek a vödörök, meg rongálódtak a kötelek, vagy egyszerűen mindenestől beleesett a kútba a vödör és a kötél. Így mire a másik csoport állat odaért, már gondot jelentett az azonnali itatás. Ezek megoldására találta ki a csavaros gondolkodású parasztember azt a vízkiemelő szerkezetet, melyet a kútgödör szélére emelt, és az alapvető funkcióján kívül távolsági jelző szerepet is betöltött, ugyanis a távolból már fel lehetett ismerni, és rá lehetett találni a víznyerő helyre. Ez nem volt más, mint a gémeskút (Cs. Sebestyén, 1934).

A gémeskút olyan kút, amelyből a talajvíz kiemelését a kétkarú emelő elvén működő, a föld felszíne felett ta-

lálható szerkezet szolgálja. A gémeskút szerkezete a legelterjedtebb kútszerkezet a magyar nyelvterületeken. A földbe ásott kútgödörből (A), a kétkarú emelő elvén működő szerkezet emeli ki a vizet. Részei: a földbe mélyített ágas (B) (gyakran élő fából kialakítva), melynek villásra vagy csapoltra kiképzett végébe vastengelyt erősítettek, e tengelyen forog az emelő szerepét betöltő gém (C). A kútgödör fölé nyúló végére erősítik a vödörtartó rudat, ostort, kútosztort (D), amelyen az abronccsal erősített favödör (E) függ. A vízzel telt vödör súlyának egyensúlyozására a gém másik végére kő- vagy fatuskó nehezéket, koloncot (F) erősítenek (Fehér, 1938).

A gémeskút szerkezete

A legtöbb vidéken a gémeskutat az udvarban készítették, de több faluban vagy annak határában voltak közös használatú gémeskutak is. Nagyobb vízfogyasztású helyeken (pl. legelőkön) iker gémeskutat is készítettek, ahol a szokásosnál nagyobb kútgödörből két gémeskút segítségével merték a vizet. A gémeskút az egész magyar nyelvterületen elterjedt, sok helyütt a legutóbbi évtizedekig az egyetlen vízhozó szerkezet volt, uralkodó kúttípus egész Közép- és Kelet-Európában (Tálaszi, 1936).

Gémeskút a pusztában (fotó: Rákóczi Attila)

A gémeskutaknak azonban volt egy másik, igen jelentős funkciójuk is az alaphasználatukon kívül. A kút-gémmel való híradást már Herman Ottó is megemlíti: „A legrégebb magyar telegráf a gémeskút”, amellyel különösen a betyárvilágban sűrűn éltek a betyárok, és a pártolók. A gém különféle állásának jelentősége volt. A kútgém állásáról például messzire tudta a betyár, hogy pandúrok tartózkodnak a csárda környékén. Említi a hortobágyi népdal is:

„Lebocsátva látom a kútgémet, / Elment már a csárdából a német, / Csaplárosné nyissa ki az ajtót, / Kilenc jerkét hajtottam, meg tokját.”

A 19. század első felében, amikor még kevesebb gémeskút volt, a legelőkön ún. látófák szolgálták a jelzések leadására. Ezek szerepe az 1860-as évektől csökkent, de itt-ott a Tiszántúlon napjainkig fennmaradt az emlékü. Nádudvaron a látófa 5-6 méteres, földbe állított fenyőgerenda volt, amire mint létrára mászott fel a jelezni kívánó pásztor, s amelynek tetejéről belátta a határt. Amikor a látófán álló ember botra tett kalapot emelt, a pásztorok már tudták, mehetnek delelőre, ebédre és itatásra. A kiskun-

Kétágú gémeskút a Hortobágyon (fotó: Tószögi György)

sági homokbuckák között és a bihari síkság nádas, rétes legelőin régebben lecsontolt ágú faoszlop állt a pásztorok nyákon (Szabadsfalvi, 1981).

AZ ÁBRÁN LÁTHATÓ GÉMESKÚTÁLLÁSOK A HORTOBÁGYI KUTAKRÓL SZÓLÓ CIKK (2011) ALAPJÁN A KÖVETKEZŐKET JELENTIK:

1. A kútgém fel van eresztve úgy, hogy a vízmerő dézsa a kút állójára van téve. Jelentése: vigyázz, hivatalos ember érkezett (pusztagazda, mezőőr, olvasó bizottság, csendőr).

2. A kútgém fel van eresztve, a vízmerő dézsa a kifolyó csatornán áll. Jelentése: hajtsák a jószágokat az itatóhoz.

3. A kútgém fel van eresztve, a vízmerő dézsa a káva mellett kívül a földre van letéve. Jelentése: elkészült az ebéd, jöjjetek ebédelni. (Ezt a jelzést csak ősszel és tavasszal alkalmazták, amikor egész nap legelt a nyáj.)

4. A kútgém fel van eresztve úgy, hogy a dézsa a magasban szabadon lóg. Jelentése: nagy baj, szerencsétlenség történt (jószágkár, emberhalál). Amikor ezt meglátták azonnal siettek a szomszédos legelőkről segítséget nyújtani.

5. A kútostor a dézsával a kútágasba vert szögbe van akasztva. Jelentése: a gulyába vagy a ménesbe befogadott idegen jószágot sürgősen el kell tüntetni, mert keresik, vagy megérkezett az olvasó bizottság.

6. A vízmerő dézsa teljesen bele van nyomva a kútba. Jelentése: vigyázz, látogató gazdák érkeztek, ha nem a saját lovadon ülsz, cseréld át a magadéra. Ezt csak a csikósok ismerik.

7. A dézsa nincs a kútosztoron, ez pedig fel van téve az ágasra. Jelentése: a kút vize nem iható, mert valaki beleöltte magát, vagy jószág fulladt bele.

8. A kútgém felengedetten áll dézsa és kútosztor sincs rajta. Jelentése: a kút rossz, beomlott, vagy vize nem jó. Ne gyere a közelébe sem.

9. A kút koloncára szűr van terítve, a gém vízszintes helyzetben áll. Jelentése: a számadó nem tartózkodik a legelőn, haza vagy a csárdába ment.

10. A vízmerő dézsa a kút állóján van, a kútgém hegyére női kendőt

vagy kötényt kötöttek. Jelentése: rideg nő tartózkodik a pásztorszálláson. Elvégezte a pásztorok ruhájának mosását, foltozását és hajlandó szerelmi szolgáltatásokra is.

11. A vizesdézsa a kútkáva tetején áll, a kútgém hegyére rossz szűr van akasztva. Jelentése: megérkezett az ócskás. Vette a bőrt, hullott szőrt, gyapjút, és pipaszárat, rámás tükröt, bicskát, bajuszpedrőt árult.

Fontos, és a modern világban már-már elfelejtett agrártörténeti eszközünk, kultúrtörténeti emlékün, nemzeti értékünk a gémeskút, melynek bizony az akkori korokban jelentős távközlési szerepe is volt.

A kutatómunka Magyarország kormánya támogatásával készült a Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj 2021/2022-es felhívása alapján.

IRODALOM: • Szabadsfalvi J.: (1970): Az extenzív állattenyésztés Magyarországon. Műveltség és Hagomány, XII., Debrecen, 1970. • Szabadsfalvi J.: (1981): Pásztori jelzések, pusztai híradás Nádudvaron. Ethnographia, Budapest, 1941. XCII. évfolyam. 478–481. p. • Fehér Gy.: (1938): Kutak a Körös Kis-Sárrétjén. Ethnographia, Budapest, 1938. II. évfolyam. 175–185. p. • Cs. Sebestyén K.: (1934): A magyar gémeskút. Szegedi Füzetek, Szeged, 1934. 11–25. p. • Tálasi I.: (1936): Itatók és itatás a Kiskúnságon. Népvünk és Nyelvünk, Budapest, 1936. • <http://karpatmedence.net/targyneprajz/gazdalkodas/226-hortobagyi-kutak>

Öcsöd

– kincses zugok a Körös mentén

Öcsöd hithű református község, már az 1600-as évek végén is fatemploma és haranglába volt, mai formáját 1856-ban kapta (forrás: www.ocsod.hu)

A Hármaskörös mentén Jász-Nagykun-Szolnok megye keleti kapuja, a kicsivel több mint 3000 lelket számláló Öcsöd. Az írásos emlékek szerint már 1217-ben, a Váradi regestrumban szerepelt faluként, ami aztán a tatárjárás idején teljesen elpusztult. A 15. században a Bethleneknek által ismét benépesült, azonban a török háborúk kiürítették a második falut is, ami egészen a 17. század elejéig csupán romokat jelentett.

A felsődobaszai reformátusok által harmadjára is újratelepült és a Rákóczi-szabadságharc alatt ismét szétszóródott falu jobbágyai 1745-ben váltották meg magukat, mely évtől számítva a település immáron biztos alapokon nyugodva indult fejlődésnek.

Öcsöd viszontagságos múltja kincsekkel teli jelent magában. A határban több kunhalom is található, melyek „természeti emlékként” jelentős tájképi, tájtörténeti, geomorfológiai, régészeti és biogeográfiai értéket képviselnek.

Kulturális szempontból az 1784-ben épített református templom műemléki országos, míg a József Attila Emlékház helyi védettséget élvez.

Az 1970-es években önkéntes néprajzi gyűjtőhálózat alakult ki, a honismereti munka színvonalasabbá tételének érdekében. Akik jelentkeztek, azokat néprajzos muzeológusok segítették, azonban általános lelkesedés övezte a

kutatómunkát: helyiek és általános iskolások közreműködésével létrejött a helytörténeti kör, mely nyomán megszületett a meghatározó, de tragikus sorsú költő gyermekéveinek lenyomatát őrző gyűjtemény. A tárlat otthonául 1976 és 1987 között a Református Gyülekezeti Ház szolgált, 1987-től pedig a korábbi református elemi fiúiskola, ahol egykor József Attila kisgyermekként elszájtította a betűvetést.

A nagyközség egy részén megmaradt „zugos halászfalu”-jellegűnek, de körbejárva a környékét megidézhetőek az egykori települési viszonyok is. Elhelyezkedéséből adódóan mesés természeti környezet övezi, a Hármaskörös hullámtere az Álom-, az Őzén- és a Gyiger-zugot rejtja a Körös–Maros Nemzeti Park védett részterületeként. Erdői, ártéri legelői és holtágai szépségükkel együtt biztosítanak otthont madaraknak és halaknak, illetve megannyi ritka növényfajnak, többek között rókasásnak, tündérfátyolnak és nőszirmnak.

A település közelében lévő Őzén-zug az egyik legszebb szentélyholtágunk

A József Attila Emlékház
(forrás: www.ocsod.hu)

Békésszentandrás

– a múlt kincse a jelen gazdagsága

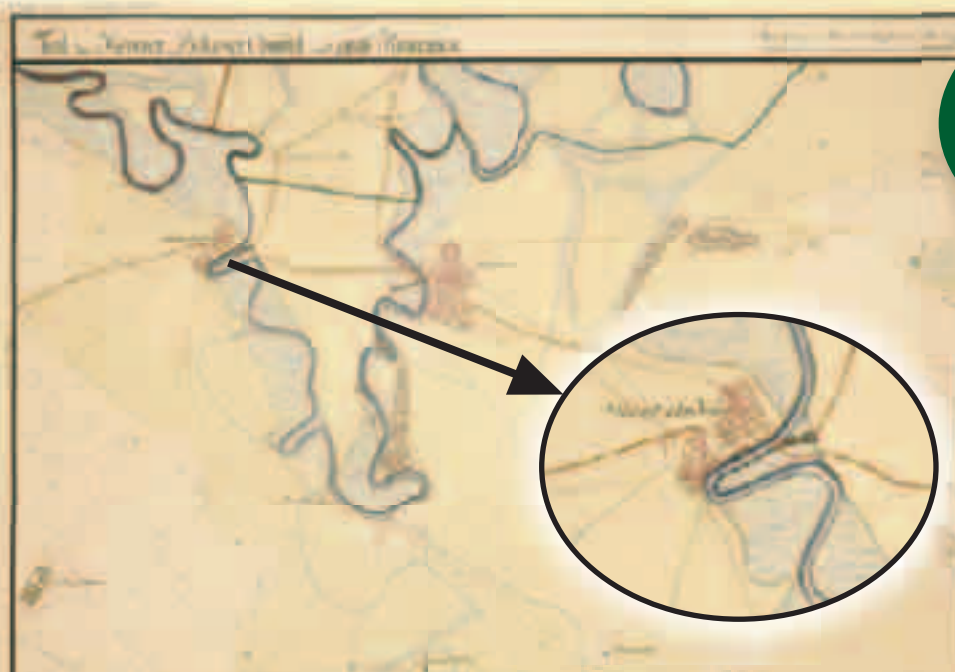
A településen átkacsaringózó, közel 30 kilométer hosszú Szarvas–Békésszentandrás Holt-Körös a térség legnagyobb holtágaként hazánk egyik legnagyobb állóvize is egyben

Az írásos emlékek szerint Békésszentandrás gazdag és viszontagságos története egy 1297-es oklevélen veszi kezdetét: területe az egykori Heen pusztája volt, amit a Fehéregyháza pusztájával együtt III. András király Mihályfia Ákosnak adományozott. Az oklevél a pusztában álló templomokat jelölte, köztük azt, amit egykor Szent András tiszteletére emeltek, s amelyről a terület a nevét is kapta. Az idők során, ha az írásmód változott is, a név maradt, így 1378-ban szerepel Zenthandreas, 1463-ban Zenthandoryas, 1466-ban pedig Zenthandras-ként említik különböző iratok oldalain, Békésszentandrás-ként 1895 óta ismerjük.

Az uradalmi gyarapodás a Hunyadiak korában indul meg, amikor a birtok a kormányzóné, Szilágyi Erzsébet eltartását szolgálta. Halálát követően a tulajdonjog Corvin Jánosra szállt.

Később, a török hódoltság alatt Szentandrás – akkori-ban Körös-Szentandrás – hanyatlásnak indult. Egy 1557-es török kincstári defter szerint nemcsak a magyar földesúrnak, de szultáni területként a törököknek is adózott, 20 évvel később pedig, 1597-ben teljesen el is pusztult.

A területet nemcsak háborúk sújtották és kényszerítették újabb és újabb megújulásra; az árvizek is folyamatosan formálták. Az 1830-as pusztító kiöntés hatására hajtották végre az első átalakítást, a Körös Békésszentandrás és Szarvas közötti kanyarulatát átvágták. Az elnyúló folyószabályozási munkálat végül 1942-ben ért véget, mikor Horthy Miklós kormányzó részvételével felavatták a falutól északra a Hármas-Körösön

A békészentandrás duzzasztó a Körösök legnagyobb vízlépcsőjeként idegenforgalmi látványosságként is jelentős műemlékünk

Békésszentandrás, Magyarország első katonai felméréseinek (1782–1785) térképén

épült duzzasztóművet. Ennek köszönhetően a települést keresztülszelő szeszélyes folyó békés holtággá vált.

Az I. világháború végén az Erdélyből idemenekült Farkas János és felesége honosította meg a szőnyegszövést, s az ő hagyományaikból született a világszerette ismert, kézi csomózású szentandrás perzsaszőnyeg, amely ma megtalálható – többek között – a magyar parlamentben, a windsori kastélyban, a francia Loire menti kastélyokban és a washingtoni Fehér Házban is.

A szőnyegszövés a településen a háziipari tevékenységben gyökerezik, és 1918-tól kezdődően napjainkig a népi iparművészet kiemelkedő termékei között tartják számon (forrás: www.behir.hu)

A szőnyegszövéshez hasonlóan Békésszentandrás több olyan kincssel rendelkezik, amely a múlt öröksége, a hagyományok jelenkori újragondolása. Az ősi község sokáig volt áldozata a Körösök szeszélyének, de a szabályozások következtében olyan csendes és nyugodt területté vált, mint az őt körülölelő Hármaskörös és annak holtágai. Tanösvényen végighaladva ismerhető meg a természetvédelmi terület gazdag állat- és növényvilága, illetve a település belterületétől 9 km-re tekinthető Magyarország legnagyobb kunhalma, a Gödény-halom. Üdülőtelepként lehetőséget biztosít a pihenésre, feltöltődésre, arra, hogy a hobbihorgászok, vízi és szárazföldi sportolók hódolhassanak szenvedélyüknek. Innen indul a Körös-völgyi kerékpárút, és tart egészen Kondorosig, amin a környék jelentős része bejárható és megcsodálható.

Látványosságai egyben épített öröksége is: a duzzasztómű, a hozzátartozó műemlék jellegű szivattyúházzal, valamint a peresi műemléki szivattyúház és természetvédelmi bemutató épület. Továbbá műemléki értékű, 19. század elejéről származó síremlékek nyugszanak a Stefánia utcai zsidó temetőben.

A város névadója előtti tisztelet jelképe az andráskeleszt, melyet a millennium évében emeltek a község háza udvarán, s róla emlékezik meg barokk stílusú Szent And-

Haltelepítés a Holt-Körösbe

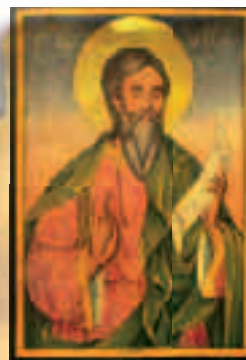
rás-templom is. Azonos stílusban épült fel a református templom is, mely a neves kecskeméti építész, Fischer Ágoston tervei szerint készült el 1803 és 1808 között.

Tűzzománc képsorral díszített homlokzattal várja látogatóit a Jubileumi Emlékház a Kálvária téren, s szobrokkal az 1735-ös parasztfelkelés vezetőjéről, Vértessy Mihályról elnevezett könyvtár.

A töltekezést, szemlélődést emelni kulináris élményekkel lehet még: a Szent András Sörfőzde kézműves sörei különleges ízlélményt jelentenek, előre egyeztetett sörfőzdei látogatás során pedig betekintést nyerhetünk a több mint negyed évszázados szakértelem rejtelseibe.

KI VOLT SZENT ANDRÁS?

András apostol az első meghívott apostolok közé tartozik, névsorukban a harmadik. Betszaidából származott, halásként élt együtt testvérével, Péterrel; Jézus a háló mellől hívta meg, akiben attól kezdve kételkedés nélkül hitt és mindenk fölért szerette. Később Fülöppel együtt ő vitte Jézushoz az érdeklődő pogányokat.

Szent András

A Szent András-templom alapjait a 14. században rakták le, a történelem során többször lerontott épület a református lakosok kezei által épült mindannyiszor újjá (forrás: Wikipédia)

A hagyomány szerint az első pünkösd után több helyen hirdette az evangéliumot, mégis a Szentírás szűkszavúan tesz említést András apostol cselekedeteiről. Az első századig visszamenő hagyomány szerint Szkítiában hirdette az ígét, majd Kis-Ázsiában, a Földközi tenger vidékén, aztán Tráciában, az Alsó-Duna tájékán és Görögországban.

Ősi hagyomány szerint i. sz. 60 körül Achajába, Patras városába ment téríteni. Elfogták, hogy bálványáldozatra kényszerítsék, amit azonban nem volt hajlandó megtenni. Börtönbe vetették, ahol András annyira vágyakozott a vértanúságra, hogy a nép végül felhagyott azzal, hogy kiszabadítsa. A helytartó X formájú keresztet – „andráskeresztet” – készíttetett számára, amit ő boldog örömmel fogadott; két napon át függött rajta és Krisztusról prédikált.

357-ben testét Patrasból Konstantinápolyba vitték, az Apostolok templomába, ahol 1210-ig maradt – teste ekkor került az itáliai Amalfiba. Ma is ott nyugszik, fejét 1462 óta Rómában, a Szent Péter-bazilikában őrzik.

Szent Andrásnak tulajdonítják egyes szerzők a nem kánoni, apokrif *András és Máté cselekedeteit*. A mű részletei hivatkozásokban és gnosztikus átdolgozásban maradtak fenn.

Az Andráskereszt Emlékmű, amely a Kr.u. 60–70 körül „andráskeresztre” feszített András apostolnak állít emléket

(forrás: www.bsza.hu)

- a Körösszög városa

KUNSZENTMÁRTON

Kunszentmárton a Farkas-kanyarból feltekintve

Az Alföld sík területén, a Közép-Tisza-vidék és a Maros–Körös köze kistáj találkozásánál fekszik a kunszentmártoni kistérség központja, Kunszentmárton. A Hármaskörös, a Tisza és a Kurca ölelésében fekvő település már a neolitikum óta lakott volt, de kedvező életfeltételeinek hála, a későbbi idők emberei is szívesen megtelepedtek a térségben, így az különböző kultúrák gazdag lelőhelyévé vált az évszázadok során. Neve is innen eredeztethető: a tatárdúlást követően kunok telepedtek itt meg, innen a város „kun” előtagja.

Helytörténeti Múzeum
(forrás: www.kunszentmarton.hu)

A város mellett kanyargó Körös-hullámtér a Körös–Maros Nemzeti Park része, ahol puhafaligetek, telepített nyárasok, ecsetpázsitos rétek, kubikok-holtágak eutróf hínarasai és mocsári növényzete csodálható meg. A Körösszögnek is nevezett térség különlegességét emeli a Körös-parti sétány, ahol a városra ívesen, vadregényesen fekszik a Farkas-kanyar. Kellő óvatossággal és kora reggel páratlan madárles részesei lehetnek az arra vállalkozók, főként vízimadarak, gémekek, kócsagok, kormoránok, fehér és fekete gólyák, récefélék figyelhetőek meg.

Felkutatásra érdemes a térség leghíresebb kunhalma, a Kötényhalom (Köttön-halom), amely Kötény kán nevét őrizte meg, és ami egy, a 11 kunhalom közül, ami az ország egyik leggazdagabb régészeti területévé teszi Kunszentmártont.

A természetben fellelhető kincsek mellett a város is tartogat felfedezésre váró értékeket. A katolikus egyház 18. századi újjászerveződésének és meggyökeresedésének emlékét őrzi a barokk, klasszicista és romantikus stílusjegyeket magán

A barokk római katolikus templom (Szent Márton-templom) a város legszebb épülete
(forrás: www.kunszentmarton.hu)

hordozó Szent Márton-templom, amelyet a város legszebb épületeként tartanak számon, és amely 1781 és 1784 között épült fel. Műemlék továbbá a felső temetői kápolna, és zsinagóga. Különleges történettel bír a helytörténeti múzeum, amit az egykori börtönből és börtönkápolnából alakítottak ki; a legendák szerint Rózsa Sándor, a híres betyár raboskodott itt, míg társai ki nem szabadították. Ma a tér időszakos kiállítások helyszíne, illetve itt őrzik Kunszentmárton és a Tiszazug tárgyi, szellemi kultúrájának emlékeit. Ezen túl a látogatók megismerkedhetnek a helybéli kismesterségek történetével, eszközeivel, termékeivel, egyúttal megtekinthetik az ország egyetlen múzeumi cukrászműhelyét, s egy egyedülállóan gazdag rézműves műhelyt. Funkcióját tekintve a múzeum továbbá közösségi tér is, ami egyesületeknek, hagyományőrző csoportoknak ad otthont.

Időszaki kikapcsolódást nyújt a Szent Márton Lovas-egyesület által szervezett valamennyi program, köztük a Szent Márton Kupa fogathajtó verseny, ahol pónifogatok és kettes fogatok mérik össze tudásukat. Mellettük a Burzon-lovasudvar rendezi meg évente az amatőr gyermeklovasversenyt, ahol 18 év alatti gyermekek tehetik magukat próbára az ügyességi versenyen, ami az elmúlt években egyre népszerűbbé vált a közel és távol élő fiatalok körében.

Körös-parti sétány

CSONGRÁD

– ahol az út véget ér

Csongrád városa a Tisza jobb partján, a Hármaskörös torkolata alatt fekszik, kedvező életfeltételei végett az újkőkor óta lakott hely. A monda szerint Árpád fejedelem 896-ban a vidéket szálláshelyül Ond törzsének adta; Ond fia, Ete ide földvárat építtetett, melyet „Csernigrádnak” vagyis „fekete várnak” neveztek el, s amelyből a város neve eredhet. A város életvitele a történelemmel együtt alakult: a 11. században megyeszékhely volt, majd feldúlt város, évszázadokkal később grófi birtok, felégetett romhalmaz; újraépülését követően, a 19. századi Tisza-szabályozás következtében alakult ki a meghatározó kubikos létforma, nagyközséggé vált, majd ismét várossá. Mai arculatát Piroska Jánosnak, az 1930-as években megválasztott polgármesternek köszönheti, akihez köthető az állami borközpont, az új városháza, a református templom és a villanytelep megépítése, valamint az utcák és közterek teleltetése platánfákkal.

Csongrád éke a benne rejlő barangolás lehetősége: része az 1996-ban, a Kéktúra folytatásaként létrejött alföldi útvonalnak, ami Szekszárdtól Sátoraljaújhelyig mutatja be a tájegységet, 850 km-en. A kék jel áthalad a Gemenci-erdőn, a Bácskán, a csongrádi Homokháton, az Alsó-Tisza mentén, a Maros–Körös közén, a Körösök völgyén, a Nagy- és a Kis-Sáréten, a Hajdúságon, a Nyírségen, a Rétközben, hogy végül a Bodroghöz után érjen véget.

Az Alföld megismerése mellett további túrázási lehetőséget biztosít a tény, hogy az ország kerékpárútjainak 10%-a Békés megyében található, amiket meghosszabbítanak és megsokszoroznak a gátkoronák.

Ilyen módon a Körösök gátjain el lehet jutni Csongrádtól a román határig, amin túl is autómentes, kellemes és nyugodt környezetben fedezhető fel a táj, miközben a folyó aktív turisztikai útvonalként vezeti a kerékpárost. Alsóbbrendű közutakkal és földutakkal együtt a teljes régió biztonságban bejárható, igazi bakancslistás élményt nyújtva ezzel az arra vállalkozóknak.

A kikapcsolódás más formája is elérhető a városon belül. Látnivalói között több templom és egy kápolna van, név szerint a Nagyboldogasszony-templom, a Szent Rókus-templom, a piroskavárosi Szent József-templom és ferences kolostor, a refor-

Csongrád ősi városrésze, a Belsőváros, szinte érintetlenül megőrizte középkori településszerkezetét

A Körös-torok híres, homokfövenyes szabadstrandja

A tiszavirágzás is helyett kapott a csongrádi értéktárban
(fotó: Simon Ferenc)

mátus templom, a baptista templom, az Imaház – Új Bárka Keresztyén Közösségi Ház, illetve a temetői kápolna.

Művészeti, helytörténeti értékeket vonultatnak fel a különböző múzeumok. A Tari László Múzeum gyűjteményében megközelítőleg 90 ezer darab, elsősorban régészeti, történeti és néprajzi tárgy található, továbbá megtekinthető a 2000 és 2004 között létrejött négy állandó kiállítási rész – Föld gyermekei, bronz fiai, Csongrád évszázadai, Csongrád népelete, Ellésmonostor. Kisebb

arányban képzőművészeti, természettudományi és iparművészeti anyag, valamint jelentős könyvgyűjtemény áll a látogatók rendelkezésére. Hasonló, értékőrző szellemiséggel bír a Csongrádi Tájház, egy múzeummá berendezett épület, amely az egykori Csongrád miliójét őrző belvárosi rész, az úgynevezett. Belsőváros 23 házból álló, műemléki védettséget élvező utcarészének egyike. Ezeket egészíti ki a Széchenyi István Általános Iskola helytörténeti gyűjteménye. A kortárs képzőművészeti törekvéseknek, a Piroska- és a Bencsik-hagyaték bemutatásának enged teret a Művelődési Központ és Városi Galéria. Multikulturális alkotói univerzum a Művésztelép, amely 1975-ös megalakulása óta több művészeti rendezvénynek – beton-, bronzszimpózium, akvarellfestészeti, grafikai és kovácstalálkozó, Plein Air és Start Plein Air – biztosított otthont német, lengyel, litván, román, indonéz, argentin, japán, koreai, holland, cseh, horvát, szlovák, francia, török, szerb, olasz, svéd, svájci, spanyol és magyar művészek közreműködésével.

A Nagyboldogasszony-templom és a városháza épülete
(forrás: www.csongrad.hu)

Csongrád-bokrosi szüreti bál és szüreti felvonulás (forrás: www.csongrad.hu)

Mezőtúr a Sárrét nyugati kapuja

A Városháza látképe a Hortobágy-Berettyó folyó túloldaláról (fotó: Szendőfi Balázs)

A település nevének előtagja ugyan mezővárosi jellegre utal, az ősiség lenyomata mégis annyi helyen és módon bukkan fel Mezőtúr környékén, hogy az csakis a természettel való egykori szoros és meghatározó együttélését feltételezheti.

A Túr név az egykori ősfolyó, a Berettyó (ma: Hortobágy-Berettyó) alsó szakaszára utal, ahol már az Árpád-korban egy virágzó települést találunk. Az első írásos emlék e településről az 1205–1235 közötti időszakból való: a Váradi Regestrum Tur (villa Tur) névalakban említi. Ettől kezdve királyi okleveleinkben már gyakrabban előfordul, 1562-ből pedig ismerünk adatot a Nagy-Túr névhasználatra is.

Mezőtúr városa Magyarország első katonai felméréseinek (1782–1785) térképén

A 14. századtól az árutermelés kibontakozásával egyre inkább előnyös helyzetbe került a környező településekkel szemben. A Sárrét mocsárvilágán át az egyetlen járható út a mezőtúri révnél kezdődött. Ez volt a legrövidebb út a szolnoki réven keresztül a Budáról Erdélybe vezető utak közül. Az átkelőhely fontos városfejlesztő tényező lett, így a század második felében Túr is a mezővárosok sorába lépett. Mezővárossá nyilvánító oklevelle 1378-ból Nagy Lajos királytól származik, aki több ízben is megfordult Túron. Mint mezőváros, vásártartási jogot kapott, vámmentességet, sőt vámszedési jogot élvezett. A túri vásárok már a 15. században látogatottak és nagyon híresek voltak, jelentőségük a török hódoltság idején tovább nőtt. A kereskedelem mellett virágzott a kézműipar. Különösen ismertek voltak a csizmadiák, a tímárok, a korszósok, a szücsök.

Mezőtúr kulturális téren századokon át központja volt e vidéknek. A város korán csatlakozott a reformációhoz. 1530-ban alapított protestáns iskolája rövidesen – a debreceni után, amelynek partikulája volt – a Tiszántúl legjelentősebb oktatási intézménye lett. A 16. században a wittenbergi egyetemen tíz túri származású diák tanult, akik azzal hálálták meg volt iskolájuk gondoskodását, hogy könyveket, térképeket hoztak magukkal, s odaaján-

Mezőtúri fazekasok – archív (forrás: mezturistak.hu)

*Az eredetileg 1677-ben épült Belvárosi Református Nagytemplom a település főterén, a Kossuth téren áll
(forrás: mezoturistak.hu; fotó: MTI/Bajkó József)*

dékozták az iskola könyvtárának. A református gimnázium 16.000 kötetes régi, ritka könyveket tartalmazó könyvtárának is ilyen ajándékok vetették meg az alapját.

A 19. században meginduló tőkés fejlődésnek nem sok hasznát látta Mezőtúr. A gyáripar olcsó termékeivel fokozatosan háttérbe szorította a város kisiparát. A nagyipart pedig csupán a téglagyár, néhány malom és egy szövőzern képviselte. A város

lakossága 25.000 fő körül stabilizálódott. A 19. század derekán még lényegesen kisebb Szolnok a századfordulóra utolérte, majd elhagyta Mezőtúrt.

A kiváltságos területen kívül eső, főúri birtokhoz tartozó mezővárosban már a 19. század első felében is éltek zsidók, klasszicista stílusú zsinagógájuk (Damjanich utca) 1835-ből való. 1850-ben itt élt a vármegye második legnagyobb zsidó közössége, 348 fővel. 1890-ben még 902 izraelita vallású lakost írtak össze a városban (3,8 százalék), ez a létszám a harmincas évek végére a felére esett vissza. A zsidóüldözés áldozatainak száma 220–240 főre becsülhető. 1949-ben a városnak még 127 izraelita lakosa volt.

A II. világháború után az új gazdasági-társadalmi viszonyok hosszú időn át szintén kedvezőtlenül befolyásolták a város életét. A mezőgazdasági termelészövetkezetek megszervezése, majd a technikai színvonal emelkedése jelentős számú munkaerőt szabadított fel. Iparhiányában ez a munkaerő elvándorlásra kényszerült. Különösen nagy az elvándorlás az '50-es évek második felében, amikor az évi átlag megközelítette a 300-at. Javulást csak az 1970-es évek hoztak, amikor is a múlt kisipari hagyományaira támaszkodó szövetkezeti ipar mellett több középüzem települt a városba.

Forrás: Wikipédia

MEZŐTÚR NAPJAINKBAN

Mezőtúr ősi történelmi központja, egyben mai főtere: a Kossuth Lajos tér. Szabályosan elrendezett épületeivel egyedülálló az alföldi városok főterei között. Itt áll az 1928-ban átadott városháza, amelynek tornyából gyönyörű panoráma nyílik.

A városházával szemben áll a Belvárosi Református Nagytemplom. Hosszú, egészen a középkorig visszanyúló történettel büszkélkedhet, habár az idők folyamán többször lerombolták és átépítették.

Közvetlenül a nagytemplom mellett várja vendégeit a Nemzeti Szálloda. Az impozáns épületet 1894-ben egy tekintélyes túri kereskedő építtette, majd fokozatosan bővítette, így 1897-ben megnyílt a szálloda és étterem, amely napjainkban is színvonalas szállás- és vendéglátóhelyként működik.

A Kossuth Lajos tér déli oldalát foglalja el a város első emeletes épülete, a Bazár. 1884-ben tervezték eklektikus stílusban, párizsi mintára, nevét mégis a ke-

A városháza épülete (forrás: mezoturistak.hu)

ti bazárookra emlékeztető jellege után kapta, hiszen egykor 12 különböző üzlet működött itt. A főter déli oldalát a Postapalota zárja, amely 1938-ban épült a Bazár mellé. A téren az I. világháborús emlékművet 1933-ban Horthy Miklós jelenlétében avatták fel. Az emlékoszlopra több mint ezer név került. Itt találjuk még Kossuth Lajos és I. (Nagy) Lajos király szobrát.

A Mezőtúri Református Kollégiumot a reformáció idején, 1530-ban alapították, mai épülete 1889-ben készült el, hatalmas könyvtárában értékes könyvritkaságok is fellelhetőek.

A Kossuth Lajos úton áll az egykori Úri Casino, amely 1896-ban, a millennium tiszteletére épült. 1952-től egészen 1991-ig Helyőrségi Tiszti Klub működött benne.

A kórház udvarán áll a város egyik műemlékkúriája, a Kossuth-ház. Nevezetessége, hogy alföldi toborzótúja során Kossuth Lajos kétszer is megszállt benne.

A református templom napjainkban (forrás: mezoturistak.hu)

Mezőtúr – a Sárrét nyugati kapuja

A város másik műemlékjellegű épülete a Bolváry-ház. Az 1821-ben épült klasszicista stílusú hófehér kúria utolsó tulajdonosa Bolváry Antal ügyvéd, Mezőtúr város polgármestere volt – innen az elnevezés. 2004 óta a Túri Fazekas Múzeumnak ad otthont.

Az első alföldi artézi kutak között került átadásra 1890-ben a Flóra-kút, amely a kútfej fölé elhelyezett nőalakról, Flóráról kapta a nevét. A mezőtúriak számára oly kedves kőszobor

A városi könyvtár és közösségi ház, előtérben a díszkúttal
(forrás: meztouristak.hu)

súlyosan megrongálódott, azonban a Mezőtúri Képzőművészeti Alkotótelep művészei 2004-ben újraformálták bronzból, és ma már ismét régi pompájában tündököl.

Flóra-kút
(forrás: meztouristak.hu)

A vasútállomás romantikus stílusú felvételi épületét a Szolnok–Arad-vasútvonal kiépítésekor adták át. 1988-ban műemlékké nyilvánították, majd teljes felújítása után ma már újra eredeti szépségében látható. A fogadóépületben érdekes, régmúltat idéző vasúttörténeti kiállítás tekinthető meg.

A belvárostól kissé eltávolodva érhető el az Újvárosi Református Templom. A kitérő azonban megéri, hiszen neogót stílusával és teljes téglaburkolatával (összesen 650 ezer darab helyi téglá) igazán szemet gyönyörködtető ez a templom.

Mezőtúr látnivalói közé tartozik az ún. „Zsindelyes” is a Petőfi téren. Valaha híres

Fazekasmúzeum – A mezőtúri fazekasság 2010-ben került fel a szellemi kulturális örökségvédelem magyar nemzeti jegyzékére
(forrás: meztouristak.hu; fotó: MTI/Rosta Tibor)

vendégfogadó volt, neve hajdani zsindely fedésű tetejére utal. Kettős padlása régen a betyárok tökéletes bűvöhelyének számított. Legfőbb érdekessége, hogy Petőfi Sándor *Utazás az Alföldön* című verse itt született 1847-ben. Az épületben jelenleg a szálláshelyeket és éttermi szolgáltatásokat kínáló Zsindelyes Fogadó működik.

A centrumba visszatérve a Szabadság téren áll a helyi kulturális élet központjának számító Községi Ház. Az egykori gőzfürdő helyén lévő, mezőtúri téglából épült kétszintes épületben zene- és közösségi szobák találhatóak, valamint a városi könyvtár és időszaki kiállítások kapnak itt helyet. Itt található az a kerámia-kút is, amely méltón hirdeti a mezőtúri kerámiaművesek tudását.

A Szabadság tér központi alkotása a Marton László által 1975-ben készített Dózsa György-szobor, ami az 1514-es parasztháborúnak állít emléket. A téren álló római katolikus templom 1817–24 között épült klasszicista stílusban. Említésre érdemes szép, fából faragott főoltára, valamint országos hírű hangversenyorgonája.

MEZŐTÚR, A KERÁMIA FŐVÁROSA

Mezőtúr a 19. század közepén vált a népi cserépedény-készítés egyik legnagyobb magyarországi központjává. Badár Balázs és sok más kiváló fazekas munkássága tette európai hírűvé a kis műhelyekben készülő korszokat, a lendületesen írókázott

dísz tárgyakat, a konyhában praktikus használati edényeket. A 20. században a szakma tovább élt, számos iparművész, népi iparművész, népművész lett a városban fazekasinas, majd segéd, később a szakma mestere. A modernkori lakáskultúrához, tárgykultúrához való alkalmazkodás jegyében a mai alkotók már nem a száz évvel ezelőtti formákat, mintákat követik, de – mint azt egy-egy mesterremek korszó, gazdagon díszített tányér is mutatja – a helyi kerámia kultúra hagyományait jól ismerik. Napjainkban városunkban tíz önálló fazekas- és keramikuműhely működik. A mai alkotók nagy sikere, hogy 2009-ben a mezőtúri fazekasság a szellemi kulturális örökség magyar nemzeti listájának része lett, ezzel is erősítve a város lakói számára ma is fontos hagyománytisztelő és a kézműves örökség védelmét.

A mezőtúri fazekasság történetét a Túri Fazekas Múzeum állandó kiállítása mutatja be. Az újavárosi településrészen található Badár Emlékház és Műhely a Badár családnak állít emléket 1939-ben berendezett fazekasműhelyével, illetve a kerámiákat bemutató kiállítószobájával.

A környék sétálva, lovas sétakocsin, lovon vagy kerékpáron haladva, de akár gépkocsiban ülve is felfedezhető. A Hármas-Körös jobb parti védőtöltésén Gyomaendrőd irányában igazi látványosság a több mint 100 éve épített egykori szivattyútelepen kialakított Körös-völgyi Természetvédelmi Bemutatóház.

A város szívében elterülő Erzsébet liget bejáratánál található a Városi Strandfürdő és Fedett Uszoda. A parkosított – ugyanakkor nagy összefüggő zöldterülettel is rendelkező – környezetben lévő strandfürdő 4 medencével várja a vendégeket.

A fürdő szomszédságában található az Erzsébet liget és a 6 hektáros Ligeti-tó, mely körül közel 1200 méter sétány és kerékpárút nyújt ideális helyet a sétára, illetve az aktív pihenésre. A családok körében kedvelt a tó partján kialakított modern játszótér, valamint az árnyas liget.

A fürdő közelében található a Városi Sportcentrum, amely Mezőtúr sporteseményeinek legfőbb színtere. Az intézmény egész évben vállalja csapatok edzőtáboroztatását, versenyek megrendezését.

A település legnagyobb, nem csak helyieket csábító rendezvényei között szerepel a hagyományok előtt tisztelgő Túri Vásár, amelyet augusztus első hétvégéjén rendeznek. A vásárt a Mezőtúri Művészeti Napok (arTúr fesztivál) eseményszorozata előzi meg. A másik mindenképpen említésre méltó rendezvény az East Fest zenei fesztivált, melyen a magyar könnyűzenei élet élvonalbeli képviselői vonulnak fel.

Forrás: mezoturistak.hu

A településhez tartozó folyószakaszon fészkelő fokozottan védett fattyúszerkök és kormos szerkők kolóniái a város egyedülálló természeti értékei (fotó: Szendőfi Balázs)

Az East Fest Kelet-Magyarország legdinamikusabban fejlődő fesztiválja (forrás: Közösségi Ház, Mezőtúr – Facebook-oldal)

KIKAPCSOLÓDÁS, RENDEZVÉNY, REKREÁCIÓ

Mezőtúrt átszeli a Hortobágy-Berettyó-főcsatorna, míg külterületét a folyószabályozási munkák eredményeként született holtágak teszik szemet gyönyörködtetően változatossá – összesen 80 km hosszúságban. A csodálatos vízi világ nemcsak a horgászok, hanem az ökoturisták paradicsoma is. A természeti értékek közül ki kell emelnünk a város belterületi részén fészkelő fokozottan védett fattyúszerkök és kormos szerkők kolóniáit, amelyek látványos életét közvetlenül a folyóparti sétányról csodálhatjuk meg.

Hét Patak Gyöngye Natúrpark

Szerző: Hét Patak Gyöngye Natúrpark

- **Kihirdetés éve: 2011**
- **Területe: 8 településen 10177 ha, lakossága 2800 fő**
- **Települései: Alsómocsolád, Ág, Csikóstóttós, Gerényes, Kárász, Kisvaszar, Köblény, Szalatnak**
- **Képviselője és működtetője:**
Hét Patak Gyöngye Natúrpark Egyesület
- **Székhely: 7345 Alsómocsolád, Rákóczi u. 21.**
- **Honlap: www.hetpataknaturpark.hu**

ELŐZMÉNYEK

A folyóvölgyek, dombságok és hegységek által szabdalta Mecsekhát tagolt vidékét nehéz kisebb természeti tájegységekre bontva tárgyalni, ám a Mecsek-vidék elnevezése, amelyen általában a Kelet-Mecsek északi előterét értjük, mégis sajátos jellemzőkkel bír. Alapvetően patakok, természetes vízfolyások és források határolják, és a Völgységi-patakok, valamint a Baranya-csatorna vízgyűjtőterületéhez tartozik, területét pedig átszeli a Szalatnaki- és a Kozári-patakok, valamint a Kisvaszari-vízfolyás. A Hét Patak Gyöngye Natúrparkhoz tartozó nyolc település tehát egy nagyobb táj, a Mecsekhát szerves részét alkotja, ám azon belül a természetes vizek által körbeölelt önálló térségként is értelmezhető.

Alsómocsolád, a Baranyai Hegyhát kapuja

Ezen a vidéken alakult meg 2011. október 28-án a Hét Patak Gyöngye Natúrpark, amely hatodikként kapta meg hazánkban a miniszteri jóváhagyást. A natúrpark több mint tízezer hektáros területén fekszik Alsómocsolád, Ág, Csikóstóttós, Gerényes, Kárász, Kisvaszar, Köblény és Szalatnak, mind-mind egykor gazdag és virágzó, a 20. század történelmi viharaiiban azonban alaposan megtépázott település.

TERMÉSZETFÖLDRAJZI, TERMÉSZETI ÉS TÁJI JELLEMZŐK

A natúrpark települései a Dunántúli-dombság területén, ezen belül főként a Tolnai-dombsághoz tartozó Völgységben és az Észak-Zselicben találhatók. Mindkét tájegységre jellemzőek az eróziós-deráziós völgyek, ám ezek gyakorisága különböző: az Észak-Zselic erősen és közepesen, a Völgység gyengén tagolt domborzatú. Nemcsak a dombok gyakorisága, de magasságuk is az Észak-Zselicben jelentősebb. Legmagasabb pontjaik a Hollófé-

Kárász, látkép (fotó: Müller Nándor)

Kisvaszar, Lánykő (fotó: Müller Nándor)

szek (358 m) és a Hegytető (353 m). A dombok magját túlnyomó részben finomszemcsés pannóniai üledékek alkotják, amit a hátakon lösz, a völgyekben deluviális képződmények takarnak. A natúrpark délkeleti szeglete a Kelet-Mecsek területére nyúlik, melynek jura, illetve alsó kréta tengeri eredetű kőzetei is kibukkanak a fiatalabb üledéktakaró alól.

A natúrpark területén alakult ki Magyarország egyik legsűrűbb völgy- és vízhálózat. Ez annak ellenére igaz, hogy az itteni patakok általában kis vízhozamúak, aszály idején gyakran kiszáradnak. Mivel azonban a tájat határoló Völgységi-patakok és Baranya-csatorna több mint ezer négyzetkilométeres vízgyűjtőterülettel bír, az innen szállított vízmennyiség generációkon keresztül meghatározta az itteni lakosok életformáját.

KULTURÁLIS ÉS TÁRSADALMI JELLEMZŐI

A környék településeinek arculatán számos közös jegyet vehetünk észre. Építészeti kultúrája, jellege a 18. század közepéig gyakorlatilag homogén. Innen származik a településszerkezet, a telkek beépítésének módja és a gazdasági és lakóépületek ma még látható formája. Eddig az épületek főképp fából (gerendavázis szerkezettel) készülnek, csak később kezdenek el vályogot használni építkezésre az 1772-es királyi rendelet értelmében. A 18. és 19. századi lakóházak füstelvezetés nélküli, két-három osztatú épületek, gyakran gazdasági funkcióik (pince, kamra, istálló) is voltak. Később megjelenik a téglá építőanyag, a kovácsoltvas kerítések, gipsz vagy kerámia homlokzati díszítőelemek. A 19–20. század fordulóján polgáris jellegű épületek is megjelennek. Külön szólni érdemes a térségnek oly jellemző képet adó pajtákra. Ezek sokszor a lakóház anyagánál jobb minőségű alapanyagból (nyers-tégla) készültek. A natúrpark mind a nyolc települése az újkőkor óta lakott, ennek köszönhetően bővelkedik régészeti lelőhelyekben, melyek védetség alatt állnak. Ezek a területek ma döntően megművelt földterületek.

A HÉT PATAK GYÖNGYE NATÚRPARK CÉLJAI ÉS JÖVŐKÉPE

A társulás célja az egységes fejlesztési tervek közös kidolgozása, a szelíd turizmus feltételeinek megteremtése, infrastruktúrájának fejlesztése és ezzel az itt élők életminőségének javítása.

A Hét Patak Gyöngye Natúrpark tájértékekben rendkívül gazdag, erdőkkel borított hegyekkel, dombokkal,

festői völgyekkel, tiszta vizű forrásokkal, szabadidős lehetőségeket biztosító tavakkal, patakokkal, mezőkkel és a falvaiban kézművesekkel, még élő hagyományokkal, az azokat bemutató rendezvényekkel várja az érdeklődőket.

A Hét Patak Gyöngye Natúrpark Egyesület fő célja a természeti és kulturális örökség megőrzésében, védelmében való közreműködés, a gazdasági és társadalmi fejlődéshez való hozzájárulás, amibe beletartozik a mezőgazdaság, a kézművesség és a turisztikai szolgáltatások kialakítása, összehangolása, fejlesztése,

a falumegújítás és területi tervezés, a nevelés, képzés, információátadás és kísérleti projektek megvalósítása.

A Percussion Project Pécs ütőegyüttes koncertje Szalattakon

Az egyesület koordinálja a települések környezetvédelmi akcióit, ökojátsszínházzal, tesztekkel, kvizekkel hívja fel a figyelmet a környezetvédelem fontosságára a lakosság körében. Együttműködik a terület önkormányzataival, vállalkozóival, civil szervezeteivel, önkéntesekkel.

A jövőben bővíteni szeretnénk a Hét Patak Gyöngye Natúrparkhoz tartozó települések számát, így változni fog natúrparkunk területi kiterjedése is. Az érintett új települések, amikkel bővülne a területünk: Hosszúhetyű és Magyaregregy.

Szálláshely – Vendégház Alsómocsolád

A natúrpark egy óriási esély az itt élők számára: lehetőséget ad a környezettudatos közösségi életmód és értékrend megteremtésére, és ezzel olyan javakat állít elő, amelyek idevonzzák távolabbi vidékekről, különösen a nagyvárosokból azt a réteget, amely éppen ezt hiányolja a rohanó mindennapjaiból. A natúrpark ezzel mintát is adhatna, hogy miképpen lehet apró lépésben átformálni a szemléletünket, a világról, valamint saját magunkról alkotott képet. Így leszünk képesek megérteni, hogy mit jelent a „The small is beautiful”, azaz „A kicsi szép” világszerte teret hódító jelmondata.

A NATÚRPARK FŐBB TURISZTIKAI CÉLPONTJAI:

- **Alsómocsolád:** szálláshelyek, Kemencés Udvar, repülőgép-szimulátor és miniplanetárium, tanösvények, kilátó, erdei tornapálya, Rigac pihenő és Rigac tanya a lombházal, római katolikus templom és kertje, vízi világ: pletna, csónakok, kenuk
- **Ág:** Hat torony túra egyik állomása
- **Csikóstóttós:** hagyományok háza, kilátó és Kneipp-ösvény, felnőtt játszótér
- **Gerényes:** Hat torony túra egyik állomása
- **Kárász:** Centrál park, Gombászház, Kelet-mecseki Tájvédelmi Körzet területe
- **Kisvaszar:** római katolikus templom, Vágyom-völgy, Lánykő
- **Köblény:** római katolikus templom, Szent Flórián-szobor, Csonka-kereszt
- **Szalatnak:** Szűz Mária szent neve templom, világ-háborús sírkert, Lámató, löszfalba vájt borospincék

HELYI TERMÉKEK:

- **Tájjellegű ételek:** langalló, káposztás pogácsa, kemencében sült ételek, méz, kecskesajt, gomba, pálinka
- **Vidékünk Szalatnak:** újrahasznosított újságpapírból készült kosarak, tárolók

FŐBB PROGRAMOK:

- **Alsómocsolád:** gyermeknap, falunap, Tájnap Táj-séta, adventi készülődés: adventi vásár, gyertyagyújtások, falukarácsony
- **Csikóstóttós:** gyermeknap, családi piknik, falunap, horgászverseny, bor- és pálinkaverseny, szüreti felvonulás, Márton-nap, szilveszteri futás

Csikóstóttós, kilátó és Kneipp-taposó (fotó: Müller Nándor)

- **Kárász:** Kárászi Pálinkaünnep, borverseny, falunap, falusi disznótoros, adventi vásár

- **Kisvaszar:** húsvéti kézműves foglalkozás, karácsonyváró

- **Köblény:** falunap, Köblényi Nemzetközi Alkotótábor

- **Szalatnak:** húsvéti játszóház és kézműves foglalkozás, falunap, Zene a szélben koncertsorozat, Szalatnaki Búcsú, Tégláégető Fesztivál, Tájnap Táj-séta, adventi vásár.

A Pannon Filharmonikusok koncertje Szalatnokon

Tudja-e?

- Alsómocsolád község 2019-ben ünnepelte fennállásának 725. évét. A jubileum alkalmából egész éven át tartó, színes és változatos programokkal, rendezvényekkel és kezdeményezésekkel tették még emlékezetesebbé az ünnepet.

- Kárászon alapították meg az első magyarországi fészekodúgyárat. Ebben nagy szerepe volt Herman Ottónak, a Magyar Ornitológiai Központ első igazgatójának.

- Kisvaszar és Magyaregregy között, a Vágyom-völgyben található a Lánykő nevű hely. A szájhagyomány szerint itt a völgyben kővé vált egy leány és egy legény, mert a szülők ellenezték a szerelmüket.

- A Szalatnokon kialakított Lámató családi hangulatú, természet közeli szabadidőpark. Területe mindössze 5 hektár, halastóval, ladikkal, lámákkal és nagy zöld területtel. Az állatsimogató melletti 8 hektáros ökológiai területen őshonos szarvasmarhák legelnek.

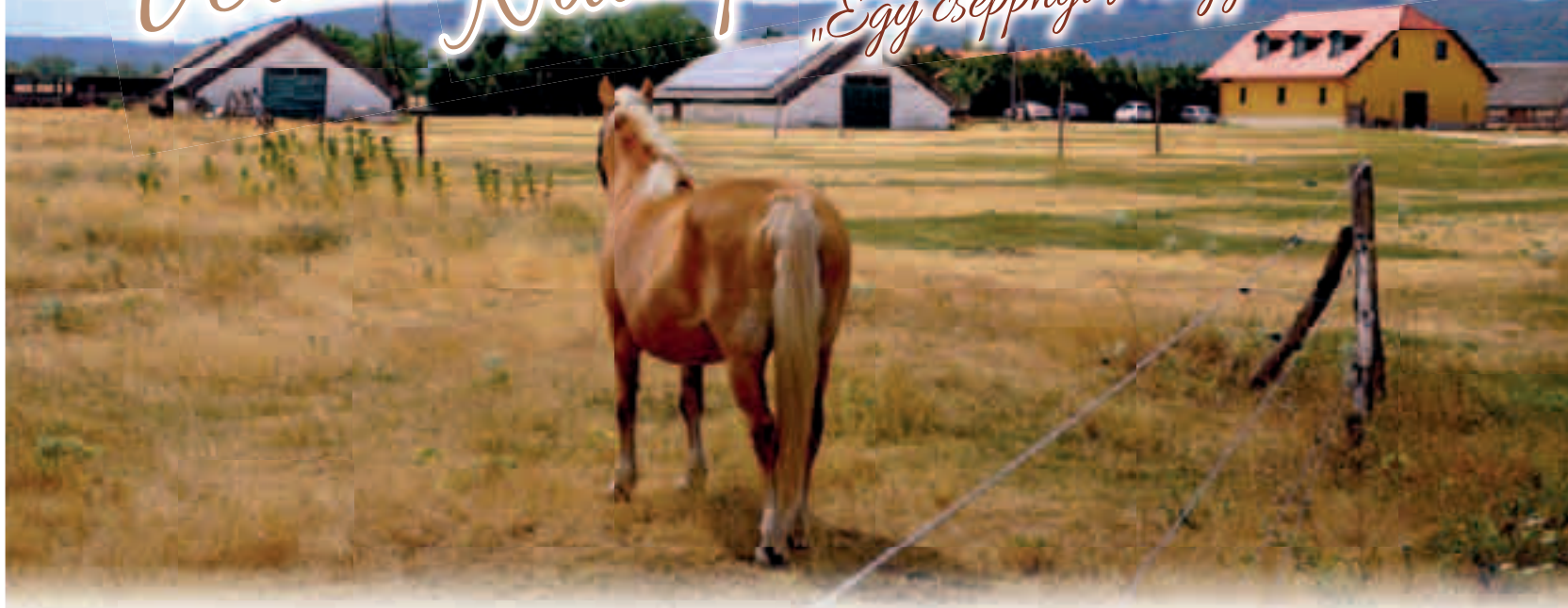
Alsómocsolád, Lombház (fotó: Varsányi Szilárd)

Vértesi Natúrpark

„Egy cseppnyi Magyarország”

• **Kihirdetés éve: 2005**

• **Területe: 17 településen 35.838 ha, lakossága meghaladja a 130 ezer főt**

• **Települései: Bodmér, Bokod, Csákberény, Csákvár, Csókakő, Gánt, Mór, Oroszlány, Pátka, Pusztavám, Szár, Szárliget, Tatabánya, Várgesztes, Vértesboglár, Vértessomló, Zámoly**

• **Képviselője és működtetője: Pro Vértes Természetvédelmi Közalapítvány**

• **Székhely: 8083 Csákvár, Kenderesi u., Geszner-ház**

• **Honlap: www.vertesinaturpark.hu**

A Boglártanya erdei iskola bejárata

faunát a két alföldi táj (Kisalföld, Mezőföld) növény és állatvilága teszi még változatosabbá. A Vértes hegység ebből az alföldi tájból emelkedik ki, mint egy sziget. A mély völgyekkel, éles gerincekkel tagolt déli Vértesben változatos, szubmediterrán növényekben különösen gazdag erdős sztyepp vegetáció díszlik. A földrajzi viszonyok függvényében nyílt dolomit sziklagyepek, sziklafüves lejtősztyepppek, karsztbokorerdők, mészkedvelő tölgyesek váltják egymást.

Geszner-ház

ELŐZMÉNYEK

2005-ben vehették át Magyarország első hivatalosan kihirdetett natúrparkjának települései és a Pro Vértes Közalapítvány a Vértesi Natúrpark cím adományozó okiratát, akik a társadalmi összefogásban ismerték fel a hosszú távú, természeti és kulturális értékeken alapuló fejlesztés lehetőségét. Ezzel összhangban 1993-ban hozták létre Magyarország legnagyobb helyi védettségű természetvédelmi területét Észak-Vértes Természetvédelmi Terület néven. Ez lett később az egész Vértesre és Zámolyi-medencére kiterjedő Vértesi Natúrpark csírája.

TERMÉSZETFÖLDRAJZI, TERMÉSZETI ÉS TÁJI JELLEMZŐI

A Vértesi Natúrpark a Dunántúli-középhegységben található, magában foglalja szinte az egész Vértest és a Zámolyi-medence nagy részét, területének pedig 69%-a valamilyen természetvédelmi védettség alatt áll. A Vértesben a szubmediterrán és atlanti-mediterrán hatásokat tükröző középhegységi dolomitflórát,

Piknikező gyerekek a Geszner-parkban

KULTURÁLIS ÉS TÁRSADALMI JELLEMZŐI

A Vértes környéki táj igen kedvező életlehetőséget biztosított az ember számára, hiszen 1926-ban a Bácszházi-barlangban folytatott kutatások során bizo-

nyitották, hogy már 50 ezer évvel ezelőtt élt ember ezen a területen. Vértesszőlősön pedig 1965-ben Vértesszőlős László megtalálta hazánk legrégebbi, mintegy 350 ezer éves emberi maradványait is (Samu, a vértesszőlősi előember). A neolitikus forradalom idején kialakultak a földművelésnek és az állattenyésztésnek a korai formái, és létrejöttek az állandó települések is. Nagy változást hozott a rómaiak megjelenése, a feliratos kőemlékek alapján bizonyos, hogy a II. században már virágzó városok voltak a Dunántúlon. A honfoglalás után a Vértesszőlős térségének nagy része a Csák család birtoka lett, ahol felépítették saját várukat, Csákvárt.

A Vértesszőlős török kori életéről kevés forrást találunk, népessége a török hódoltság idején erősen lecsökkent, majd a XVIII. században a magyarokon kívül németek és szlávok is letelepedtek. A Vértesszőlős összes települése szőlőtermő község. Önálló minőségi borvidékeink közé a móri borvidék küzdötte fel magát a századfordulón.

A VÉRTESI NATÚRPARK CÉLJAI ÉS JÖVŐKÉPE

A natúrpark létrehozása lehetőséget biztosított arra, hogy a natúrparki települések, a megyei önkormányzatok és a civil szervezetek összefogva valósítsák meg terveiket.

A Vértesi Natúrpark célja a terület természeti és kultúrtörténeti értékeinek megőrzése és védelme, a természetvédelem és az idegenforgalom koordinációján alapuló együttműködés és összehangolt térségfejlesztés megvalósítása. A Natúrpark a különböző társadalmi szereplők érdekeit szolgálva erősíti a lakosság és a természetvédelem közötti kapcsolatrendszert. Az irányított, szervezett turizmussal elősegíthető a természeti és kultúrtörténeti értékek védelme, s emellett a vidéki életminőség javulását, s ezáltal a lakosság helyben maradását is eredményezi.

Madarászprogram gyerekeknek a Geszner parkban

A VÉRTESI NATÚRPARK FŐBB TURISZTIKAI CÉLPONTJAI

A natúrparki települések életében központi szerepet kap a falusi életmód gyakorlása, a helyi portékák készítése. Népszerűek a helyben termelt és előállított termékek, melyek a több évszázados hagyományokra visszatekin-

Fornapuszta, Dohányos-ház

tő természetgazdálkodás eredményeként a táj sajátos ízvilágát hordozzák magukban. A helyi gasztronómiai szokások bemutatása mellett, speciális ételekkel, különleges borokkal és pálinkákkal várják a kulináris élvezetek kedvelőit. Az aktív pihenésre vágyók is megtalálják a szabadidő eltöltésének legjobb módját. A Vértesszőlős erdeit bebarangolhatjuk lóháton, kerékpárral vagy tanösvényeinken gyalogosan.

Barátkozás az erdei iskola állataival

A Vértesi Natúrpark három látogatóközpontja közül minden korosztály megtalálja a számára izgalmas kikapcsolódást, legyen szó akár magányos túrázóról, családról, óvodai vagy iskolai, illetve száz főnél nagyobb csoportról egyaránt.

Ligetes erdei környezetben helyezkedik el a Geszner-ház és parkja, melyet egy csaknem kilenc hektáros egykori grófi birtok ölel körül. Az idilli hangulatú romantikus tájelemek, például vízesés, malomkerék és csónakázó tó könnyen elvarázsolja az ide látogatót. A Geszner park szervezett programcsomagjai tartalmaznak kultúrtörténeti, természetvédelmi, ökológiai szemléletű kertészeti ismereteket, s gyógynövényismeretet is. A kisebb gyermekeket interaktív játékok várják, míg a nagyobbaknak kalandtúrákon keresztül nyújtanak maradandó élményeket. Az épületben 2000 óta a Vértesszőlős csodálatos világát bemutató kiállítás látható.

Csákvár határában helyezkedik el Fornapusztán a Dohányos-ház Pusztai Fogadó, amely a natúrpark pusztai látogatóközpontjaként a szafarihangulat kedvelői számára nyújt kikapcsolódást. A látogató a 12 km hosszú tanösvényen pusztabuszokon és szafariautókon ismerkedhet meg a Pusztai Állatparkkal és a Csíkvarsai-rét egyedülálló élővilágával, a fogadóban pedig helyi étel-

Szent György-napi gulyakihajtás (fotó: Némedi István)

specialitások kóstolására és szállásfoglalásra is lehetőség nyílik. A szállás egy fokozottan védett területen helyezkedik el, melyet Európa leghíresebb madárlelőhelyei között tartanak számon, ami a fogadóépület ablakaiból körpanorámaként tárul elénk. A terület egész évben látogatható szakvezetéssel, előre egyeztetett időpontokban.

A Vértes hegység déli lábánál, a vértesszőlő Nagylegélőn, szemet és szívet gyönyörködtető természeti környezetben található a harmadik látogatóközpont, a Boglárta-nyai erdei iskola. A tanya környezete, gazdag növény- és állatvilága, élőlényei és felszereltsége kiváló lehetőséget biztosítanak óvodás és iskolás korú gyermekek számára szervezett erdei iskolai programok, természetismereti táborok lebonyolításához, valamint többnapos kirándulások eltöltéséhez. A terepi foglalkozásokat elméleti oktatással és gyakorlati feladatokkal teszik még teljesebbé. A kulturális programok, hagyományörző és nemzetiségi rendezvények pedig felpezsdítik a natúrpark kulturális életét és erősítik a települések közötti összefogást.

Mihály-napi lovas és pászortalálkozó (fotó: Némedi István)

HELYI TERMÉKEK:

- bokodi csipke,
- csákvári fazekas termékek,
- a móri és a csákberényi borok, valamint az orondpusztai sajtok (Csákberény),
- szári Méhes Mézes szörp,
- zámolyi házi világos és barna sör,
- Csíkvarsai Csípős Csodafalat szürkemarha- és bivalyszalámi és -kolbász,

- **Tájjellegű ételek:** csákvári mustáros-tejfölös szelet észtával, szürkemarhapörkölt, tarkedli, borleves, zebrakuglóf, kecskepörkölt, csókakői kolbászos leves, paprikás csirkeleves (Mór), töki pompos (Zámoly), kvircedli (Mór).

FŐBB PROGRAMOK:

- Burgonyafesztivál (Bokod),
- Csákberényi bornapok, betyárnapok,
- Gánti Lovasnap,
- Hagyományos Mihály-napi Lovas és Pászortalálkozó (Csákvár),
- Csókakői Várjátékok,
- Móri Bornapok, Szent György Heti Vigasságok (Mór),
- Várgesztesi Lovagi Játékok,
- Tojásgurító Verseny (Vértesszőlő).

Tudja-e, hogy

- Csákvár 1917. június 17-től augusztus 20-ig miniszterelnököt adott az országnak Esterházy Móric személyében;
- a Vértesben található a keleti gyertyán egyetlen érintetlen állapotú társulása;
- csak a Csíkvarsai-réten (Csákváron) megtalálható egy endemikus, ritka hazai egyenesszárnyú, a magyar tarsza;
- a Vértes leghíresebb izeltlábúja, az öves százlábú csak itt található meg Magyarországon;
- Vértesszőlőről 1745-ből ismerjük a burgonya magyarországi előfordulásának egyik legkorábbi említését;
- Zámoly szülöttje Csoóri Sándor kétszeres Kossuth-díjas magyar költő, prózaíró;
- Csákvár szülöttje Tersztyánszky Ödön vitéz, kard- és törvívó, honvéd ezredes; kétszeres olimpiai bajnok, olimpiai ezüst- és bronz-, illetve Európa-bajnoki ezüstérmes, tizenháromszoros magyar bajnok;
- Csákvár szülöttje Libényi János szabósegéd, aki merényletet kísérelt meg Ferenc József császár ellen;

• Magyarországon csak a Vértesben és a Bakonyban él egy atlanti-mediterrán tájakon elterjedt örökzöld félcserje, a babérboroszlán;

• Vörösmarty Mihály Szép Ilonka című költeménye a Vértesben játszódik?

Fotók: Vértési Natúrpark

FOTÓGALÉRIA

KÖRÖSÖK VÖLGYE KINCSEI FOTÓPÁLYÁZAT

A Körösök Völgye Natúrpark Egyesület KÖRÖSÖK VÖLGYE KINCSEI címmel 2021 februárjában fotópályázatot írt ki, amellyel bemutatkozási lehetőséget kívánt nyújtani mindazoknak, akik a Körösök völgyének értékeit fotográfiákon fogalmazzák meg. A pályázat további célját adta, hogy ráirányítsa a figyelmet a fotográfia esszenciális értékeire és elengedhetetlen dokumentáló jellegére, amely jelennek és utókornak egyaránt szól.

A következő témakörök kerültek meghirdetésre:

1. A Körösök völgyének természeti kincsei (tájfotók, természeti környezetet bemutató fotók, növény-, gomba- és állatfotók)

2. A Körösök völgyének épített öröksége (régii és új épületek, műemlékek, köztéri szobrok, alkotások)

3. A Körösök völgyének mindennapjai, „lopott” pillanatai (utcaképek, rendezvényfotók, közösségi élet, hétköznapi tárgyak világa)

4. A Körösök völgyének helyi értékei (portrék, arcok, emberek, hagyományőrzés)

A kiírásban szereplő 4 kategóriába 33 pályázó, összesen 158 db fotója érkezett, amiket egy háromfős zsűri értékelt 1-től 10-ig terjedő pontozási rendszerben. A zsűri döntnökének Katona Péter, a békéscsabai Márvány Fotóműhely elnöke lett felkérve. A legtöbb pályamű a Körösök völgye természeti pillanatait igyekezett megörökíteni, de nagy örömünkre szolgált, hogy más kategóriák is adtak kifejezetten művészi értékű fotográfiákat.

Galériánkban a díjazott és nem díjazott fotókból látható egy szubjektív válogatás:

43 / 1 • Vágvölgyi József / Szanazug, napkelte (1. témakör – I. hely)

43 / 2 • Ragály Levente / Pitypanglámpa (1. témakör – II. hely)

44 / 1 • Simon Ferenc / Tábortűz (1. témakör – III. hely)

45 / 1 • ifj. Fábrián Ferenc / Erdei rivaldafényben Mályvádton

45 / 2 • Lipták János / A három Grácia

46 / 1 • Tóth Balázs / Találkozó a Körössel (3. témakör – I. hely)

47 / 1 • Sipos József / Hajnal a Feketén

47 / 2 • Burda Adrien / A Körös árterében

48 / 1 • Vágvölgyi József / Hármaskörös napkelte

48 / 2 • Mundruczó Nóra / Az alkony környékén

49 / 1 • Tóth Balázs / Sorvezetője a dobozi gát

50 / 1 • Balogh Adrienn / Régmúlt idők (4. témakör – I. hely)

51 / 1 • Such Tamás / Paczuk Gabi (4. témakör – II. hely)

51 / 2 • Beliczay Róbert / Lini ((4. témakör – III. hely)

52 / 1 • Tóth Balázs / Hajzuhatag

52 / 2 • Such Tamás / Berta Jimmy

53 / 1 • Balogh Adrienn / Szép leányok

Fotó: Simon Ferenc / Sziluett

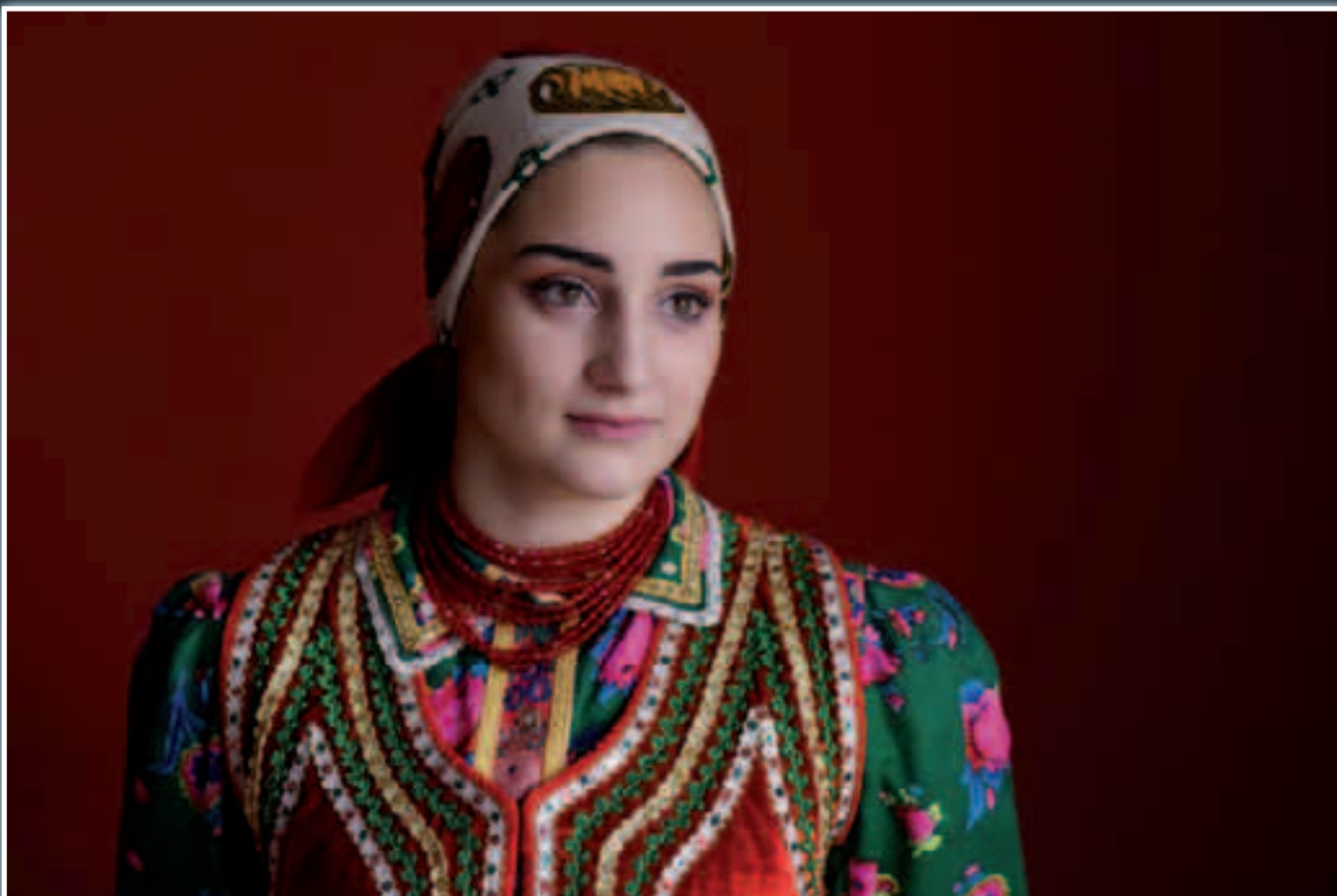

Fluidumok a Körös-vidék mélyén

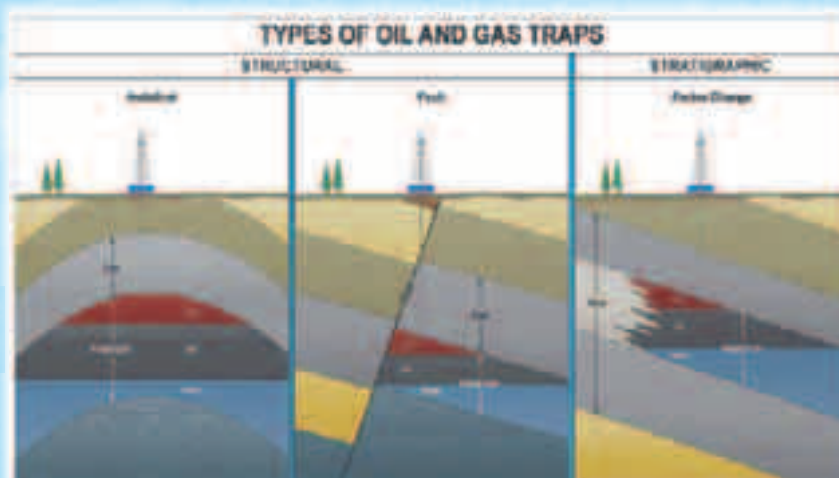
A Körös-vidék tájegységein nyitott szemmel barangolva egyértelműen kirajzolódik az, hogy a mai felszín kialakításában a folyóvizek eróziós (lepusztító) és akkumulációs (felhalmozó) tevékenysége játszotta a legfontosabb szerepet, valamint az utóbbi évszázadokban természetesen maga az ember. Az elhagyott folyómedrek, a néhai árterek, az új gátak közé szorított folyók, a mesterségesen kiásott csatornák ezt mind-mind csak megerősítik szemlélőjében. Felmerülhet a nagy kérdés, hogy a vizek járta felszín alatt, a mélyben milyen állapotok uralkodhatnak. Ott is víz van? A vízen kívül vannak más folyadékok és gázok is odalent? Írásunkban a Körös-vidék üledékeinek mélyére ereszkedünk, s megpróbálunk választ adni a fenti kérdésekre. Kalandra fel, irány a kövek világa!

A szilárd kőzetburok (litoszféra) számtalan, különféle halmazállapotú hasznosítható ásványi nyersanyagot rejt, amelyek az emberiség számára nélkülözhetetlenek. Ezen nyersanyagok egyik legfontosabb csoportját összefoglaló néven, kevésbé közismert kifejezéssel fluidumoknak nevezzük. A fluidumok leegyszerűsítve nem mások, mint a különféle üledékek és kőzetek apró pórusaiban (mikroszkopikus méretű „likacsában”, repedéseiben, hasadékaiban) elhelyezkedő cseppfolyós, gáz, illetve gőzhalmazállapotú anyagok. Hétköznapi értelemben a kőolajat és a földgázt – azaz a szénhidrogéneket –, valamint a felszín alatti vizek különféle típusait (pl. termásvíz) értjük ide.

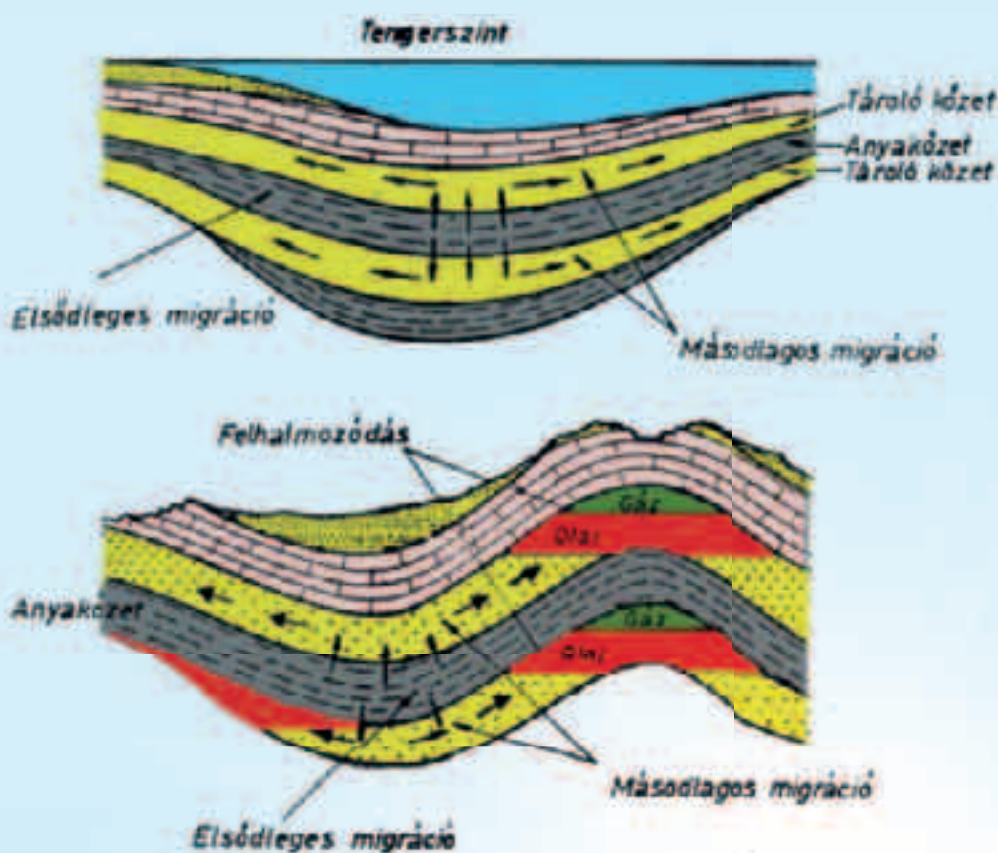
Ezek a fluidumok a felszín alatt több kilométeres mélységben helyezkednek el, döntően különféle üledékes tárolókőzetek csapdáiban, s természetes körülmények között nem kerülnek a felszínre. (1. ábra) A mélyben elhelyezkedő telepeket fel kell fedezni, le kell értük hatolni mélyfúrással, ki kell

termelni olaj- és gázkutak segítségével, majd gyűjteni, kezelni, tárolni és szállítani, mielőtt felhasználnánk őket, például közlekedési eszközeinkben vagy gázkazánjainkban.

Napjainkban természetesnek vesszük, hogy ha autónkból kifogy az üzemanyag, akkor elgurulunk a legközelebbi töltőállomásra és megtankoljuk azt. A jól begyakorolt művelet során azonban nem gondolunk bele abba, hogy a „fekete arany” igazából honnan is származik. Ugyanez igaz a földgázra is, amely esetében szintén

1. ábra: A szénhidrogén-csapdák legjellemzőbb típusai (forrás: www.pinterest.com)

2. ábra: A szénhidrogének kialakulása és migrációs pályái
(www.tankonyvtar.hu)

természetes az, hogy befűtünk vele otthon egy hideg téli napon. A világ gazdaság mozgatórugójának számító kőolaj és földgáz kialakulásának megértéséhez évmilliókat kell visszautaznunk az időben, a telepek felfedezése és kitermelése kapcsán viszont már emberi léptékekben kell gondolkodnunk.

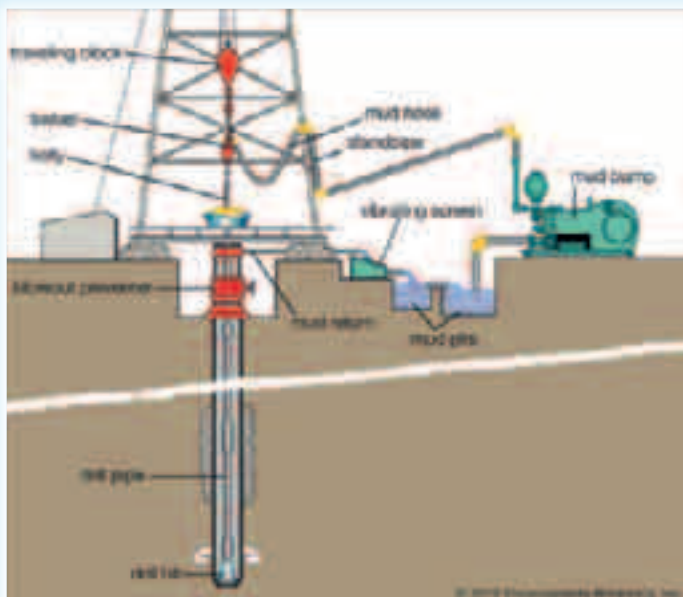
A földtörténet korábbi szakaszaiban létező beltengek, lagúnák gazdag planktonikus (plankton: lebegő életmódot folytató élőlények) biomaszája a tengerek fenekére süllyedve üledékekkel temetődött be. Az oxigénmentes (anoxikus) környezetben, a fokozódó betemetődés és hőmérséklet-növekedés hatására az eltemetett élőlényeket felépítő molekulákból, bonyolult bio- és geokémiai folyamatok által vezérelve megkezdődött a szénhidrogének kialakulása. Az anyakőzetben (pl. márga, agyagmárga) megszülető, környezetüknél kisebb sűrűségű szénhidrogének különféle erőhatások miatt a felszín felé kezdtek áramlani (ezt a folyamatot migrációnak nevezzük), s felhalmozódtak egy porózus kőzettestben (pl. homokkő). A tárolókőzetek kőolajjal és földgázzal való feltöltődése csak olyan földtani környezetben valósulhatott meg, ahol egy „kőzetsapkka” zárta le a telepet, amelyen keresztül a fluidumok nem tudtak tovább a felszín felé szivárogni. (2. ábra) Így alakultak ki évmilliók alatt azok az ipari méretű felhalmozódások, amelyek az emberiség számára megcsapolásra érdemesek. Hogyan is zajlik pontosan ez a megcsapolás, azaz a mélyfúrás munkafolyamata?

3. ábra: Mélyfúró berendezés Mezőhegyes szomszédságában
(fotó: Veres Zsolt)

Ha a geológiai és geofizikai kutatások során beigazolódott egy olaj- vagy gáztelep gazdaságos kitermelésének lehetősége, valamint megtörtént a fúrási pont kijelölése is, megkezdődhet a fúrási telephely előkészítése (pl. bekötőút építése, tereprendezés, alapozás). Az előkészítési műveletek után szállítják ki és szerelik fel a megfelelő kapacitású mélyfúró berendezést, melynek műszaki ellenőrzése után kezdődhet meg a tényleges fúrási folyamat. (3. ábra)

A mélyfúrás egy olyan kőzetroncsolási művelet, amely során egy különféle típusú csövekből összeállított acél csőoszlopot forgatnak, legalján a fúróval. A fúróra megfelelő terhelést és fordulatszámot adva az roncsolja a lyuktalpon található kőzeteket, és kőzettörmelék, azaz furadék keletkezik. A felaprított kőzettörmelék a fúrószár belsejében nagy nyomással leszivattyúzott öblítőközeg (többnyire fúróiszap) sodorja el a fúró elől, s hozza fel a csőoszlop és a lyukfal közötti gyűrűstéren. A fúrólyukban található, fúróiszapból álló folyadékoszlopnak rendkívül fontos szerepe van a

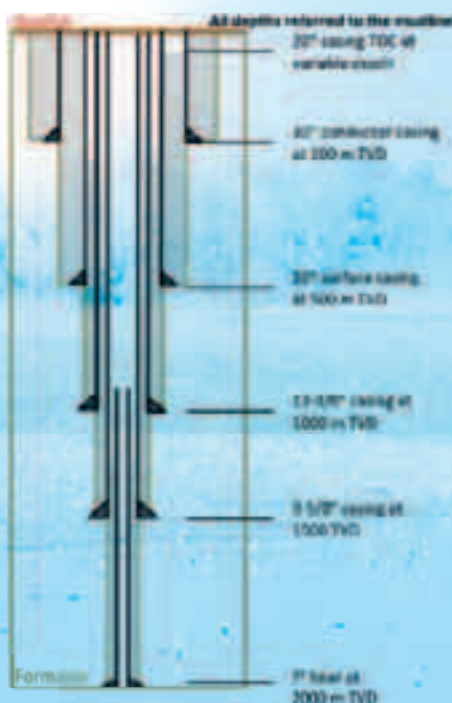

4. ábra:

Egy tipikus szárazföldi mélyfúró berendezés legfontosabb részegységei (forrás: www.britannica.com)

mélyfúrási munkafolyamat során: nem csak a furadékot hozza fel a lyuktalpról, valamint hűti és keni a fúrót, hanem a sűrűségén keresztül előállítja azt a hidrosztatikus nyomást a fúrólyukban, amellyel ellensúlyozni tudjuk a kőzetrétegekben található fluidumnyomást (más néven réteg- vagy formációnyomást). Ezzel a kiegyensúlyozott fúrási technológiával érhető el, hogy a fúrási folyamat közben olaj, gáz vagy egyéb nagynyomású fluidum ne lépjen be a fúrólyukba. (4. ábra)

Egy kút lefúrása szakaszosan történik: először készül el a legnagyobb átmérőjű felső lyukszakasz, amelybe a kezdő béléscsőoszlop kerül. Ennek a lyukfalhoz történő hozzácementezése után fúrják le a kisebb átmérőjű következő lyukszakaszt, amelybe a biztonsági béléscsőoszlopot cementezik bele. Ez így folytatódik a technikai és a termelési béléscsőoszlopokkal is, amíg át nem harántolják azt a réteget/rétegeket, amelyben a

szénhidrogének találhatóak. Láthatjuk tehát, hogy egy kút teleszkopikus szerkezetű, (5. ábra) lefelé egyre kisebb átmérőjű lyukszakaszokból tevődik össze, melynek lefúrása nemcsak, hogy igen költséges, hanem sok időt is vesz igénybe. Egy kb.

5. ábra: Egy kőolajat termelő kút lehetséges kútszerkezete (forrás: www.researchgate.net)

6. ábra: Gázkút karácsonyfája Kardoskút határában (fotó: Veres Zsolt)

3000 m-es kút napjaikban kb. 1 milliárd forintba kerül, s lefúrása 1 hónapot vesz igénybe (ha minden jól megy)! (6. ábra)

Az így létrehozott kútszerkezet kialakítása után még nem kapunk kész termelőkutat, hisz

további műveletek vannak még hátra. A nagy fúróberendezés „elköltözése” után a készülő kútra egy kisebb kapacitású lyukbefejező berendezés áll rá, amely elvégzi a további, termelőkúttá alakuláshoz szükséges műveleteket. Ezen műveletek közé tartozik a tárolórétegek megnyitása, azaz perforálása, amely során egy robbanótöltettel megrakott puska segítségével lyukakat képeznek a tárolóréteg(ek) előtt található béléscsőoszlopon és cementpaláston. A kút beindulása vagy mesterséges beindítása után kerülhet sor a különféle termelési vizsgálatokra, majd a termelési szerelvények (pl. termelőcső, packer) beépítése után a kút bekötésére az olaj- vagy gázmező felszíni technológiai rendszereibe. A termelőkútból a kőolaj és a földgáz különféle termelési módokkal (pl. felszálló, segédgáz, mélyszivattyús) (7. ábra) kerülhet a (fő)gyűjtőállomásra vagy a gyűjtőközpontba, ahol még további műveletek (pl. gyűjtés, kezelés, tárolás, szállítás) várnak rájuk. Láthatjuk tehát, hogy hosszú az út az évmilliókkal ezelőtt kialakult geológiai rétegek pórrendszerére és a benzinkutak/gáztárolók között, amely mögött komoly és

7. ábra: Himbás mélyszivattyús kút Pusztaföldvár határában (fotó: Veres Zsolt)

8. ábra:

800 méteres vízkút kútfeje a békéscsabai Árpád Gyógy- és Strandfürdő területén (fotó: Erdős Dániel)

összehangolt munka áll, hozzáértő szakemberekkel. A Körös-vidéken Battonya, Kardoskút, valamint Szeghalom és Füzesgyarmat térségében zajlik nagyobb volumenű olaj- és gázbányászat.

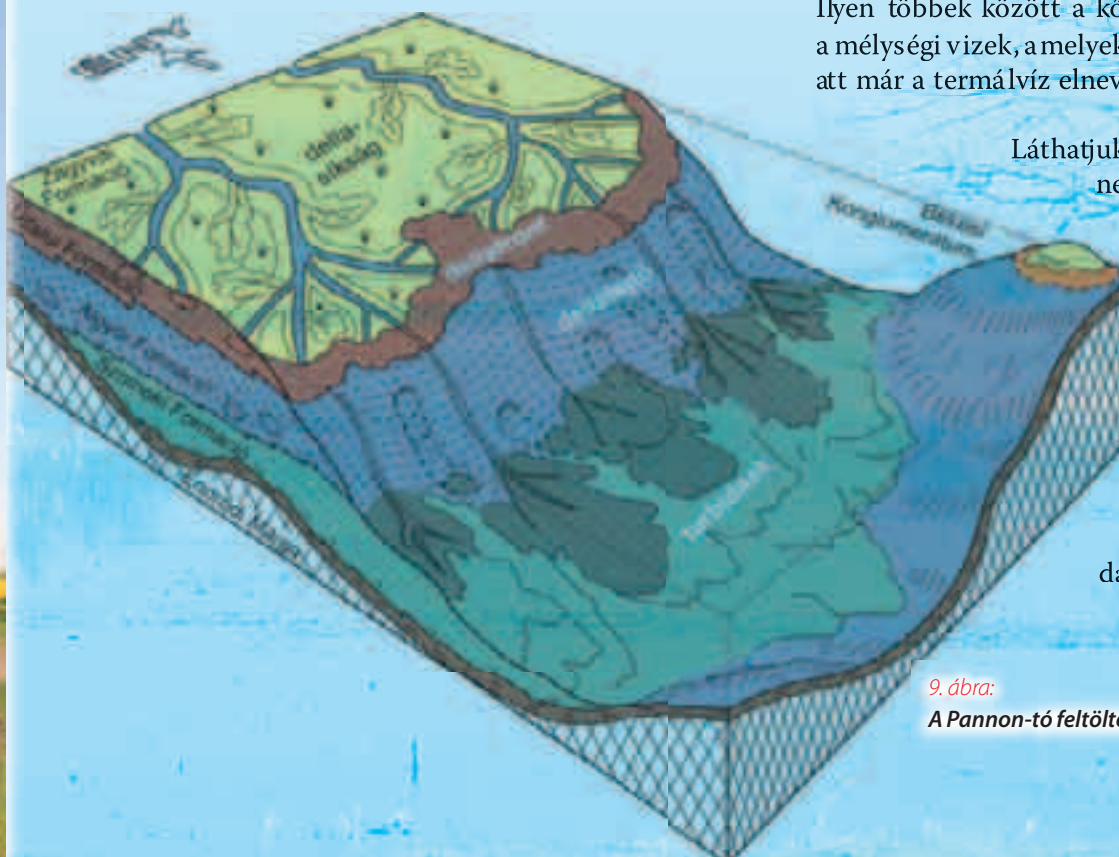
A szakemberek egyetértenek abban, hogy a 21. században még nagy mennyiségben fogjuk felhasználni a szénhidrogéneket, de már a megújuló energiák (pl. nap, biomassza, szél, víz, geotermikus energia) előretörése is jellemző lesz. Gondoljunk csak például a Békés megyében gomba mód szaporodó naperóművekre! A 21. századi

globális felmelegedés kellős közepén viszont a szénhidrogéneknél is van talán egy fontosabb fluidum, amelyért a jövőben komoly harc fog kialakulni: az édesvíz. Akármilyen hihetetlen, a vizet is bányásszuk – még hozzá kutakon keresztül –, s a víz is egy ásványi nyersanyag.

A Körös-vidék mélye nemcsak a fent nevezett szénhidrogénekben gazdag, hanem természetesen felszín alatti vizekben is. Klasszikus értelemben a nagyobb mélységben elhelyezkedő felszín alatti vizek tartoznak a fluidumok közé. Ezek közül ki kell emelnünk a 30 °C-nál melegebb termálvizeket, valamint a nyomás alatti vizek artézi vízként a felszínre emelkedő részét. A Körös-vidék területén a geotermikus adottságok kiválóak, hisz nem kell nagy mélységekben lefúrunk ahhoz, hogy termálvizet kapjunk. Ezt jól mutatja a fotón is látható békéscsabai kút, amelyből 40 °C-os hőmérsékletű víz áramlik fel, 800 m-es mélységből. (8. ábra) Ugyanitt, az Árpád Gyógy- és Strandfürdőben egy másik kút is hoz fel vizet, de ennek a mélysége már 1974 m, a kifolyó víz hőmérséklete a felszínen pedig 76 °C. Vajon a Körös-vidék mélyén milyen típusú kőzetek rejtik a fent nevezett fluidumokat?

A Körös-vidék mélyén található süllyedéket egy hatalmas tó vize töltötte ki évmilliókkal ezelőtt, amelyet Pannon-tónak neveztek el a szakemberek. A késő miocénben létező, s a kárpáti hegységkeret felől érkező folyók hatására kiédesedő óriási tó 12 millió évvel ezelőtt fűződött le a világtengerről, s 5 millió évvel ezelőtt szűnt meg teljesen. A 7 millió év bőven elegendő idő volt arra, hogy a beleömlő folyók nagy deltáikkal lassan feltöltsék a tavat, több ezer méteres üledékes tömeget hagyva maguk után. (9. ábra) A vastag pannon üledékek mindenütt ott vannak a Körös-vidék alatt, s jelentőségük óriási: döntően a jó porozitású homokkővek tárolják területünkön azokat az ásványi nyersanyagokat, amelyek az emberiség számára nélkülözhetetlenek. Ilyen többek között a kőolaj, a földgáz, valamint azok a mélységi vizek, amelyekre a magas hőmérsékletük miatt már a termálvíz elnevezést használjuk.

Láthatjuk tehát, hogy a Körös-vidéken nemcsak a felszínen található olyan természeti erőforrások, amelyeket védenünk kell, hanem a mélyben is. A talpunk alatt található óriási mennyiségű víz jelentősége felbecsülhetetlen, főleg, ha a nem is oly távoli jövő éghajlatváltozására gondolunk, valamint ennek a gazdasági-társadalmi hatásaira!

9. ábra:

A Pannon-tó feltöltődési modellje (forrás: www.tankonyvtar.hu)

Őshonos tokhalaink alkonyában

Szerző: Tószögi György

A tokhal, a hazai folyók egykor jól ismert vértés lakója a legtöbb ember számára ma már legfeljebb könyv-
lapokra, ismeretterjesztő filmekbe „való” különlegesség, egzotikum. Pedig élővizeinkben, így a Körösökben
is számos fajuk úszkált, ősiséget mutató küllemükkel „királyi” halakként emelkedtek rangban, megbecsü-
lésben a többi vízi élőlény fölé. Közülük, a történelmi idők alighanem legnevezetesebb európai édesvízi
óriása, a viza tűnik ki alakjával, akár 8–10 mázsás súlyával, 6–7 méteres testhosszúságával. Mellette a 100
kilogrammosra is megnövő vágótok, a valamivel kisebb termetű simatok, az akár félmázsás súlyt is elérő
sőregtok, illetve legkisebbként a legfeljebb 10 kilogrammra növekvő kecsege népesítette be őshonos lakó-
ként folyóinkat.

Legnagyobb termetű tokhalunk, a viza volt (fotó: Sallai Zoltán)

szaporodásukhoz alkalmas sóderos-ho-
mokos mederrészeket.

A korabeli leírások szerint évente
kétszer tűntek fel: egyszer március-
május táján, illetőleg ősszel, hogy a ta-
vaszi ívás előtt már itt, a folyókban teleljenek
át. A Dunán ezek a halak egészen Pozsonyig
felhatoltak, hazai élővizeink közül általánosan
megtalálhatóak voltak a Tiszában, a Drávában, a

Vaskapu I. erőmű (forrás: Wikipédia)

Tragédiájuk halas körökben jól ismert. A kecsege
kivételével a 20. század második felére gyakorlatilag
kiveszték Közép-Európa vizeiből, így hazánkból is. El-
tűnésüket a közgondolkodás tisztán az al-dunai Vaska-
pu-szorosban lévő vízlépcsőrendszernek tulajdonítja,
amely két ütemben (Vaskapu I. 1964 és 1972; Vaska-
pu II. 1977 és 1984 között) épült a Déli-Kárpátok és a
Szerb-érchegység között, Szerbia és Románia határán.
Ez vitathatatlan oknak tűnik, hiszen a viza, a vágótok
és a sőregtok a Duna kapcsolatának köszönhetően a
Fekete-tengerből érkeztek évezredek óta a vízrendszer
folyóiba, hogy úgynevezett anadrom fajként keressék a

Sőregtokárus az Al-Dunán napjainkban
(fotó: Sallai Zoltán)

Marosban és a Körösökben is. Tény, hogy az Al-Duna mesterséges vízi akadályai évtizedek óta megakadályozz mindennemű átjárást a vándorhalak számára, de nem szabad ezt általános érvényű tényezőként, kizárólagos okként kezelni.

A történeti adatok tanúsága szerint a tokhalaknak – amerre csak felbukkantak a Duna vízrendszerében – mindenhol komoly halászfennyegetettséggel kellett számolniuk évszázadokon keresztül. A középkori Magyarországon – húsup, ikrájuk és hólyagjuk révén – szintén a legbecsesebb halászsákmánynak számítottak. A királyi és nemesi konyhák elmaradhatatlan ínycségei voltak, nem lehetett eleget az asztalokra tenni belőlük, a halakat a francia udvarokba is eljuttatták.

Vizaábrázolás 1679-ből. A komáromi várkapitány feleségének rajza
(forrás: Honismeret, 25. évf. 3. sz., 1997.)

A tokokat általában rekesztéssel (viza fogó), hálókcal, szigonnyal, láncról folyóba engedett óriáshorgokkal fogták, a vizák nem ritkán 3–4 métermázsás példányait fejszék-

Vizahalászat hálóval 1679-ben.
A komáromi várkapitány feleségének rajza
(forrás: Honismeret, 25. évf. 3. sz., 1997.)

kel, bunkókkal verték a parton agyon, a zsákmányt vizamészárszékeken hasították, sózták, majd rakták szekerekre, jégverembe.

A korabeli krónikák túlzásaitól eltekintve, miszerint e halak vonulásakor „a víz duzzadozott”, valójában sohasem fogták ezrével a nagytestű tokokat, tehát állományaik messze nem voltak akkorák, mint amekkorára a legendák festik azokat. Ezt kiválóan alátámasztja Takáts Sándor (1860–1932) akadémikus *A komáromi vizahalászat a XVI. században c.* tanulmánya, mely 1553–1581 között pontosan adatolja a kifogott tokok mennyiségét.

Viza fogó szégye.

A történeti adatok alapján rekonstruálta Khin Antal
(forrás: Honismeret, 25. évf. 3. sz., 1997.)

Eszerint a komáromi halászok ritkán fogtak egy teljes szezonban együttesen száz vizánál többet (átlagosan 150–200 kg súlyúakat), egyéb tokot pedig rendszerint ennél is kevesebbet (kivéve a kecsegét). Pedig Komárom az ország leghíresebb dunai halászhelyének számított, ahová a tavaszi viza fogásra a király és a főurak is előszeretettel eljártak, és ahol 1576-ban újév napján jég alól egy 10 és fél mázsás viza is kikerült. De még itt is előfordult, hogy egy-egy tavaszi vagy őszi vonulás csak egy-két tucat tokhalat adott.

A túlhalászt tehát már a középkorban is fennálló tényezőként kell elfogadnunk, aminek hatásai a 19. századra igen erőteljesen kezdetek megmutatkozni. Károli János magyar ichthyológus 1877-ben már ritkaságként említi a dunai tokféléket, a múlt század elején pedig a hazai halászati szaklap is taglalja, hogy a tokfélék jelentősen megritkultak a Duna vízrendszerében, mert az Al-Dunán valóságos rablóhalászat irányult rájuk.

A komáromi vizahalászmúltat feltáró Takáts Sándor azonban a kerekcsónakforgalmat mint megnövekedett zavaróhatást is tényezőként említi, amellyel összecseng az a 16. századi leírás, miszerint a komáromi vár török általi ostromakor a fokozott hajómozgás és ostromzaj messze űzte a város alóli folyószakasról a tokokat.

Vélhetően mindezen effektusok – melyek között bizonyára a folyók járását drasztikusan átalakító 19. századi folyószabályozások is szerepelnek – összeadódva fejtették ki végül azt a drámai hatást, hogy már jóval

A viza eredeti elterjedése a fekete-tengeri vízrendszerben
(grafika: Tószögi György)

Óshonos tokhalaink alkonyában

a vaskapui vízlépcső megépítése előtt eseményszámba ment egy-egy viza hazai előkerülése.

Nyilvánvalóan nem kerülhetett minden fogás regest-rumba, annyi azonban bizonyos, hogy a 19. század közepétől napjainkig kevesebb mint száz hazai vizafogás került feljegyzésre.

A legutolsó adat 1987-ből Paksról származik, ahol egy 3 méter hosszú, 180 kilós egyed tévedt halászhálóba. Ez a példány azonban valószínűleg már csak a Vaskapu felett rekedt maradványpopuláció egyik utolsó hírmondója lehetett.

Az 1933-ban Tiszafüreden fogott 120 kilogrammos viza is már szenzációt jelentett (fotó: Sallai Zoltán – képtár)

A többi tokhalunk is hasonló sorsra jutott. Vágótokok ugyan még a 2000-es évek elején is kerültek elő szigetközi halászfogásból, de fennáll a gyanú, hogy ezek a halak osztrák telepítésekből származhattak. Vágótok ezt megelőzően legkorábban az 1970-es években került elő, méghozzá a Tiszából, amit kifogója (egy helyi lakos) jókora kecségének azonosított. A hír egy környéken járó szakembernek gyanús lett, aki a kutyának kidobott bőrről egyértelműen azonosította a méltatlan sorsra jutott ritka vérteshalat.

Az eredetileg szintén anadromként érkező, de nálunk teljesen édesvízi életmódra váltott simatok szintén a ritkább tokfélénk közé tartozott. Legutóbb 2009. december 2-án fogtak egy valamivel több mint 20 kilós egyedét Mohácsnál, ezt megelőzően ugyancsak néhány szenzációszámba menő eset jellemzi hazai előfordulását.

A történelmi időkben sem gyakori sóregtok

Simatok a Murából – sajnos nem minden hazai tokhal kerül idejében a szakemberek látómezőjébe (fotó: Sallai Zoltán – képtár)

2009. december 2., Mohács – az utolsó hazai simatokfogás (fotó: Sallai Zoltán – képtár)

utolsó nyomait az 1965-ben Hódmezővásárhely térségében horoggal fogott tiszai példányok adják, illetve egy 2005. augusztus 8-án Tiszajenőnél történt halászfogás, amely egy ivaréretlen – tehát még nem vándorhajlamú egyed – titokzatos feltűnését mutatja.

Sajnos jellemző, hogy ezen tokfélénk utolsó példányainak előkerülése nem minden esetben vagy nem idejében jut a szakemberek tudomására. Így járt 2005-ben egy közel 50 kilós simatok is, amely a Murán emelőhálóban kötött ki, és bár a visszaengedését erősítették a halászok, azonban a halról készült fotón látható kopoltyúján átfűzött lánc ezt ugyancsak megkérdőjelezi.

A tokfélék bár sikeresen szaporíthatók, amíg a vízlépcsők (főként a Vaskapu) nem járható át számukra, addig közép-európai visszahonosításuknak nem sok realitása van. Ezt támasztják alá a közelmúlt azon viza-visszatelepítési programjai is, ahol a megjelölt halak rövid idő alatt az Al-Dunán bukkanak fel. Szintén megkérdőjelezi ezeket a törekvéseket a folyóvízi környezeteket tovább degradáló folyamatok, amelyek miatt számos folyónk a tokfélék szaporodásához egyre inkább alkalmatlanná válik.

A tokféléinkre mért csapásokat egyedül a kecsége élte túl – köszönhetően teljesen édesvízi életmódjának és a tokfélék közti mindenkori legnagyobb egyedszámának –, de az utóbbi időben oly drasztikusan megritkult ez a tokhalunk is, hogy a halgazdálkodásról és a hal védelméről szóló 2013. évi CII. törvény végrehajtási rendelete a nem fogható halak kategóriájába sorolta. Riasztó ütemben csökkenő állományai tokhalainkkal való élő kapcsolatunk utolsó szálát adják.

Tokhalaink közül a kecsége még menthető (fotó: Tószögi György)

A „legkecsegeőbb” folyónkat mindig is a Tisza jelentette, de a tiszai élőhelyek egy részéről már teljesen eltűnt, ahol még fellelhető, ott is kritikusan megfogatkozott. Az okok rendkívül összetett láncolatot képeznek, amelyben a vízszennyezés, a tiszai kanyarok kérészes márgapartjainak legyalulása és lekövezése, a vízlépcsők és tározók okozta vándorlási akadályok és mederiszaposodás-hatások, a 2016-ig fennálló természetesvízi ipari halászat, a szervezett rapszódás a legfőbb tényezők.

A faj körösi helyzetéről érdemes tudni, hogy a rendelkezésre álló horgászstatisztikák szerint a '60-as, '70-es években a kecsegék éves fogása még meghaladta a 300–500 kg-ot, a '80-as évektől visszaesett 50 és 150 kg közé, a 2000-es évek közepén 30–50 kg-os mennyiségben lehetett a fogási naplók összesítése alapján nyomon követni, majd 2008-tól szinte teljesen eltűnt.

A Körösvidéki Horgász Egyesületek Szövetsége a természetesvízi horgászati hasznosítók között 2011-ben úttörőként vette fel a fajt az éves telepítési programjába, lehetőségeihez mérten ezzel ellensúlyozva a fentnevezett negatív hatásokat, a kecsegék körösi vízrendszerből való teljes eltűnését. Azóta számos kisebb – minden bizonnyal a telepített állományból származó – kecsege kerül Békés megyében horgászok kezébe, ami a Körösök haláival történő egyik legkülönlegesebb találkozás. Mindezt tetézte 2022-ben egy 3,03 kilogramm súlyú, 80 cm teljes testhosszú hármaskörösi kecsege fogása, ami kétségtelenül „bombasztikus” hír, hiszen ilyen természetes tokhalpéldányra manapság már tiszai–dunai viszonylatban is biccentenek.

Nyilvánvaló, hogy a szaporodási, élőhelyi feltételek javulása, illetve a számos állománylertető folyamat megállítása nélkül ezek csak mérsékelt eredményeket hozható törekvések lehetnek, mégis történelmet írnak, hiszen utolsóként velünk maradt tokhalunk megmentésében az első direkt lépéseket adják.

A Körösvidéki Horgász Egyesületek Szövetsége 2011 óta telepít kecsegéket a Körösök vízrendszerébe (fotó: Tószögi György)

A Gyomaendrőd közelében lévő Kecseges-zug a Hármaskörös holtmedreként árukkodik a tokhalak valaha volt Körös-vidéki hétköznapiágáról (fotó: Tószögi György)

Kerékpárosok pihenője Gyomaendrődön,
a Hantostkerti-holtágnál

AKTÍVAN A KÖRÖSÖK VÖLGYÉBEN

A Körösök völgye adottságai miatt egyre erősebb az igény a térségben az aktív turizmusra, legyen szó gyalogos, vízi, kerékpáros vagy lovas túrázásról. Erre reagálva a turizmus legkülönbözőbb szereplőinek összefogásából többéves munka eredményeként született meg a Körösök völgye térség aktív turisztikai stratégiája. A következőkben bemutatjuk, hogy milyen lépések előzték meg a tervezést, illetve mik ennek a stratégiának a legfontosabb célkitűzései.

Az aktív turizmus, azon belül a természetben való túrázás, kerékpározás vagy vízi túrázás egyre népszerűbb módja az utazásnak és a szabadidő eltöltésének. A járványhelyzet további lökést adott a tendenciának, hisz a bezártságból való kiszabadulás egyik lehetőségét a szabadban eltöltött aktív tevékenységek jelentették. Ma már látjuk, hogy az aktív turizmus népszerűsége a nyitást követő időszakban sem csökkent. Ennek köszönhetően az infrastruktúra és a szolgáltatások színvonalának folyamatos fejlesztésére is egyre nagyobb igény jelentkezik. Az aktív turizmus területén történő beruházások, fejlesztések koordinálására, illetve a területtel foglalkozó állami, önkormányzati, civil és piaci szereplők munkájának összefogására hozta létre a kormány az Aktív- és Ökoturisztikai Fejlesztési Központot. Az AÖFK feladatköréhez kapcsolódóan kidolgozta a Nemzeti Aktív Turisztikai Stratégiát, melynek társadalmi egyeztetése 2022 őszén indul. Az országos stratégia egyik kiemelt alapelve a térségi léptékű fejlesztések előtérbe helyezése és a térségi gondolkodás lett, az aktív turisztikai szempontból fontos térségek között pedig a Körösök völgye is nevesítésre került.

*Körösök Völgye Aktív Turisztikai
Stratégia partnerségi találkozóját
a Körösök Völgye Látogatóközpontban*

A térségi gondolkodáshoz kapcsolódva, az egyes térségekben önálló stratégiák készítése indult meg. Első körben három mintatérsegre (a Börzsöny-Dunakanyar, a Mátra és Dél-Zala térségében) készültek stratégiák, valós helyi igényekre épülve, a helyiekkel partnerségben. A tervezés eredményeként a cél és intézkedési rendszer megfogalmazásán túl konkrét fejlesztési javaslatok, projektervek is kidolgozásra kerültek. A mintatérsegek pozitív tapasztalataira és eredményeire alapozva, azokból tanulva ez a munka folytatódott 2021-től a Körösök völgyében, a Közép-Duna menti térségben, a Bakonyban és

*Az elhangzott szakmai előadások
egyik legfontosabb üzenete volt, hogy
Magyarország egyik kiemelt aktív
turisztikai térségévé válhat
a Körösök völgye*

*A találkozót Révész Máriusz
a Miniszterelnökség aktív
Magyarországiért felelős
államtitkára nyitotta meg*

a Tisza-tó térségben. A 2022 őszére elkészülő stratégia célja az volt, hogy kijelölje azokat a fejlesztési irányokat, melyek mentén a Körösök völgye határozottabban megjelenhet az ország aktív turisztikai térképén. Az AÖFK és a térség érdekelt felei már korábban is igyekeztek kiaknázni a Körösök völgyében rejlő aktív turisztikai lehetőségeket. A stratégia készítését megelőző időszakban is élénk volt a párbeszéd a térségi szereplők és az AÖFK között a szükséges fejlesztések elindításának módjáról. A hosszú távú tervezéshez viszont mindenképpen szükségessé vált a térségi stratégia elkészítése, amelyhez a korábbi együttműködésekől származó szakmai anyagok megfelelő alapot nyújtottak. A stratégiaalkotási folyamat segítette a térségi szereplők együtt gondolkodását, és olyan, szakmailag megalapozott fejlesztési irányokat jelölt ki, amelyek mentén haladva hatékonyabbá és összehangoltabbá tehető a megvalósításhoz szükséges forrásbevonás.

A stratégia készítésekor az AÖFK alapelve az volt, hogy a térségi szereplőket a teljes tervezési folyamatba bevonja. A tervezés első időszakában a járvány miatt alapvetően online egyeztetéseket tartottunk, majd a későbbiekben előnyben részesítettük a személyes, kicsoportos találkozókat és a nagyobb létszámú workshopokat. A stratégia készítésekor az egyes munkarészek elkészültét követően a munkaanyagokat kiküldtük a partneri kör számára véleményezésre és visszacsatolásra. A beérkező javaslatokat beépítettük, illetve egy-egy fontosabb észrevételt külön meg is tárgyaltunk a javaslattevőkkel.

A partnerségi körrel való kapcsolatfelvételben és kapcsolattartásban kiemelt szerepe volt a Körösök Völgye Natúrpark Egyesületnek és munkaszervezetének.

A Körösök völgye térség abban a szerencsés helyzetben van, hogy a stratégia végrehajtásának koordinálásához nem volt szükség új szervezet létrehozására. A natúrpark

Szabadstrand és aktív turisztikai megállóhely a Fehér- és Fekete-Körös szanazugi összefolyásánál

és munkaszervezete hosszú ideje elhivatott a térség aktív és ökoturizmusának fejlesztésében. Ehhez megvannak a megfelelő eszközei és kompetenciái is, melyek minimális szervezetfejlesztéssel tovább erősíthetők. A térségi szereplők által is elfogadott és elismert a natúrpark munkája, így konszenzuson alapul a térségi koordinátor kiválasztása. A natúrpark jelenleg is számos, aktív turizmushoz kötődő feladatban vállal szerepet, mint tanácsadó, szakmai partner vagy akár szolgáltató. A továbbiakban a stratégia készítése közben kialakult partneri kör összetartása, bővítése, az együttműködés kiterjesztése is fontos feladata lesz.

Vízi túrázók a Fekete-Körös festői szépségű határ menti szakaszán

A dánfoki kishajókikötő és vízitúrabázis a Kettős-Körös egyik legmozgalmasabb aktív turisztikai központja

A térség lehatárolásának vázlatát az első személyes találkozó során vitattuk meg a helyi szereplőkkel, végül további finomhangolással bővítettük északi és déli irányba. A magterületet a Körösök menti települések adják kiegészülve néhány, a folyóktól távolabb eső, de turisztikailag releváns területtel.

A stratégia helyzetfeltárása részletesen vizsgálta a Körösök völgye adottságait, természeti és kulturális értékeit, a meglévő aktív turisztikai infrastruktúrát, valamint a szolgáltatások pozitívumait és negatívumait egyaránt. A Tisza és mellékfolyói gazdag természeti és kulturális örökséggel rendelkező kiemelt aktív és ökoturisztikai, vízi és kerékpáros turisztikai területek. Ennek képezi fontos hálózati elemét a Körösök völgyének kezdetleges térségi hálózatai is. A Körösök völgye épített és természeti értékei, hagyományai a helyben élők és az idelátogatók számára is vonzóvá teszik a területet. Kiemelt lehetőség van a kerékpáros és a vízi turizmus fejlesztésére, azok összekötésére, így színvonalas csomagajánlatok kidolgozására. Az infrastruktúra folyamatosan fejlődik, a kerékpárutakat a turizmus mellett a helyiek is előszeretettel használják a napi munkába járáshoz, ügyintézéshez. Emellett Békéscsaba és Gyula környékén az összességében 120 km turistaút-hálózat megfelelő alapot ad az alföldi kevésbé megerőltető gyalogos túrázáshoz is.

A helyzetfeltárásban nagyobb figyelmet kapott a marketing és a kommunikáció, mely helyi szinten működik, de térségi szinten komoly hiányosságok vannak. Települési szinten minden szereplő igyekszik kihasználni a Körösök nyújtotta vonzerőt, a sok különböző marketingtevékenység és márka azonban elaprózza a valódi figyelemfelhívó értéket. A Körösök völgye identitásteremtése, annak hálózatos kiterjesztése fontos célja a stratégiának a térségi szintű kommunikáció és marketing létrehozása érdekében. Az újonnan kialakuló térségi márka és Gyula térségének már meglévő márkája képesek egymást erősíteni, amivel a szelíd aktív turizmust összekapcsolhatjuk a térség egyéb turisztikai kínálatával. A településeket összefogva és Gyula márkájával együttműködve, keresztpromóciókkal és egyéb marketingeszközökkel elérhető, hogy a turisták térségi szinten egységesebb tájékoztatást és motivációt kapja-

nak a térségbe látogatáshoz, a hosszabb és tartalmasabb idő eltöltéséhez.

Komoly problémát okoz a térségben a munkaerőhiány és az aktív turisztikai szolgáltatások (pl. kölcsönzőpontok, túravezetés) alacsony száma. Szükséges, hogy a megfelelő szakképzett munkaerő rendelkezésre álljon a túrák vezetéséhez, a turisztikai feladatok ellátásához. Ennek érdekében célként tűztük ki a helyi adottságokat továbbfejlesztő, szolgáltatás- és tudásfejlesztést. A szolgáltatások összekapcsolása nemcsak az egyes turisztikai alágazatok között fontos, hanem az aktív turizmus túratípusai között is. Az egyes túratípusok (pl. gyalogos természetjárás, kerékpározás, vízi túrázás) élmény alapú, komplex szemléletű összekapcsolása új perspektívákat nyithat meg a térségi aktív turizmus számára. Ehhez szükség van olyan pontokra, ahol a kerékpárosok átülhetnek vízi eszközökre vagy fordítva, és így folytathatják túráikat. Az összekapcsolás a pihenőpontok kialakításánál is fontos. Nem kell külön megállókat építeni a különböző túratípusoknak, amelyeket külön-külön fenn kell tartani, és a területhasználát is kisebb, ha közös megállókat hozunk létre. A gazdasági fenntarthatóság a hosszú távú fennmaradás és működőképesség kulcsa, míg a környezeti fenntarthatóság az aktív turizmus legfontosabb vonzerejét, a nyugodt természeti környezetet és az egyedi kultúrtájakat védi a túlturizmustól és a természetkárosító fejlesztésektől.

A békéscsabai bányavak mellett elhaladó Wenckheim turista- és kerékpárút az utóbbi évek egyik legfunkcionálisabb aktív turisztikai fejlesztése a Körösök Völgyében

A térképen látható területi célok igyekeznek specifikusan kezelni az eltérő adottságokat, és külön-külön releváns célokat fogalmaznak meg. A hálózati és együttműködési kapcsolatok fejlesztése mellett négy terület került lehatárolásra, melyek céljai egyenként:

- A Körösszög (Csongrád és Szentes környéke), ahol cél a terület bekapcsolása a Körösök völgye térség „vérkeringésébe” a kapufunkció erősítésével a Tisza felől.

- A Körös mente (Szarvas, Mezőtúr, Túrkeve és Gyomaendrőd térsége), ahol cél az észak–dél irányú összeköttetések megteremtése és a jelen lévő szolgáltatások minőségfejlesztése.

- A Körös-Sárrét (Szeghalom és környéke), ahol cél a terület ismertségének növelése, vonzerőfejlesztése, bekapcsolása a térség aktív turisztikai hálózatába.

- A Felső-Körös (Gyula, Békés, Békéscsaba térsége), ahol cél a nem aktív turisztikai célzattal érkezők bevonása, a helyi adottságok maximális kihasználásával.

A felvázolt célok megvalósításához számos eszköz és projektötlet került felsorolásra. A stratégia intézkedései a vonzerőfejlesztés, az infrastruktúrafejlesztés, a szolgáltatásfejlesztés, a marketing, a promóció és az információ eljuttatásának fejlesztése, a szervezetfejlesztés és az egyéb kapcsolódó fejlesztések köré csoportosulnak. A projektek között a hálózatos, több települést érintő projektek kiemelt figyelmet kaptak. Ezek közül kettőt érdemes itt is kiemelni: a vízitúra-megállókat érintő hálózatfejlesztést, illetve, a kerékpáros megállókat érintő fejlesztést.

A két projekt több ponton kapcsolódik egymáshoz, ami lehetővé teszi a túratípusok közötti átjárást, és könnyebben fenntartható pihenőket hoz létre a turisták számára. A megállóponatok olyan távolságra kerülnek kialakításra egymástól, amelyek lehetővé teszik a kényelmes túrázást a különböző korosztályú és edzettségi szintű túrázó számára.

A projekt megvalósítása a Körösöket teljes hosszában biztonságosan túrázhatóvá teszi vízen és kerékpáron egyaránt. A Körösök szelíd, lassú folyású vizei kitűnő helyszínt adnak a vízi túrázáshoz szükséges képességek elsajátításához, és remek belépési

Jelmagyarázat

- Lehetséges túratípus váltási pontok
- Összefüggő csomópont
- 3D kapcsolatok
- Fejlesztendő kapcsolatok
- 3D vízi kapcsolatok
- Fejlesztendő vízi kapcsolatok

Területi célok megfogalmazásához lehatárolt területek

- Körösszög
- Körösmente
- Körös-Sárrét
- Felső-Körös

pontot adnak a túratípus iránt érdeklődőknek. A kerékpáros túrázókat pedig a Körösök gerincútvonalon keresztül vonzza be a Tisza mentén futó EuroVelo 11 útvonalról.

Amennyiben a stratégiában feltüntetésre került intézkedések végrehajtásra kerülnek a következő években, realitás lehet, hogy valósággá váljon a stratégiában megfogalmazott jövőkép, mely szerint:

2030-ra a Körösök völgye az aktív egészségmegőrző pihenés legkedveltebb célpontjává válik az Alföldön. A térség szereplői egységesen a szelíd aktív turizmusra koncentrálnak a nyugalom szigeteként hirdetik magukat, melyhez mottójuk: „Körösök völgye az Alföld rejtett kincse”.

FEKETE-KÖRÖS-VÖLGYI KIS TRAKTA /TÁJ, EMBER, KULTÚRA/

Szerző: Vágner Szabó János

Vágner Szabó János gondolatai az „ősi útról”

A Fekete-Körös völgye látképe a Pontoskőről (fotó: Boldog Gusztáv)

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

Vágner Szabó János népművelő, közíró, helytörténész, tájkatató, szerkesztő, a *Szolnok Megyei Néplap* munkatársa 2017-ben hagyta el a földi létet. Szívének kedves volt hazája, még kedvesebb Tisza menti otthona, de lelkének virága a Bihar-hegység lábaitól futó partiumi Fekete-Körös völgyében virult a legszebben. Egy természeti értékekben és kultúrában rendkívül sokszínű történelmi tájon, ahol a szórvány magyar és a román nép évszázadok óta együtt élt és él. A halála előtti években sokszor mondta ezen sorok írójának: „Gyurikám, küldök neked majd egy írást az ősi útról, használd egészséggel! Ha felállsz a Pontoskő – helyi dialektusban »Pantaskű« – tetejére, és földrajzknnyvként kinyílik a táj, jussak majd eszedbe...”

Tószögi György

A Fekete-Körös völgyét, népét, múltját, kultúráját érdemes újra és újra felfedezni, tempósan haladva, megállva, nyitott szemmel és szívvel figyelve. Minden tekintetben káprázatosan gazdag ez a vidék, amelynek csillogó vagy szerényebb kincseit a 168 kilométer hosszú kanyargó Fekete-Körös mentén gyalog, kerékpáron, szekéren és lovon, s az ősi úton, a vízen haladva láthatjuk meg a legélesebben.

Régtől fogva lakott ez a táj: a Felsővölgyben levő Rézbányán (ahol a folyó egyik ága ered) a rómaiak bányászkozásának nyomaira akadtak, s itt még 150 éve is aranyat mostak a folyó medréből. A mindenkor vonzó természeti kincsek bőségénél maradva: Vaskohon (neve is mutatja: egykor va shámorok működtek itt) olyan márványt fejtettek, amelyből 14 vagonnyi épült be a budapesti Parlament előcsarnokába

Belényes. Valaha – a középkorban – bölényvadászok szálláshelye, évszázadok óta városi rangon, csütörtöki heti piacain 50–70 kilométeres körzetből ma is összefut a román s a magyar. Nem véletlen, hogy Bartók Bélának is kedves városa volt, évtizedekig járt ide, s gyűjtötte a román és magyar népzeneét a környéken. S hogy távolabb tekintsünk az időben: innen indult el Genfbe Kálvin János első magyar

A Fekete-Körös völgyének térképe

(forrás: *Körösök Völgye magazin*, II. évfolyam – 2. szám)

Belényes és környéke multi-kulturális térség, a templomok szép példái ennek

tanítványa a tizenhatodik században: bizonyos Belényesi Gergely. Belényes és a környékbeli települések – Nyégerfalva, Köröstárkány, Várasfenes, Magyarremete – együtt és külön-külön is érdekesek a figyelemre, akár a természetes, akár az épített környezet okán. Magyarremetén van egy ma is „élő”, funkcionáló, föltehetőleg a XIII. században épült, különleges freskókkal

(Szt. István, Szt. Imre, Szt. László stb.) díszes ma már református templom. (Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy a legtöbb világhírű európai templom 2–300 évvel később épült.) Ugyanitt van egy érdekes kis falumúzeum is, a régi magyar és román népelet tárgyi emlékeit mutatva be. Maga a falu pedig gyönyörű, annak, aki tud gyönyörködni egy két bővizű patak találkozásánál épült faluban, amely megőrizte az ősi építkezési rendet. Nem mellékes megjegyezni, hogy alig 10 kilométerre van ide a mézgedi (meziádi) Czárán Gyuláról elnevezett cseppkőbarlang. Ami az építkezést illeti: más-más karakterjegyek alapján ugyan, de meglepő felfedezéseket

A várasfenesi tájház a csűrkapuval

tehetünk Fenesen, Tárkányban, Nyégerfalván, Sonkolyoson, Gyantán is. Itt is, ott is feltűnik a görbeház és a szárazkapu, nem szólva a bádogkapuk egyszer-másszor csicsásnak tűnő díszítéséről.

Fenes. A Fenesi-patak mesebeli völgyében hamar eljuthatunk a Bélavárhoz, amely a középkorban komoly erősség volt – utak, hegyi átkelőhelyek találkozásánál épült. Romjaiban is szép, erőt sugárzik, s szépen látni a völgyeket –, igazi gyepüvédő erősség lehetett.

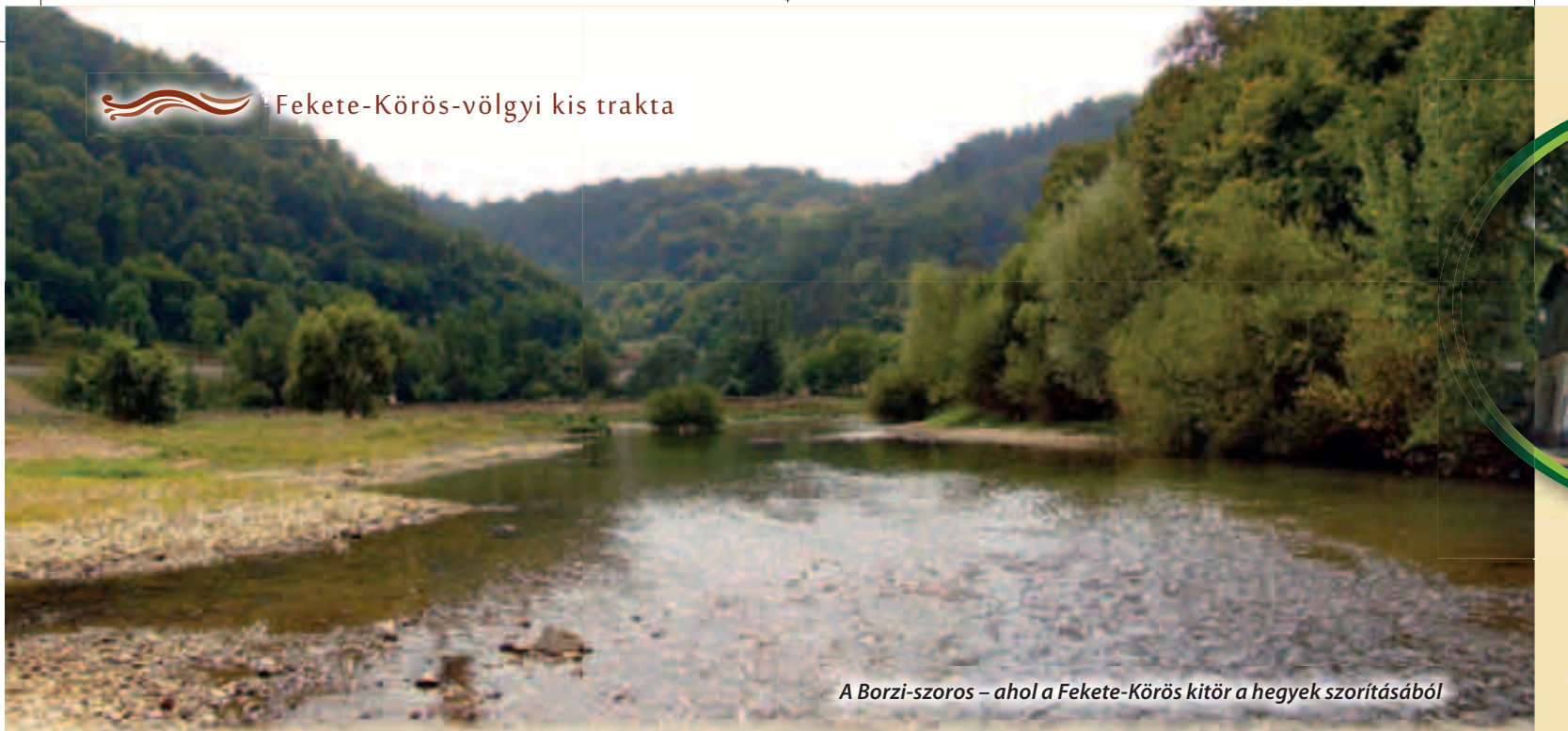
Köröstárkány. A legmagyarabb (és a legtisztább) település a környéken. Sok nevezetessége közül egyet mindenképp ki kell emelni: azt a különlegesen szép magyar tájszólást, amelynek sok eleme a régi magyar beszédmódot őrizte meg. Távolabbról jött embernek ugyancsak hegyeznie kell a fülét, ha meg akarja érteni, mit kiabál egyik szomszéd a másiknak. Köröstárkányról szólván nem lehet megkerülni: mártírfalu, Nyégerfalvával, Remetével, Gyantával s a többi Fekete-Körös völgyi faluval egyetemben.

A belényesújlaki vízimalom már nem „muzsikál”

A háborús káini tetteket egészen az utóbbi időkig nem lehetett említeni, 1990 óta több tanulmány, könyv számolt be az eseményekről. (Lentebb erre még visszatérünk.)

Sonkolyos. Ugyancsak beszélő nevű település – valaha mézzel, gyertyaviasszal (sonkollyal) adóztak lakói. Innen szinte karnyújtásnyira van a Pontoskő vagy a „Pantaskű” – ahogy az itteniek mondják. Mindenhol látni ezt a felejthetetlen alakú kopár, kőgörgeteges, egyébként könnyen megmászható dombot, amelyhez számos legenda, hiedelem is fűződik. Belényesújlak felé haladva érdemes kitérni a Kecsekövek nevű természeti képződmény felé – ennek „Kűkecskék” az ízes, helyi neve.

A Borzi-szoros – ahol a Fekete-Körös kitör a hegyek szorításából

Belényesújlakon és Gyantán – egybek mellett – vízimalmok vannak, s mindkét falu határában újabb létesítésű vízügyi létesítmények – meglehet, nem a kenusok örömére. A vízimalmokról szólván érdemes egy kicsit elidőzni: sok más mellett nagy áldása volt az is a Körös (Körözs, Kerezs) vizének, hogy malmokat lehetett rá telepíteni. Őrölték a kenyérnekvalót, a takarmányt, posztót ványoltak, ércet zúztak, fűrészt hajtottak, sőt Várasfenes határában a XIX. sz.-ban még egy papírgyár is működött a hozzátartozó malommal. Az már a régi idők fintora, hogy a középkortól kezdve állandó pereskedés, vita tárgya volt a temérdek malomgát,

árok, s ennek úgyahogy a XIX. sz. elején a Huszár Mátyás vízmérnök irányításával végrehajtott szabályozás (és megrendszabályozás) vetett véget.

Belényesújla k és Borz után (Borzi-szoros) Sólyom és Belényesszentmiklós

A belényesszentmiklói klastromrom

közt tör ki a folyó a Béli-hegység és a Királyerdő szorításából, s a helyenként kifejezetten vad felső folyás innentől közepessé csendesedik. A belényesszentmiklói oldalon (a folyó jobb partján) áll egy Árpád-kori klastrom tornyának maradványa (így is 23 méter magas), amelyhez érdemes felmenni: az egész Alsóvölgyet belátni. Az eléggé alhanyagolt, de így is impozáns műemlék története elég homályos: annyi bizonyos, hogy hosszú időn keresztül az egyetlen magyar alapítású rend tagjai, a pálosok lakták, és a maradék méretekből is következtetni lehet arra, hogy micsoda nyüzsgő, gazdag élet lehetett itt hajdan. Több forrás szerint az első épületek itt még a tatárjárás előtt készültek. Erről a viszonylag alacsony dombtetőről meghökkenítő panorámában lehet részünk:

„élőben” látjuk, ahogy a folyó az Alföld felé igyekszik, a völgy kiszélesedik, köröskörül a teraszosan települt falvak templomtornyait látni. Tenkéét, Bélfenyérét, Körösmartét (Ripa). A körösmarti magaspart és a kőbánya már a XIX. sz.-i leírások nevezetes érdekességei közt is szerepelt. Tenkén az 50 éve alapított természettudományi múzeumban a völgy élővilága és geológiája jelenik meg látványos kiállításokon, Bélfenyéren pedig kopjafa hirdeti, hogy 1703-ban a dél-bihari csatában a kuruc vitézek győztek a martalóc rácok ellen, s ez volt a Rákóczi-szabadságharc egyik első, döntő jelentőségű győztes csatája...

Olvasókönyv helyett... Útra természetesen nem visz magával az ember könyvtárat. De utazás előtt és után, gyakran felébred a kíváncsiság: ennek-annak jó volna utánanézni. Gyakran újabb és újabb tanulságok forrása ez az igényes turistára oly jellemző kíváncsiság. A Fekete-Körös völgyének irodalma – csupán könnyedén tallózva is – rendkívül bőséges, egészen a régi időktől kezdve. Bihar elfoglalásáról ír a *Gesta Hungarorum*ban a Névtelen Jegyző, Anonymus, s majd itt lesz a helyszíne részben Rogerius tatárjárásról szóló *Siralmas krónikájának*. Márki Sándor, Bunyitay Vince, Jakó Zsigmond, Györffy György, Kristó Gyula és más kiváló történészek

A Fekete-Körös szabályozatlan „ösi útja” a partiumi tájon – a körösmarti magaspart

A tenkei gyógyfürdő épülete

is hozzáférhetünk az Országos Levéltár és az Országos Széchényi Könyvtár (s néhány más gyűjtemény anyagában), ami korábban csak keveseknek adatott meg: régi fényképeket (Tenke, Belényes, Kecskékövek stb.) nézhetünk meg, megkereshetjük az érintett települések gyakran sokatmondó pecséttrajzait, és így tovább.

Bartók Béláról már esett szó. Az ő kortársa volt a magyar néprajz klasszikusa, Györfly István, akinek *Piros bojtos „paripa” a tenkei vásárbán* a Fekete-Körös-völgyi magyarságról (és románságról) szóló munkái máig érvényesek. Dr. Kós Károly *Tájak, falvak, hagyományok* című kötetében szintén egy itt tett,

hosszabb gyűjtőútjának következtetéseit és tényeit teszi közzé.

Csák Kálmán természetbúvár, autodidakta muzeográfus, a tenkei természet-tudományi gyűjtemény és múzeum megalapítója életének 90. évén túl is járta a Fekete-Körös völgyét

A régi tájleírások közül kiemelkedik K. Nagy Sándor *Biharország* című munkája, amelyet – bár a XIX. sz. második felében íródott – szükséges volt a közelmúltban reprintben is kiadni. Számos olyan érdekességről ír rendkívül élvezetes módon, ami már-már elfelejtődött, de nem tűnt el végleg (források, patakok, patakalmok, fürdőházak, gyógyvizek, kastélyok, kúriák stb.) A belényesi születésű Kun József *A tárkányi sudár torony* címmel tette közzé a Fekete-Körös-völgy szöveges folklóráját, meséket, legendákat, balladákat, betyártörténeteket, népdalokat...

Alkonyatkor hazafelé ballagó tehéncsorda

Szépirodalom. Már Gyulán, Nagyszalontán megállhatunk megidézni a körösi táj lelkét. Olyan nagyszerű költők műveinek a segítségével, mint Arany János, Sinka István (ők Szalonta szülöttei), Erdélyi József (ő Újbátorpusztán született) és Simonyi Imre (Simoniyfalván született, de ez a táj is ihletője volt). Egyikőjük szebben szól e vidékről, mint a másik. A csodálatos Arany János egyik remekműve, a *Toldi estéje* VI. ének 32. versszakához nem restelt 1879-ben lábjegyzetet írni Pata rengetegjéről – tanulságul a táj története kutatóinak és turistáinak is. „Most a nagyváradi püspökség erdeje, de újabb időben nagyon elpusztítva. Medve, bölény ma nincs, de lehetett a XIV. században, mert onnan kezdve (mármint Szalontától) Belényesig, sőt Erdélyig az én gyerekkoromban is (1820-as, 30-as évek) folytonos erdőség volt, benne szigetenként szórva el egy-egy helység irtott határa.” A békéscsabai születésű, s újabban a Balaton vidékén élő Sarusi Mihály *Fekete-Zaránd c.* könyvét mindazoknak ajánljuk, akik az 1919-es és az

1944-es Fekete-Körös-völgyi népi-írtásokkal kapcsolatban akarnak tisztán látni. Regény, rege a műfaja – de tiszta valóság. Az idén lenne 75 esztendő Zsiskú János, belényesi református papköltő, szórványgondozó: határtalan szeretettel szól a tájról és népéről verseiben és kisebb prózai írásaiban is... Folytathatnánk az írók, olvasnivalók sorát... Befejezésül álljon itt Sinka István *Bihari táj* című versének néhány sora:

„S a béli hegyek rőt bíbora,
ha fölragyogott kék időben,
azt véltem: egy sereg angyal
jött át Erdélyből, s én virág haranggal
üdvözlöm őket elmenőben...”

Fotók: Tószögi György

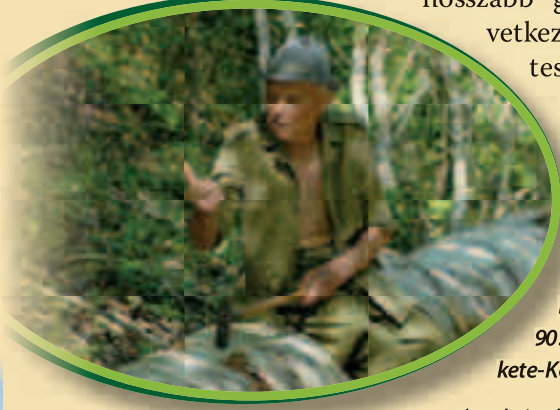
Barlangi medve koponyája a tenkei őslénytani gyűjteményben

Piros bojtos „paripa” a tenkei vásárbán

A nagyszalontai „Arany Porta”, ahol Arany János szülőháza állt

Csák Kálmán természetbúvár, autodidakta muzeográfus, a tenkei természet-tudományi gyűjtemény és múzeum megalapítója életének 90. évén túl is járta a Fekete-Körös völgyét

TÉRFOGLALÓ

Ifjúsági közösségi terek Békéscsabán, fiatalok a ligetben

Pillanatképek a megnyitóról

Békéscsabán, ahogy más nagyvárosban is, számos olyan közösségi tér működik, ahol a fiatalok megfordulnak, amit hosszabb-rövidebb ideig használnak. Kifejezetten nyilvános ifjúsági közösségi tér azonban kevés van. Békéscsaba városában 2022. október 3-tól a Liget Ifjúsági Tér tölti be a nyilvános, bárki számára elérhető, igénybe vehető ifjúsági tér szerepét Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzat Közgyűlése 2022. júniusi határozata alapján. De hogy is jutott el a Széchenyi ligetben lévő Körösök Völgye Látogatóközpont első emeletéig a békéscsabai diákság? Bár a szálak több évtizedre nyúlnak, mi most csak a rendszerváltásig tekintünk vissza.

A helyi társadalom döntéshozóinak, a gyermek- és ifjúsági párbeszédrendszer szereplőinek felelőssége, hogy milyen lesz a következő évek ifjúsági életének keretrendszere. És bár vannak előttünk olyan kezdeményezésekre példák, amelyek ideig óráig vagy hosszú évekig a fiatalokat (egyéneket és közösségeiket) szólították meg 5 vagy 10 évvel ezelőtt, de az utóbbi évek globális kihívásai (Covid-járvány, gazdasági válság, orosz–ukrán háború, klímahelyzet) és a hazai társadalmi változások miatt ma egészen más gazdasági, szakmai környezetben kell reagálni a felmerülő igényekre.

Békéscsaba Megyei Jogú Város Középtávú Ifjúsági Konceptiója és Cselekvési Terve 2016–2020, valamint 2021–2025 közötti időszakra vonatkozó tervezési dokumentumai, azok előkészítő folyamatai, többek között az Ifjúsági Közösségi Felmérés Békéscsaba, 2020 program is kiemelten foglalkozik az ifjúsági közösségi tér kérdésével.

A békéscsabai ifjúsági munka logója a 2021–2025 időszakban

IFJÚSÁGI KÖZÖSSÉGI TEREK TÖRTÉNETE

Békéscsaba rendszerváltás utáni meghatározó ifjúsági közösségi helyei voltak a Diáktanya, a Patent Ifjúsági és Diákiroda, a c.ENTER AlternAtíva Ifjúsági Műhely, az Új Nemzedék Plusz Kontaktpont Iroda és az Andrassy Úti Társaskör. Ezekben a közösségi terekben talán csak a célcsoport volt közös, a finanszírozás, a szervezeti és módszertani keretek olyan eltéréseket mutatnak, amiktől egy ideális világban ezek a terek kiválóan megférnének egymás mellett is, így érve el egy olyan célcsoport-lefedettséget, ami hozzájárulna ahhoz, hogy egy egészséges önismerettel rendelkező, aktív, cselekvő ifjúsági kultúra alakuljon ki a településen, ami pozitív hatással van a helyi társadalomra, további generációkra.

Békéscsaba MJV Önkormányzat Közgyűlése 2022. június 16-án döntött az ifjúsági közösségi tér létrehozásáról. A napirendi pontra várakozva a városháza előtt, a nyári szünet első napján

A rendszerváltást követően jött létre a Diáktanya, a Békéscsaba Ifjúsági és Diáktanya Alapítvány 1991. szeptember 2-án nyitotta meg az Ifjúsági Információs és Tanácsadó Irodát. Majd Békéscsaba MJV Önkormányzata 2000 decemberében hozta létre a Békéscsaba Diáktanya Közalapítványt, ami működtette tovább a Kinizsi u. 20. szám alatti közművelődési és ifjúsági színteret 2012 novemberéig. A Diáktanya Ifjúsági Információs Tanácsadó Iroda elsődlegesen közművelődési tevékenységet végzett, napi nyitvatartással, de információs és tanácsadó tevékenységével, alacsonyküszöbű szolgáltatóként a kor szükségleteire is reagált.

Az Ifjúsági Ház I. emeletén 1997. október 17-én nyitotta meg az alapító okiratában vállalt ifjúsági tevékenységének és az 1995. december 15-én alakult Békéscsabai Diákönkormányzatnak szakmai háttérrel, közösségi színteret biztosító Patent Ifjúsági és Diákirodát. A kilencvenes években a Patent volt a békéscsabai gyermek- és ifjúsági párbeszédrendszer, az ifjúsági érdekképviselőt kiépülésének mozgatórugója. A megnyitása óta az Ifház különböző méretű helyiségeiben, majd a Csabagyöngye Kulturális Központban 2020-ig helyet kapó közösségi tér elsősorban koordináló, háttérrel biztosító tevékenységet folytatott, kevésbé volt jellemző az alacsonyküszöbű szolgáltatás.

A békéscsabai Dr. Baly Hermina Mentálhigiénés Alapítvány 2008-ban TÁMOP-os pályázati támogatásból hozta létre Békéscsabán, a Csaba Center 3. emeletén a c. ENTER AlternATíva Ifjúsági Műhelyt, mely elsősorban a drogrevenziót szolgálta, a csellengő kamaszok számára kínált alternatívát, hasznos elfoglaltságot, tanácsadást, szükség esetén professzionális segítségnyújtást. A 2009. április 1-jén megnyitott közösségi teret a projektet követően még hazai forrásból pár hónapig külső szakemberek bevonásával működtették, majd 2010. február 2-án végleg bezárt.

A Liget Ifjúsági Tér megnyitóján (balról jobbra): Szarvas Péter, Békéscsaba polgármestere, Patay Olivér, a Békéscsabai Diákönkormányzat tagja és Boros Virág, a Békéscsabai Diákönkormányzat elnöke

Az „Ifjúság.hu” a sikeres nemzedékért projekt keretében az Új Nemzedék Plusz projekt intézményfejlesztési részeként 2013 folyamán minden megyeszékhelyen, valamint Budán és Pesten is megnyílt az országos kiterjedésű Kontaktpont-irodahálózat, mely a módszertani munkán túlmutatóan a kezdeményező, felkereső munkára épített. Békéscsabán a Szent István tér 8. szám alatti iroda a megyei Kontaktpont-irodahálózat részeként elsősorban ifjúsági információs és tanácsadó irodaként, szolgáltató központként működött 2014. február 24. – 2015. december 31. között.

A Liget Ifjúsági Tér megnyitóján (balról jobbra): Such Pál, a Békéscsabai Diákönkormányzat alelnöke, Kovács Ákos, a 2021–2022-es tanév diák-alpolgármestere és Varga Tamás, Békéscsaba ifjúsági ügyekért is felelős alpolgármestere

A Kontaktpont-irodahálózatot 2016-ban az EFOP-os „Komplex ifjúsági fejlesztések – új nemzedék újratöltve” projekt keretében létrejött, szintén országos lefedettségű Közösségi Tér hálózat követte. A békéscsabai ifjúsági tér a legendás, hatásában máig is erős Andrassy Úti Társaskör (ATK) volt, 2016. március 14. – 2020. március 16. között működött (2019 decemberétől bezárásáig már a Csaba Center 3. emeletén).

Az ATK nemcsak ifjúsági közösségi tér volt, hanem több, fiatalokkal foglalkozó civil szervezet befogadójaként inkubátorházként is működött. A 600 m²-es, több mint 100 éves épület és hatalmas udvara a pályázat miatt ingyenesen fogadta a város közösségeit, nyújtotta szolgáltatásait. Minden hibájával együtt egyedülálló ifjúsági közösségi térként volt jelen Békéscsabán, működése modellként szolgál a szakemberek, az önkormányzat számára.

Rétegspecifikus ifjúsági térként is tekintünk az extrém sportpályára, ami 2006 óta több hullámvölgyet is megért. A Békéscsaba Vagyonkezelő Zrt., a Békéscsabai Extrém Sport Egyesület és az önkormányzat szoros együttműködése során 2020 júliusától tizennégy év után az elemek átkerültek az egykori „MÁV-pálya” melletti aszfalt borítású területre.

A skate park multifunkciós léttér, melynek megléte és biztonságos használhatósága több szempontból is lényegi kérdés. A pálya egyrészt sportcélokat szolgál, másrészt népszerű ifjúsági közösségi térként is funkcionál. Közel 100 fő amatőr és hobbi BMX-es, gördeszkás, rolles fiatal használja rendszeresen, emellett találkozási pontként is népszerű a korosztály körében.

Pillanatképek a megnyitóról

Ifjúsági közösségi terek Békéscsabán, fiatalok a ligetben

Pillanatképek a megnyitóról

Békéscsabán projektektől függetlenül több egyházi ifjúsági közösségi tér is működik, azonban ezeket a helyeket jobbra csak az adott közösség használja, a város számára nem nyitottak, ami nem jelenti azt, hogy elzárkóznának, hiszen számos városi program valósult meg ezekben az önkormányzattal, civil szervezetekkel együttműködésben.

A KIE klub (Kinizsi u. 11.), a Bárka Klub (Deák u. 4.), a T1ÉL Teaház és Ifjúsági Klub (Berényi út 25.), a Magtár Ifjúsági Centrum (Hunyadi tér) mind-mind színesíti a városi közösségi tér hálózatot.

A kocsma, szórakozóhelyek, mint az ifjúsági közösségi élet színterei fontos részét képezik a fiatalok életének. A szabadidő-eltöltés, közösségi szerveződés kitüntetett terepei. Ezek elsődleges funkciója azonban nem az ifjúsági korosztályra épülő szolgáltatások biztosítása.

A Liget Ifjúsági Tér egyik modern közösségi terme

Az elmúlt 30 év tapasztalata megerősíti azt a magyarországi gyakorlatot, hogy a pályázati forrásokból (akár hazai, akár EU-s forrásokról beszélünk) finanszírozott közösségi terek, projektek sajnos nem élnek túl a projekt futamidejét. Ez azzal jár, hogy mire szakmailag kiteljesedik egy projekt, egy közösségi tér, részévé válik a településnek, az ifjúsági munkának, mind a szakemberek, mind a fiatalok megismerik, elfogadják, megkedvelik, addigra véget ér a pályázat, és eltűnik a közösségi tér (vagy program).

A Diáktanya és a Patent Diákiroda egykori példája is mutatja, hogy mennyire fontos, elengedhetetlen a biztos, projekteken átívelő háttér. A közösségi terek megléte, elérhetősége, folytonossága önmagában érték, még ha a szakmai, tartalmi működés olykor egyenetlen is. De ez a hullámváz ellensúlyozható a párbeszédrendszer révén. A közösségi tér hiánya már nehezebben megoldható, mint ahogy mi is szembesültünk az Andrássy Úti Társaskör hiányával. Egy markáns, meghatározó tér tűnt el a városból.

IFJÚSÁGI KÖZÖSSÉGI FELMÉRÉS BÉKÉSCSABA, 2020

2020 első felében folyt Békéscsabán az ifjúsági közösségi felmérés. Ennek keretében a közösségi beszélgetések mellett a 2020. március 15. és április 15. közötti időszakban online kérdőíves felmérést végeztünk (a Covid-világjárvány első hazai nagy lezárása kezdetén). A kérdőív egyik fejezete kifejezetten a közösségi terek témájával foglalkozott, azonban mindegyik tartalmazott olyan értelmezési lehetőségeket, amelyek alátámasztják az ifjúsági közösségi tér szükségességét.

*A Liget Ifjúsági Tér színei,
hangulatai (van benne régi,
új, kék, kölcson)*

*A Liget Ifjúsági
Tér logója*

LIGET IFJÚSÁGI TÉR (LIT)

Az ifjúsági közösségek kialakulásának és ápolásának egyik legfontosabb eleme a tér. Szükség van egy olyan közegre, ahol a fiatalok kapcsolatba kerülhetnek egymással, találkozhatnak, közös tevékenységbe kezdhetnek. A jó közösségi tér tulajdonságai azonban nehezen megragadhatók, a helyi fiatalság igényeinek felmérése érdekében ezért megkérdeztük, hogy szerintük milyen tulajdonságok a fontosak. A beérkezett válaszok alapján az elvárások nem magasak, a körülmények tekintetében egy tiszta, rendezett, fiatalos és biztonságos környezetre van szükség, ahol lehet enni és inni, jól megközelíthető, és van vezeték nélküli internet-hozzáférés. A soft tényezők közül a legfontosabb a közösség, a barátok jelenléte.

Ezeknek az elvárásoknak maximálisan megfelel a LIT, Békéscsaba szívében (tüdéjében), a Széchenyi

A Békéscsabai Diákönkormányzat ülésén

*Egy projekttervező
workshop fiatal résztvevői
(és egyben célcsoportja is)*

ligetben található Körösök Völgye Látogatóközpont 1. emeletén, a lombok között színes, hangulatos tér adta lehetőségek aktivizálják a városi ifjúsági munkát. A térben megjelennek a korosztályi kezdeményezések, fiatalok szervezetei, közösségei kapnak helyet programjaikhoz, találkozóikhoz, másrészt a felnőtt segítők, szakemberek hálózati együttműködésének terepe a LIT, mint tér és mint koncepció. Az első három hónap 78 közösségi eseménye közel 1800 résztvevővel azt mutatja, van jogosultsága a helynek.

Békéscsaba városa akkor döntött a közösségi tér létrehozásáról, amikor 2022 nyarán már tombolt az orosz-ukrán háború, az energiaválság, sorra érkeztek a sokkoló hírek arról, hogy melyik település mikortól zárja be intézményeit. Békéscsabán pedig arról szólt a diskurzus, hogy kell egy hely, legyen egy hely a fiataloknak. A legjobbkor.

*Látóúton az Orosházi Diáktanyán, házigazda
az Orosházi Gyermek- és Ifjúsági
Önkormányzat*

*Inspiráció:
nyári látóúton
a Gyulai Ifjúsági Központban*

NATÚRPARKI JÖVŐUTAKON

Valamikor 2020 koratavaszán érte el világunkat a globális krízisek első elsöprő hulláma, amelyet számos további, az emberi létminőséget alapjaiban megrengető esemény követett. A személyes problémáink „égetőbbek” lettek, a mindennapok sok szempontból nehezebbé váltak. Mindezek következményeként mára olyan nem várt kihívások tornyosulnak társadalmi környezetünkben, amelyekre a natúrparki célkitűzéseknek – a szervezeti-közösségi munkára ránehezőlő nyomás mellett – hatékony megoldásokat kell találni. Ez óhatatlanul az átalakulások és az újragondolások sorát kell jelentse, mert lépni most sem vissza, hanem csakis előre érdemes. Pócsi Gabriellával, a Körösök Völgye Natúrpark Egyesület munkaszervezet-vezetőjével beszélgettünk.

– Picit nézzünk a közelmúltba. A nehézségek ellenére a Körösök Völgye Natúrpark munkaszervezete egy megvalósításokban igen gazdag évet tudhat maga mögött. Hogyan lehetséges ez, amikor ma sok minden inkább a visszahúzódról, mondhatni a „túlélésről” szól?

Előadás a vizes élőhelyek világnapján

– 2022-ben fő célként a natúrparki feladatkörök

szerinti szakmai feladatainkat igyekeztünk végezni, illetve rendezvényeket, eseményeket szervezni. Örvenletes módon a gazdasági és egyéb nehézségek ellenére ezt sikerült megvalósítani. Megtartotta működőképességét és társadalmi erejét a Liget Vásár és a KörösKosár bevásárlóközösség, hozva a 2021-es évi vásárlói forgalmat. Továbbra is folyamatos az új termelők és kézművesek csatlakozása, ami az idei évre is egy biztató alapot ad. Környezeti nevelés terén egy nagy mérföldkőhöz értünk tavaly őszre. A Fenntartható Térségért Alapítvánnyal felállítottunk egy „Tudásfa” névre keresztelt, 6–8 fővel működő animátorcsapatot. Segítségükkel Békés vármegyében egyedülálló módon komplex tudás- és programanyagot vagyunk képesek átadni az óvodástól egészen a középiskolás korosztályig a komposztálás; a tudatos vásárlás; a környezettudatos háztartás; a biogazdálkodás; a szelektív hulladékgyűjtés; a klímatudatos-

ság, az újrapapír témakörökben, akár kézműves foglalkozásokkal egybekötött. Ezáltal a 10–15 évvel ezelőtti időszakhoz hasonlóan, ismét magas színvonalon vagyunk képesek szemléletformálás terén segítséget nyújtani bárki számára.

A 2022-ben nagy sikerrel megvalósított Kincskereső kastélytúránk Békés vármegye legszebb kastélyparkjainak – Póstelek; Doboz; Szabadkígyós – történeti múltját és dendrológiai értékeit ismertették meg a résztvevőkkel

A tavalyi év további meghatározó lépéseként az aktív és ökoturizmus szolgáltatási irányába mozdultunk el saját szervezésű túrák által, valamint hiánypótló elemként az Aktív- és Ökoturisztikai Fejlesztési Központ (AÖFK) segítségével a Körösök völgyére mint kiemelt turisztikai desztinációra vonatkozóan elkészítettük a térségi aktív turisztikai stratégiánkat. Mindennek alapjaként napvilágot látott egy aktív turisztikai ajánló is, amely a legfőbb látnivalókat fűzi fel kerékpáros, vízi és bakancsos útvonalakra.

togatóközpontnak a mindennapi üzemelését biztosító karbantartói, takarítói teendők ellátása is. Engem leszámítva alapvetően teljesen átalakult a munkatársi közösség, ami a mindenkori célok függvényében egy természetes folyamat, és személy szerint most érzem úgy, hogy a munkaszervezetünket illetően készen állunk az idei évben megvalósítandó elképzeléseinkre. Nem szabad elfeledkeznünk azonban arról sem, hogy a közvetlen munkatársakon túl nagyon sok külső segítő, szakértő civil szervezet és magánszemély partner kapcsolódik hozzánk. Mindinkább a térség legfőbb – céljaink szerinti – szolgáltatójává szeretnénk válni, ehhez az ő jelenlétük és tevékenységük szintén elengedhetetlen. Példaként említhető a helyi természeti értékek vonatkozásában fontos támaszunkat jelentő Körös Klub vagy éppen az aktív turizmus terén a Békési Kajak-Kenu Club, a Dánfoki Üdülőközpont, a Százlábú Egyesület, illetve a hagyományörzés vonatkozásában a Békéscsabai Hagyományörző Kulturális Kör partnersége is.

– A tavalyi esztendő vége egy merőben új kezdeményezés megálmodását és elindítását is adta, amelynek fókuszát a fiatalok közösségei jelentik. Ez pedig már a szó szoros és átvitt értelmében is a jövőről szól.

– Egy régebbi vágyunk szerint szeretnénk volna olyan tartalommal megtölteni a látogatóközpont épületét, hogy az a hétköznapjaiban se csak „irodaházként” és klasszikus értelemben vett látogatóközpontként funkcionáljon. Az elmúlt évek egyik legizgalmasabb átalakulásaként a látogatóközpont falai között tavaly októberben megnyílt a Liget Ifjúsági Tér (LIT), amelyet a Táliber Közösségfejlesztő Alapítvány együttműködésének köszönhetünk. [A LIT létrejöttéről, céljairól magazinunk egy külön cikkben számol be.]

A karácsonyi kézműves workshopunkon textilhulladékból születtek újrahasznosított alkotások

Az Európai Hulladékcsökkentési Hét keretében a Körösök Völgye Látogatóközpontban a tudatos vásárlás, az energiatakarékos otthon, a szelektív hulladékgyűjtés és a komposztálás került fókuszba, amelynek során a programon résztvevő gyerekek a zöldebb jövő érdekében vállalásokat tehetnek

– Nem titok, hogy a tavalyi évben teljesen átalakult a natúrparki munkaszervezeti közösség, mintegy hozzáújulva az idei év feladataihoz.

– Ez a folyamat tulajdonképpen már 2020-ban elindult egy többlépcsős személycsere mentén. Nem volt egyszerű olyan fix „csapattagok” felkutatása, akik ismerik és magukénak tudják a natúrparki célokat, illetve elengedhetlenné vált egy összefogásukra, szakami vezetésükre alkalmas személy, egy kulcsembert megtalálása is. A nélkülözhetetlen adminisztrációs háttér működtetése, valamint a helyi termelőinkkel való kapcsolattartás szintén külön, önálló feladatvégzést kívánt, illetve magának a látogatóközpontnak a mindennapi üzemelését biztosító karbantartói, takarítói teendők ellátása is.

A Békéscsabai SZC Trefort Ágoston Technikum, Szakképző Iskola és Kollégium együttműködésének köszönhetően 2022-ben két új komposztálóvetetett át szervezetünk

A 2022 őszére meghirdetett „Fogadj örökbe egy madárodút!” programunkon sok új ismerettel és élménnyel gazdagodtak a résztvevők

– Mindebből sejteni lehet, hogy a 2023-as esztendő sem a nehézségek előtti meghátrálás jegyében fog telni a natúrpark háza táján.

– Az éves munkaprogramunk és rendezvénynaptárunk szerint öt nagy megvalósí-

tási kör mentén fogunk tevékenykedni. Ezek nyomán havonta egy alkalommal kerül megrendezésre a Ligeti Vásár, míg a KörösKosár bevásárlóközösség heti rendszerességgel biztosítja szolgáltatásait. Ehhez kapcsolódóan természetesen az év során bármikor fogadjuk új termelők, kézművesek csatlakozását közösségünkhöz. Egy korábbi natúrparki jó gyakorlat szerint szeretnénk kijelölni a tevékenységi köreinkhez kapcsolódó 12 nevezetes napot – pl. vizes élőhelyek világnapja; komposztálás világnapja; Föld napja; komposztálás napja, amikor is animátorcsapatunk segítségével főként a helyi iskolás közösségeknek szeretnénk foglalkozásokat tartani a látogatóközpontban környezeti nevelés céljából. További régi-új kezdeményezésként meghirdetjük az Ökobörzét, ami minőségi használt eszközök, tárgyak, készülékek, ruhák bolhapiacát jelenti magánszemély értékesítők részére. Ezzel csatlakozni kívánunk a múlt évi Európai Hulladécsökkenetési Hét célkitűzéséhez, miszerint „A pazarlás nem divat!”. Terveink között szerepel továbbá, hogy március és november között legalább havi rendszerességgel bonyolítsunk le saját szervezésű tematikus

Tudáspróba, kincskeresés, ügyességi vetélkedő, lovaskocsikázás, tanyalátogatás: az V. Körösök Völgye Natúrparki Vetélkedő – Nyiss a Natúrparkokra! napunk győztese a VI. Országos Natúrparki Vetélkedő részvételi jogát is kivívhatta

kerékpáros túrákat, amelyek az aktív élményeken túl kulturális látnivalókat, illetve adott esetben helyi termelői gazdaságokat megismertető barangolókat tartogatnak.

– Végezetül némi személyes látásmódot megengedve azt gondolom, hogy munkaszervezet-vezetőként néhány éve kisé ismeretlenül ugrottál fejest a natúrparki feladatok és útkeresések sok rétegben mélyülő tengerébe, ráadásul egy előre megjósolhatatlan kríziseket hozó társadalmi-gazdasági időhelyzetben, ami rengeteg plusz munkaenergiát, hitet és kitartást követelt, pusztán a talpon maradáshoz is. Becsülettel és makacsul beleálltál a feladatokba, az eredmények pedig – azt hiszem – most hatványozottan önmagukért beszélnek, hiszen nem csupán fennmaradást, hanem előrelépést, megújulást, egy proaktívabb munkaközösséget és kiszélesedett tevékenységi-kapcsolati háló létrejöttét feltételezik. Nehéz kikerülni a gondolatot, hogy a Körösök Völgye Natúrpark alapítói szerint megálmodott küldetés egy újabb, magasabb megvalósulási szint küszöbén áll.

– Kétségtelen, hogy vezetőként számomra az elmúlt két év a megismerés, az újragondolás, a szervezeti építkezés időszakát is jelentette. Sokat segített, hogy a szervezet egy megvalósításokban, kapcsolati rendszerekben erőteljes szakmai múlttal tekint vissza. Mindamellet azt gondolom, hogy országosan, de még helyben is sokan vannak, akik nem tudják elhelyezni magukat a natúrparki szervezetet a hétköznapi jelenléti, cselekvési szintjén. A natúrparki címbirtokosság önmagában egy fogalom és bár ad egy jó koncepciót a célokra vonatkozóan, de ehhez tartalmat is kell adnunk a Körösök völgye térség tekinte-

Látogatóközpontunk 1. emeletén, „a lombok között” talált otthonra a Liget Ifjúsági Tér, ahol korosztályi kezdeményezések, fiatalok szervezetei, közösségei kaptak helyet programjaikhoz, találkozóikhoz

tében. Az ehhez rendelhető információs és tudásanyag, valamint a megvalósítási kívánalmak halmaza óriási, ezért komplex szervezeti integráló munkát kíván, ami egyre nélkülözhetetlenebbé teszi jelenlétünket. Mindemelett be kell látnunk, hogy szervezetünk ebben az egyre szerteágazóbb tudásanyaggal bővülő szemléleti áramlásban nem tud polihisztori szerepet vállalni, szükség van a külső szereplőkre is, mert a magasabb rendeltetésű eredményekhez egyre inkább csak közösen, együtt tudunk eljutni. Az én munkám tehát ugyanúgy csak egy, a forgó, zakatoló fogaskerekek sorában, talán pluszban annyi, hogy igyekszem azokat egymásba kapcsolni. És nem szabad megfélemednünk azokról sem, akik valaha ennek a szervezetnek a kötelékében tevékenykedtek és ötleteikkel, tudásukkal, munkájukkal hozzájárultak ahhoz, hogy ma az Agrárminisztérium vagy éppen a Magyar Natúrpark Szövetség is elismerje szakmai tevékenységünket. Ami engem személy szerint pluszban napról napra megerősít, az az emberek őszinte visszajelzése, miszerint „újra él a ház”! Alighanem ennél nincs egyértelműbb visszaigazolás arra vonatkozóan, hogy jó irányba tartunk.

Fotók: KVNE, Tószögi György

Ligeti Vásár és Ökobörze

Kutyás közösség – közösségi kutyázás

A Táliber Közösségfejlesztő Alapítvány kutya- és emberbarát programja

Szerző: Laczó Rita, Zsótér Mária

Az I. Kutyabarát Nap logója a lila kutyával, ami aztán több projektben elkísért bennünket

Akár a logónk is lehetne ez a fotó

2019-ben indított kutyabarát programunk folyamatosan formálódik. Hosszú távú szemléletformálás, közösségfejlesztés, érzékenyítés a célunk, és ehhez olyan módszereket választunk, amikben mi is jól érezzük magunkat. Ahogy a városi kutyázás is egy egész életen át tartó tanulás, az alapítványunk ebben való részvétele is az.

Kutyás programjaink a kutyáról és rólunk szólnak. Kutyával együtt élni öröm, feladat, kihívás. Az életünk részévé válik, hatással lesz a mindennapjainkra. Nem mindegy, hogy ő és mi, a gazdák, szomszédok, a kutyások, nem kutyások hogyan érezzük magunkat ebben a kapcsolatban.

Ezért is célunk, hogy támogassuk az embereket, kutyásokat és nem kutyásokat a zökkenőmentes együttélésben, felhívjuk a városlakók figyelmét az állatjólét, állatvédelem fontosságára, mintát közvetítsünk, hiszen mindez az emberek szemléletformálásával, érzékenyítésével, tanításával valósítható meg.

Alapítványunk közel 20 éves közösségfejlesztői, közművelődési, szervezői tapasztalataira építi kutyabarát közösségi programjait is.

Kutyabarát közösségi programunk jelképe lett a piros kutya

Kutyajáték használt pólókból

– a Kutyabarát mentorprogram résztvevői kutyakötelet fonnak

MIÉRT ÉPPEN A FIATALOK?

A Táliber alapítvány 2004-ben alakult. Kiemelten foglalkozunk az ifjúsági korosztály érdekvédelmével, ifjúsági közösségeket, szakembereket mentorálunk, konferenciákat szervezünk, helyi közösségfejlesztői folyamatokat támogatunk, Békéscsaba városi ifjúsági közösségi terét működtetjük. Regisztrált önkéntes fogadó szervezetként, iskolai közösségi szolgálat fogadó szervezetként aktívan építünk az önkéntesek tevékenységére. 2020-ban a békéscsabai Ifjúsági Közösségi Felmérés szakmai vezetői voltunk, majd részt vettünk az ifjúsági koncepció készítésében, a közösségi tervezésben. Elsősorban fiatalokkal és fiatalokért dolgozunk és keressük mindig azokat a módszereket, amelyek egy-egy helyzet megoldására, probléma kezelésére a legmegfelelőbbek. És ez nemcsak módszert, hanem szakmai hálózati együttműködést is jelent.

Szakmai munkánknak négy éve része a felelős állattartás témája. És tapasztaljuk, hogy nehéz ezzel foglalkozni, nem is feltétlenül azokat szólítjuk meg és ott, ahol a változásoknak el kellene indulni. Ahhoz több idő, elszántság, elkötelezettség, más módszerek kellenének, így mi felvállaljuk, hogy a meglévő programjainkat színesítjük a kutyázással (vagy fordítva, a kutyázásba viszszük be a közösségfejlesztés, közösségi mentálhigiéné módszereit). De hisszük, hogy minden elérés, minden részvétel alakít valamit az emberek, a szűkebb és tágabb környezetünk gondolkodásán, szemléletén.

Projektmunka plakátja a felelős állattartásról

MIT CSINÁLTUNK?

2019-ben megszerveztük az I. Kutyabarát Nap minifesztivált kutyás felvonulással, játszótéri programmal, kutya-gazdi fotózással, bemutatókkal. Ez a nagyszabású program tulajdonképpen a Táliber debütálása is volt a kutyás világban. A világhálónak köszönhetően a Facebook-esemény még elérhető, s nyomon követhető a program alakulása, a médiamegjelenések, a helyszínen készült szívet vidámító fotók.

Még ugyanebben az évben a békéscsabai székhelyű MI-ÉRTÜNK Prevenációs és Segítő Egyesület EFOP-1.8.7-1 projektjében indítottunk együttműködő partnerként két tevékenységet. A Kutyabarát mentorprogram 12–25 év közötti fiatalok, a Teljességben-egészségben program serdülőkkel élő családok részvételével valósult meg a koronavírus 1. és 2. hulláma között nyáron. Az

Kutyabarát mentorok játékos tudáspróbája

időpontnak nemcsak szervezés szempontjából volt jelentősége, hanem a résztvevők mentálhigiénés támogatása miatt is.

A Kutyabarát mentorprogram a fiatalok magatartási, beilleszkedési és kapcsolati problémáinak kezelését segítő állatasszisztált projekt volt, lényegében itt dolgoztuk ki és próbáltuk ki azt a tematikát, ami alapját adja további kutyás ifjúsági programjainknak. A <https://www.facebook.com/taliberalapitvany> oldalon folyamatosan beszámoltunk közösségi alkalmainkról. A nyilvánosság (a Facebook mellett a honlap, médiamegjelenések, nyomtatott plakátok, esettanulmányok) nemcsak azért fontos része munkánknak, hogy a tágabb közösség is értesüljön az eseményeinkről, esetleg megfeleljünk egy-egy pályázatban vállalt kommunikációs kötelezettségnek, hanem a tudatosan átgondolt megnyilatkozások, mondatok, fotók mentén saját történetünket is írjuk, nyomunk marad, láthatóvá válunk, hivatkozhatunk rá, bizonyítéka az alapítvány szakmai munkájának, alátámasztja minden egyes forint felhasználását és a közreműködők felé köszönetünket is kifejezhetjük ezáltal.

Kutyás közösség – közösségi kutyázás

Az I. Kutyabarát Nap és a Kutyabarát mentorprogram céljában, módszerében és hosszában is eltérő projekt volt. Míg az első egyetlen napon pár órára szólította meg a kutyásokat, addig a másodikban egy nyáron át kutyáztunk, tanultunk emberről és kutyáról, kutyával egy maroknyi fiatallal 12 évestől a 25 évesig, ami nemcsak módszertanában volt más, hanem a megvalósítótól is eltérő hozzáállást, odafigyelést, időt igényelt.

2020 őszén belevágtunk a Kutyabarát Napok beszélgetéssorozatba, azt gondolva, hogy a minket érdeklő témák másokat is aktivizálnak, ám sem a személyes, sem az online alkalmaink nem voltak sikeresek. Vagyis a program jó volt, a beszélgetések színvonalasak, tartalmasak, a meghívott vendégeink felkészültek, elkötelezettek, azonban az érdeklődés nem ment túl a korábbi mentorprogram résztvevői és családi körén. Mivel a be-

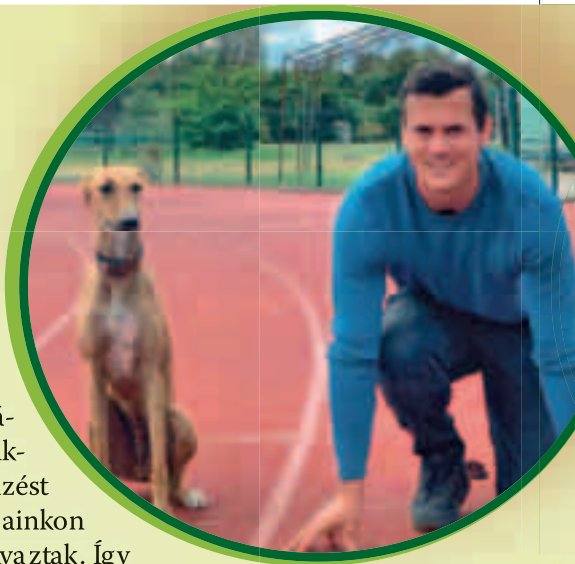

Látóúton a budapesti DOG3 Közösségi Kutyás Térben a kutyabarát mentorokkal és önkéntesekkel

szélgetéssorozat megszervezése is időt, energiát, pénzt igényel, úgy döntöttünk, hogy mindezeket az erőforrásokat inkább másba fektetjük.

A Táliber már több alkalommal indult projekttervvel a Tesco „Ön választ, mi segítünk” elnevezésű pályázatán, melynek célja a helyi közösségek támogatása. Kutyás programjainkkal kétszer is eljutottunk az áruházi szavazás szakaszába, aminek nemcsak azért van jelentősége, mert ezzel már a támogatottak közé kerültünk, hanem amiatt is, mert az áruházi szavazás mindig lehetőséget ad arra, hogy a szervezetünket ismerők és azok családtagjai, de az ismeretlenek is a ki- **Közösségi programjaink egyik finomsága, a csont alakú mézeskalács**

A békéscsabai származású világbajnoki bronzérmes és Európa-bajnoki ezüstérmes gátfutó, dr. Baji Balázs állatorvos is vendégünk volt

leírás alapján hozzájáruljanak sikerünkhöz. Sok visszajelzést kaptunk programjainkon arról, hogy ránk szavaztak. Így sokan váltak történetünk alakítóivá, hiszen zsetonjaikkal hozzájárultak ahhoz, hogy egy ötletünk valósággá váljon, és ennek a valóságnak akár ők, akár a környezetük részese is legyen.

Egyik ilyen projektünkben a kutyákról, a felelős állattartás helyzetéről, a békéscsabai kutyás állapotokról is szerettünk volna információt kapni egy online kérdőíves felmérés keretében, valamint kíváncsiak voltunk arra is, hogy egy közös cél, a kutyás érdekek képviselése mennyire mozgósítja a helyi kutyás közösséget. A 26 kérdés megválaszolása név nélkül, önkéntes alapon történt 2021. október 22–31. között. Elemzésünk során az 55 teljes kitöltés adataival dolgoztunk. Ez a minta kevés, ezért csak „óvatosan” lehetett megállapításokat megfogalmazni, esetleg irányokat megjelölni. Ugyanakkor, ha a fejlesztendő területekre koncentrálnak, akkor a problémákra fókuszálva, azokat kiegészítve meg lehetett fogalmazni javaslatokat. Pl. a kutyafuttató helyzete, esetleg újak kialakítása, kevés a kutyabarát helyek száma, a tájékoztatás hiánya a szolgáltatásokról, vélemény kifejtésére a lehetőségek megteremtése, oktatás elkezdése az óvodás korban, stb. A teljes esettanulmány megtalálható <https://taliberalapitvany.hu/> oldalunkon a Kutyabarát közösségi programok Békéscsabán menüben.

2022-ben szintén Tesco-támogatással már Kutyás piknikeket szerveztünk a békéscsabai Mokry utcai Áchim-szobor mellett. Beszélgetésekkel, bemutatókkal, közösségi programokkal települtünk ki a szobor melletti füves területre. A helyszínválasztás tudatos volt. Az elmúlt években megsokszorozódott a kutyák száma a környéken A III. kerület ezen része kevésbé ellátott, a város szélén lévő lakóterület. Kisebb lakótelep, nagyszámú roma lakosság, falusias környezet, állattartás jellemzi ezt a részt. Sok az időskorú/egyedülálló és a kisgyermekes

Kutyabarát mentorok kutyás piknik önkéntesként

kutyatarató itt. Egyszerre van jelen a lakásban, emeleten a kutya és a kinti tartás, de a kerületben a rossz tartási körülményekre is van példa (ami nemcsak a társállatok, hanem haszonállatok esetében is fennáll). Ahogy a játszótérek, szabadtéri fitnessparkok, úgy a kutyafuttatók létesítésénél is szempont lehetne, hogy egy-egy lakókörnyezetben élők számára biztosít szabadidős lehetőséget, közösségi teret, találkozási alkalmat helyben. Az ifjúsági munkában már évtizedek óta bevett gyakorlat a felkereső ifjúsági munka, azaz oda visszük a programot, szolgáltatást, ahol a célcsoport van. Kutyás piknikünk ilyen módon felkereső kutyás program, oda megyünk, ahol a kutyások vannak, a kutyasétáltatás útvonalába települve szó szerint belénk botlanak. És tényleg, a résztvevők egy része éppen a megszokott sétaidőben és útvonalon haladva kapcsolódott be a játékokba.

Kutyálkodások – fiatalok a felelős állattartásért programunkat a Budapest Bank Békéscsabáért Program támogatásával valósítottuk meg 2022 nyarán, ami már ötvözte a korábbi mentorprogram, a játszótéri programok és a kutyás piknik tapasztalatait.

A Kutyálkodások 12–25 éves fiatalok számára szervezett 8 alkalomból álló állattartásról szóló közösségi program volt, amibe azonban nem várt módon a fiatalok szülei is bekapcsolódtak. Elsődleges témánk a felelős állattartás, állatvédelem volt a kutyán, mint társállaton keresztül. Ugyanakkor a csoportfoglalkozásokon a serdülőkorra jellemző érzelmi és kapcsolati konfliktusok is szóba kerültek. Emellett az önkénteskedés is megjelent, a résztvevőkkel és korábbi mentorainkkal együtt közösségi programokat szerveztünk, hogy tegyünk a közjóért, a felelős állattartás és önkéntesség szemléletének terjesztéséért.

Mindezek mellett alkalmanként játszótérszabványokat, csoportfoglalkozásokat is tartunk (fesztiválon, iskolában, nyári táborban) felelős állattartás, állatvédelem témában.

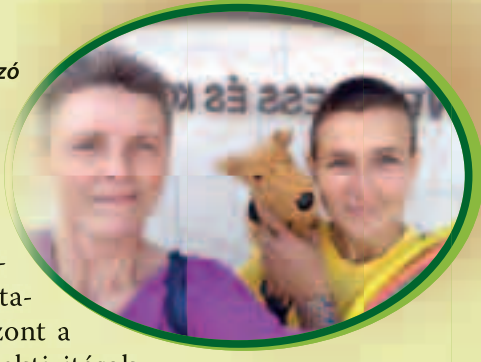
A felelős állattartás témájú játszótérszabványok egyik állomása a Bioritmus Fesztiválon

TAPASZTALATAINK

Közösségi kutyás tapasztalataink, az online kérdőíves felmérés válaszai alapján és a társadalmi környezetben is tájékozódva elmondhatjuk, hogy az egyéneknél megvan a hajlandóság a cselekvésre, érdeklődnek az állatvédelmi kérdések iránt (már csak azért is, mert nagy arányban találkoznak ők maguk is elhanyagolt/bántalmazott/elkóborolt állattal). Úgy véljük, sok-sok kezdeményezésre, nyilvánosságra, közösségi akcióra, hosszú távú szemléletformálásra van szükség, és úgy, hogy a különböző életkorúakat és érdeklődési körűket is megszólítsák ezek a programok, hogy minél többen megtalálhassák azokat a formákat, amik számukra befogadhatóak, a mikkel a zonosulni tudnak.

Zsótér Mária (b) és Laczó Rita (j) a kutyabarát közösségi programok kitervelői, szervezői

Az emberek szívesen megosztják véleményüket, tapasztalataikat, viszont a változásokban, az aktivitások eredményességében kevésbé bíznak.

Úgy véljük, alapítványunk módszerei, tudásunk, tapasztalataink a közösségi tervezés, közösségi akciók szervezésében, megvalósításában a felelős állattartás, közösségi kutyázás témákban is helyénvalók. A közösségi tervezés lényege nem a tömegesség, hanem a változást akarók, a véleménnyel rendelkezők bevonása, aktivizálása saját környezetük ügyeiben, képessé tétel, ösztönzés a cselekvésre, változtatásra, együttműködésre. A közösségi tervezés lehetőséget biztosít arra, hogy a lakók és közösségeik tudása, véleménye, erőforrásai felszínre kerüljenek, és nem formális helyi kutyás közösségek alakuljanak, amik esetleg más problémák megoldásában is együttműködhetnek. Ez egy hosszú távú, tudatosan felépített közösségfejlesztői munka eredménye lehet, aminek nem mindig láthatóak, látványosak a részeredményei, hiszen a fejlődés, a szemléletformálás az emberekben megy végbe, és a változás lassú, láthatatlan folyamat. Viszont a helyiek, a benne közreműködők mentális és fizikai jólléte miatt is megéri ebbe az irányba energiát fektetni.

AKI EGY NYELVEN BESZÉLT MINDENKIVEL...

Réthy Zsigmond (1946–1998)

Ha a Körös-vidék természeti értékei és annak védelme kerül szóba, a hétköznapi ember sajnos ritkán társítja ahhoz Réthy Zsigmond nevét. Pedig a folyók szabdalta alföldi tájnak a muzeológiai környezetismeretét neki köszönhetjük. Ő volt az, aki az addig tudományos alaposággal feltáratlan és rendszerezetlen vidékünk komplex „zöld ismeretének” a nyomába eredt, és a fellelt értékeket mindannyiunk számára közkinccsé változtatta. Hatalmas ívű munkásságát összefoglalni talán úgy lehetne, hogy általa „alapítódott” és intézményesült a Körös-vidék tudományos természetvédelme. Nehéz szavakkal körülírni mindennek a jelentőségét...

Mindez a „hőskorban” történt, a múlt évezred utolsó évtizedeiben. Réthy Zsigmond 1998-ban bekövetkezett váratlan, korai halála ijesztő ürt hagyott, amely – ki kell mondanunk – azóta sem tudott betöltődni. A szellemiséget és tudást „felszívó” egykori – ma számos területen szakemberként tevékenykedő – tanítványoknak kö-

szönhetően a Körös-vidéki természetvédelem sok-sok szálla futva társadalmunk szövetévé vált ugyan, de az a páratlanul gazdag hagyaték, ami „dolgozószobájában” maradt, bár jó kezekben, mégis parlagon hever arra várva, hogy fizikai és tudati valóságában is méltó módon foglalja el helyét az örök érdemek sorában.

Réthy Erzsébettel, a jeles természetvédő özvegyével, a Réthy Zsigmond Természettudományi Alapítvány kurátorával beszélgettünk.

– *Talán furcsa ott kezdeni a beszélgetést, ahol egy életút véget ért...*

– 1998. július 10-én éjfélkor még a jövőt tervezgettük közösen, pár óra múlva pedig arra ébredtem, hogy mindent új alapokra kell helyezni. Döbbenet és kétségbeesés, hiszen egy olyan ember hagyott itt bennünket, akit boldogság volt követni, aki az egész életét a természet szeretetére és annak megóvására tette fel, és aki a pici gyerekektől az

A jövő jeles ifjú természetvédője – 1965

idősekig egy nyelven beszélt mindenkivel. Éppen a Pro Natura kiállítás előkészületei zajlottak, és a család részéről azonnal felvetődött, hogyan lehetne továbbéltetni az ő szellemiségét. Segítőknak, barátoknak, támogatóknak köszönhetően azonnal, mondhatni napok alatt létrejött a Réthy Zsigmond Természettudományi Alapítvány. Az alapító okiratba – hagyatékának feldolgozásán túl – belekerült a mindenkori legfontosabb cél, a környezettudatos szemléletformálás is, hiszen Zsigmond 25 természettudományos táborot szervezett és vezetett gyerekek számára. Büszke vagyok arra, hogy alapítványunk az egykori kollégák, tanítványok közreműködésével további 10 táborot valósított meg Kardoskúton és Biharugrán. Sajnos ez a lendület mára megtorpant, hiszen azok közül, akik együtt dolgoztak vele és segítettek alapítványunk munkáját, sokan már szintén nincsenek közöttünk, vagy szétszóródtak a világban.

– *Hogyan óvta „Zsiga bácsi” a zöld értékeket egy olyan korban, amikor a természetvédelem még gyerekcipőben járt?*

– Mindig és mindenhol a természetvédő szemléletet képviselte. Ha mentünk az utcán, akár minden bokor mellett megált, megszemlélte, szót emelet a város fáinak körbebetonozása ellen, rámutatott a növényvédőszerre és a madárelhullások vagy a mezőgazdasági belvízelvezetések és talajvízszintek összefüggéseire. Fáradhatatlanul kutatta, rendszerezte a Körös-vidék felgyűjtött és még felgyűjtetlen természeti értékeit, helyi védettségeiket kezdeményezte, állandóan ötletelt, szervezett, kapcsolatokat épített, saját tudását állandóan gyarapította,

Farkas Pista bácsival,

a terület nagy ismerőjével Kardoskúton – 1981

tudományos cikkeket, értekezéseket, könyveket, színdarabokat írt. Munkáját alaposág, természettudományos gondolkodását komplexitás és előrelátás jellemezte. Számos környezeti következményt előre megjósolt, így a napjainkra mindenki által tényként kezelt klímaváltozást is, azzal a gondolattal, hogy emiatt szomorú változások várnak majd ránk.

– *Réthy Zsigmond munkássága néhány személyes tárgy, irat és újságcikk erejéig közkinccs csupán, ami a Körösök Völgye Látogatóközpont első emeletén lapul mondhatni észrevétlenül a kolbász, a festő- és szőlőnemesítő géniuszok és sok minden egyéb jelentőségek „fővárosában”. A Körös-vidék természeti értékeinek apostola és az ő ránk maradt hagyatéka talán többet érdemelne ennél. Igazából, azt sem tudjuk, mennyi is ez a kincs.*

– Zsigmond tízéves korától kezdve járta a természet – eleinte Békéscsaba Dajkakert nevű határrészét –, és bizonyára nemcsak azért, mert mint vékonyka fiúcskának ezt javasolták. Amikor a neves Aquila madártani folyóiratban megjelent írásával kamaszként díjat nyert, sokan hitetlenkedtek, hogy az egy tizenéves fiú tollából származik. Harmincéves volt, amikor már „Réthy Zsiga bácsi”-ként keresték fel az Egyesület Államokból idelátogató természetvédő fiatalok, mert hallottak munkás-

Túzoktársaságban Dévaványán – 1981

ságáról. Dolgozószobájának egyik fele teljes egészében szakirodalom, másik fele jegyzetek, tanulmányok, cikkek, diafotók, fényképek, rajzok és festmények, tervek tekintélyes mennyisége, amely az évek és évtizedek alatt gyarapodott dolgozószobájában.

– *Idén lesz Réthy Zsigmond halálának 25. évfordulója. Hogyan lehetséges az, hogy negyedszázad múltán arról kell beszélgetniünk, hogy ez a páratlan életmű és hagyatéka lassan a közfeledés homályába süllyed?*

– Sokat kutattuk annak a lehetőségeit, hogy páratlan munkássága és hagyatéka méltó módon éljen tovább. Felmerült egy interaktív természettudományos bemutató hely létrehozásának a gondolata, de ez saját erő és a hagyatéka sorsát felkaroló mecénások nélkül máig csupán elképzelés maradt. Békéscsaba akkori városvezetésének

Laborgyakorlaton szegedi egyetemistaként – 1982

köszönhetően kaptunk egy kis termet a Körösök Völgye Látogatóközpontban, ahol néhány személyes tárgy, illetve újságcikk megidézi az emléket. Szívesen adnám a hagyatékot egy olyan „kézbe”, amely felkarolja Zsigmond teljes munkásságát, de egyelőre ilyen jelentkező nincs.

– Réthy Zsigmond szerelemese volt a Körös-vidéknek. Hogyan telt egy átlagos napja?

– Reggel 6 órai kelés, kávé, reggeli, aztán a dolgozószoba, ahol egy asszony szemében mindig káosz volt, de „rendet” rajta kívül soha senkinek nem lehetett tenni. A családon túl minden gondolata a természet, a múzeum körül forgott. Mindennapos személyes kapcsolatban állt a közeli, telefonon a távoli munkatársakkal, akik közül sokan barátai is voltak. Az ENSZ első, „Ember és bioszféra” címet viselő környezetvédelmi világkonferenciáján (Svédország, Stockholm 1972) ott volt a helyünk, igaz csak turistaként vehettünk részt, ám ettől függetlenül kuriózum élményt jelentett. Jegyzetek között élt, akárhová mentünk, mindig alaposan felkészült. Jó példa erre azon ritka esetek egyike, amikor is egy olaszországi utazásunk során idegenvezetőnknek gratulált az alapos ismeretátadásért. Ez őszinte elismerés volt részéről. Hagyatékában megtalálható a nagypapa festőállványa is elképzelt nyugdíjas éveire gondolva. Nem így alakult. Amit viszont életében

Kiállítás megnyitón Kardoskúton – 1980-as évek eleje

tett, alkotott, meghatározó alapjai lettek a Körös-vidék természetvédelmének. Bízom benne, hogy egyszer eljön a nap, amikor szelleme, hagyatéka egy olyan helyen élhet tovább, ahol a jövő generációi – a kornak megfelelő interakciókkal – újra találkozhatnak vele.

Fotók: Réthy Erzsébet családi képalbum

A bányaréti őstölgyeknél Mályvádon – 1986

ÉLETÚT

Réthy Zsigmond 1946. február 23-án született Békéscsabán. Az általános iskolát Békéscsabán, középiskolai tanulmányait Szarvason, a Tessedik Sámuel Mezőgazdasági Technikumban végezte. 1969-től 1971-ig a magyarbánhegyesi művelődési ház igazgatója volt, 1971–1973 között módszertani könyvtárosként dolgozott a Békés Megyei Könyvtárban. Innen került 1973-ban a Munkácsy Mihály Múzeumba, először mint segédkönyvtáros, majd mint természettudományi muzeológus. 1974-ben elvégezte a Debreceni Tanítóképző Főiskola népművelő-könyvtáros szakát, 1976-ban a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán biológiai diplomát szerzett. Időközben kiváló ornitológussá képezte magát. 1977–1979 között az Országos Természetvédelmi Hivatal (OTVH) szabadkígyósi tájvédelmi körzetének a vezetője volt. 1981-től a Munkácsy Mihály Múzeum Természettudományi Osztályának a vezetésével bízták meg, amelyet haláláig irányított. Már az 1980-as években szorgalmazta önálló nemzeti park kialakítását Békés megyében, meghatározó szerepet vállalt az 1994. május 21-én létrejött Körös-Maros Nemzeti Park szakmai előkészítésében.

A megyében elsők között hívta fel a figyelmet a természetvédelem fon-

Egy szeghalmi fotókiállítás megnyitóján – 1987

A hely, ami mindig, mindenhol sokat tud – Szeghalom, 1987

tosságára. 1975-ben tizedmagával Békéscsabán megalapította a Természetvédelmi Klubot, a régió első zöld mozgalmát. A rendszerváltás idején, 1989-ben részt vett a Magyarországi Zöld Párt megalakításában, az első szabad választáson, 1990 márciusában a párt egyéni országgyűlési képviselő-jelöltje volt Békésen.

A természet kutatása már diákként vonzotta, a múzeumok tisztelete is benne élt. Az 1960-as években dr. Vertse Albert, a Madártani Intézet egykori igazgatója rendszeresen végzett madárvédelmi kutatásokat a Szarvasi Arborétumban. Az író Fekete István volt gyakori segítőtársa, s hozzájuk csatlakozott később a fiatal Réthy Zsigmond, aki mindent tudni akart a Körösök menti tájról.

Élete során sokat utazott, többször járt Svédországban, Dániában, Norvégiában. 1972-ben a Stockholmban megrendezett ENSZ I. Környezetvédelmi Világkongresszusán, 1976-ban a Nemzetközi Tűzokvédelmi Szimpóziumon, 1981-ben a Nemzetközi Vízivadvédelmi Konferencián, 1982-ben Moszkvában és 1986-ban Ottawában a Nemzetközi Ornitológiai Világkongresszuson vett részt. Az utazásain és a nemzetközi konferenciákon szerzett tapasztalatait a hazai viszonyokra próbálta átültetni.

Együtt – 1987

A környezet- és természetvédelmi muzeológia első letéteményese volt a békéscsabai múzeumban. Az évek folyamán a Körös menti táj növény- és állatvilágának egyik legjobb ismerőjévé vált, kutatta a természeti környezet életét, a táji környezetben megjelenő emberi kultúrát. Számos Békés megyei védetté nyilvánítás kötődik a nevéhez, amelyek segítségével páratlan természeti értékeket sikerült megőrizni az utókor számára. Szakmai munkásságából ki kell emelni az ornitológia hazai ku-

Piknik a tanyán magyar és finn barátokkal – 1988

tatási eredményeit összegző *Magyar Madártani Bibliográfia* szerkesztését, a hétkötetes természetvédelmi évkönyv sorozatot, a *Múzeumi Közlemények* természetvédelmi tudományos számait, a *Doboz-monográfiát*, a *Natura Bekesiensis* köteteit, a *Körösök vidéke* és a *Békés megyei természetvédelmi kalauz* című kiadványokat. Kutatásainak eredményeit számos tudományos dolgozatban adta közre. Cikkei, írásai, kutatási jelentései folyamatosan megjelentek a helyi és az országos sajtóban és különböző kiadványokban.

Az országban az elsők között szervezett természetismereti táborokat, ahol több mint ezer kisdíjat tanított kollégáival együtt a természet szeretetére, az ornitológia alapismereteire. Összesen 25 tábort szervezett, az elsőt 1975-ben Békés-Tarhoson, a másodikat 1976-ban Gyula-Városerdőn, az utolsót 1993-ban Békés-Dánfokon.

Barátokkal, tanítványokkal a dobozi erdőben – 1988

Kiállítások sora készült el Réthy Zsigmond vezetése alatt. Életének utolsó szakaszában a békéscsabai múzeumban egy új, korszerű szemléletű, nagyszabású, Békés megye természeti értékeit bemutató állandó természet-tudományi kiállítás megvalósításán fáradozott munkatársaival, amit már nem tudott befejezni.

Réthy Zsigmond alig 52 évesen, 1998. július 10-én hunyt el. A békéscsabai Ligeti temetőben nyugszik.

Forrás: www.bekeswiki.bmk.hu

BOLDOG GUSZTÁV:

PIPAFÜST...

(részlet)

„A kardoskúti Fehértó őszi Napja éppen felkelt, miközben a fejünk felett szálló darvak látványától tátva maradt a szánk. »Nemzetközi repülőtér, darvak ki, kacsák be« – mondta ilyenkor mindig, miközben hátborzongató mennyiségű madár kavargott a rózsaszín égen. Zsiga benyúlt a zsebébe, egy fél marék mogyorót vett ki onnan, felét a kezembe szórta, és rágcáltunk. Tudós sihederként – mert minden siheder tudósnak hiszi ma-

Berezki Máté pomológus emlékoszlopánál Kunágótán – 1989

Környezetvédelmi tábor Békés-Tarhoson – 1990

gát – bátran szórtam a mogyoróhéjat: majd elbomlik, gondoltam, miközben Zsiga a másik zsebébe gyűjtötte azokat. Nem szólt ő semmit, csak akkor, amikor észrevette, hogy csodálkozom ezen. »Ha erre jár egy daru, ne lássa meg, hogy itt jártunk« – jegyezte meg mosolyogva. Harmattól átázott cipőnkben caplattunk vissza a Zsigulihoz. Az autó bevitt minket a pusztaközpont házai közé, és mint a jól nevelt ló a szekér élén, megállt a kocsmá előtt. A kilenc óra fölé emelkedő nap jelzett a kocsmárosnak, nyithatja az intézményt. Intézmény volt ez a maga valójában, a pusztaközpontiak egyetlen találkozóhelye. Olajos padló, hosszú asztal hosszú padokkal, végében a söntés és rajtuk kívül az a néhány ember, aki a hűvös reggelen egy kis munkába indító melegségre vágyik, kék svájcisapkát visel, és apró poharat tart a kezében. Nekem nem volt még 18 évem, Zsigának pedig volt jogosítványa, ezért mi a kályhánál melegedtünk, az én kezemben üdítő, Zsigáéban kávé. Letelepeltünk az asztal svájcisapkás végére, és szóba elegyedtünk a munkába igyekvőkkel. A rozzant traktorok azon a reggelen egy kicsit később indultak ki a földekre, de az a mag, ami ezúttal talán miattunk nem csírázhatott ki a magágyban, mind kihajtott ott, ahová az igazi tanító veti azokat. Kicsíráztak bennem.”

Körösök Völgye magazin II. évfolyam – 1. szám

KERTÉSZ ÉVA:

IN MEMORIAM RÉTHY ZSIGMOND

(részlet)

*A bogrács mellett is szak-
tekintélynek számított –
1990-es évek eleje*

„Vitázott, meggyőzött, tanított, vagy mesélt; ezt mindig a jobbítás szándékával tette. Szenvedélyes előadásmódja olykor vihar kavart. Olyan időben, olyan közegben kellett ezt néha tennie, ahol a természetvédelem gondolata még új volt. Zsiga úgy tudta az értékekre,

a saját szűkebb hazánk egyediségére ráirányítani a figyelmet, hogy az itt élő ember is tágra nyílt szemmel, tágabb tudással tudott rácsodálkozni. Nem mindenkinek adatott meg ez a képesség. [...]

Finom érzékkel, emberismerettel találta meg azokat az embereket, akik a tájról, a táj változásairól a jövő embere számára megszívlelendő, elgondolkodtató, vagy hasznos tudásanyagot őriztek. Megőrzésre buzdított,

Múzeumlátogatási körúton Berlinben – 1993

és általa sok olyan írás született meg, amely Zsiga éles szeme és támogatása nélkül a homályba vesztett volna. Néha fáradtabb életszakaszaiban úgy gondolta, hogy ez nem hálás munka; de mi, akik itt maradtunk, tudjuk, hogy milyen értékek kerültek felszínre. [...]

Tagja, és egyik szellemi vezető egyénisége volt annak a hetvenes években még csak néhány szakemberből álló kis csapatnak, akiknek munkája nyomán kezdett körvonalazódni egy később kialakításra kerülő Nemzeti Park gondolata, amely magában foglalja a Dél-Tiszántúl természeti értékeit. Nehéz, és nem mindig sima út vezetett a megvalósuláshoz. Kezdetben ők, mint a gondolat magja, és kemény munkát végző »előőr«, később a kollégák és a támogatók egyre szélesebb rétege tette lehetővé a Körös–Maros Nemzeti Park létrejöttét. [...]

A szívéhez közel álló napok voltak azok a nyári időszakok, amelyekben a Múzeum természetvédelmi táborait szervezte. Jó pedagógus volt. Kevesen tudják, hogy az országban az elsők között hozott létre természetismereti táborokat. Fontosnak tartotta, hogy erős érzelmi és szellemi kötődés alakuljon ki a gyerekekben a tájjal és a természettel. Az első természetvédelmi szaktábort 1975-ben Békés-Tarhoson rendezte. Ezt követte 1976-ban az Ornitológiai és Természetvédelmi Tábor Gyula-Városerdőn. A Természetismereti Osztály megalakulása után kollégáival még huszonhárom tábort szervezett. Az utolsó Békés-Dánfokon 1993-ban volt. [...]

»Zsiga bácsi« táborai – kezdetben csak néhány gyerek, később egyre növekvő gyereksapat számára, de nekünk a kollégái számára is – kitörölhetetlen emlékképek

Az élet bohém skandináv oldalán – 1994. április

Hazaúton az unokával Svédországból – 1994

ma radnak. A hajnali madárda, a korai ködpárába vesző alvó sátrak, a Körösök csillogó víztükre, a »felfedező« túrák az erdőkben, a rekkenő hőség a déli napszitta szikes pusztán, az esti »szűnyogos előadások« és az elcsendesedő meghitt beszélgetések a mindennapi tábortűz melegénél. [...]

Talán szimbolikus értelmük is volt ezeknek a táboroknak, arról az emberi felelősségvállalásról, ami a szülőföld igazi tisztelőjére, és szeretetére tanítja és készíti fel a következő nemzedéket. Arról, hogy mit tudunk adni magunkból, úgy, hogy mi is és mások is gazdagodjanak. A gyerekek, a későbbi tanítványok közül néhányan ma a megvalósult Nemzeti Park szakemberei. Zsiga üzenete, gondolatai, álmai, megfelelő folytatást találtak, és ez már magában nem kevés. [...]

Életének utolsó szakaszában a múzeumban egy új, állandó természettudományi kiállítás létrehozásán munkálkodott. A kiállítás nagyon régen dédelgetett álma volt. Üzenete, kifejezése annak a tájnak, amelynek védelméért egész életében munkálkodott. Sajnos korai halála megakadályozta abban, hogy a művet készen lássa.”

Natura Bekesiensis – 5., Békéscsaba, 53–63., 2003

Saját kiállítás itthon, londoni képekből – 1998

Volt egyszer egy vadvízország

A film egy sokatmondó képkockája a Körösről, amin éppen árhullám vonul le, de mégsem áradhat a folyó
(fotó: Szendőfi Balázs)

Stáb a dunavirágrajzás kellős közepén
(fotó: Tószögi György)

A hótalan Pádis-fennsík 2022 decemberében
(fotó: Szendőfi Balázs)

A számos forgatási nap egyikén, itt épp a Sebes-Körös hazai felső szakaszán, nyakig a vízben (fotó: Tószögi György)

Szendőfi Balázs 2023 tavaszán bemutatott, Körös-vidékről szóló természetfilmje alighanem tájegységünk valaha volt legkülönlegesebb mozgóképes alkotása. Aki látta, azt egyszerre bilincselte le a képi világ, a zene, a dramaturgia ereje és döböntette meg a film kíméletlenül igaz üzenete. 87 perc tömény „naturalizmus” a Körös-vidék elpusztult és még fennmaradt természeti értékeiről, legfontosabb környezeti problémáiról. Minden ízében profi, a korszellemnek megfelelő alkotás, amely képi-zenei megoldásaival, mondanivalójával külföldi stúdiók messze földről hozott sikerproduktumainak nivóját hozza. Az alkotóval beszélgettünk.

– A film nagy sikerrel került bemutatásra az ország számos pontján. Van benne valami plusz, valami több, ami az eddigi filmjeidben tompábban jelenik meg. Talán ennek köszönhető az erőteljes és pozitív hatás?

*Indián-szikla. Talán nem kell magyarázni, honnan a neve
(fotó: Szendőfi Balázs)*

– Sok minden „plusz” ebben a filmben az eddigi filmjeimhez képest. Ez készült eddig a leghosszabb idő és legtöbb forgatási nap (két év és 161 terepi nap) alatt. Ez a filmem készült eddig a legnagyobb forgatási területen: a Körösök vízgyűjtője több mint 27 ezer négyzetkilométert tesz ki, négy magyar és két romániai megye területén oszlik el. És persze ez a filmem eddig a legszókimondóbb. Nem mintha eddig óvatoskodtam volna, de egyrészt maga a terület is ezt hozta ki belőlem, másrészt pedig ahogy halad előre az idő, úgy látszik egyre jobban, hogy mennyire kevés időnk maradt helyrehozni azt, amit elrontottunk.

– A film problémaközpontjában az egykor buja természeti gazdagságú, a „néhai” Kárpát-medencében legnagyobb vadvízország agrárcélokkal és vízügyi eszközökkel történő elpusztítása áll, illetve an-

*Egy béka-
áldozatra
fókuszálva
a Révi-
szorosban
futó sínpár
mellett*

(fotó: Metzker Krisztina)

nak vádja, hogy ez a gyakorlat és cél azóta semmit sem változott. Mit gondolsz, vannak olyanok is, akik zokon veszik, netalán elítélik a filmedet?

– Nyilvánosan biztosan lesznek ilyenek, jópontok és dicséretnek fognak érte járni. De otthon, egyedül, a tükröbe nézve és őszintén belegondolva nem hiszem, hogy találhatna a néző okot erre.

– Elégé szokatlan, hogy egy horgászszövetség, mint megbízó, egy olyan alkotást finanszíroz, amely közvetve nem a saját érdekét képviseli. Tulajdonképpen egyetlen horgász sem látható a filmben. Ez tudatosan valami magasabb ökológiai cél segítését jelenti?

– Az emberekben mindenütt egyre erősebb az aggodalom a természeti környezet, az ökoszisztéma iránt, és a horgászszövetségeket is emberek vezetik. A KHESZ-ben azok, akik engem erre a filmre felkértek, különösen rugalmasnak és bátornak bizonyultak abban, hogy ne csak a horgászszövetség rövid távú és direkt horgászati hasznát nézzék, hanem hogy úttörők legyenek egy magasabb célt, mindnyájunk hosszú távú érdekét szolgáló téma bemutatásában. Ezen kívül egyre nyilvánvalóbb az is, hogy az emberek ingerköszöbét az „itt minden rendben van, nagyon jó a hely, gyere ide hozzánk” típusú megszólítások csak gyengén képesek elérni. Egy élőhely, terület vagy régió sebezhetőségét, pusztulását látva a nézőben jóval erősebb kötődés ébred, és sokkal élesebben megmarad emlékei között maga a hely is, kíváncsibb lesz rá.

– Miért nem készül több ilyen film hazánk természeti-ökológiai problémáiról?

– Talán egyre több ilyen film készül, vagy készülné. Ám a filmezés költséges dolog, és általában azok, akik fizetnek egy filmért, nem problémák bemutatását szeretnék látni. Inkább valami imázsépítési vagy reklám-céljuk van vele, turistacsalogatás, népszerűsítés vagy épp a „zöldre festés”, a természetpusztítások elkendőzése. Ezekre mindig sok pénz van, és ha valaki ilyen film készítését elvállalja, annak meg van kötve a keze. Ám ezekben a filmekben is, ha jól odafigyelünk, a sorok közt olvasva meg szoktak jelenni a problémák, mintegy néma segélykiáltásként. Az én véleményem szerint azonban a segélykiáltásnak hangosnak és egyértelműnek kell lennie.

– Véleményed szerint milyen főbb természeti-környezeti problémák érdemelnének hasonló filmeket a Kárpát-medencében?

– A Kárpát-medence rendkívül változatos táj, és minden tájegységnek megvannak a maga (ember által

okozott) problémái. Az alföldi rész talán legnagyobb rákfenéje a rossz vízkezelés és helytelen tájhasználat. A hegyvidékek, a Kárpátok legégetőbb problémája az erdők egyre erősödő ütemű kitermelése, amire az energiapánik most rá is tesz sok lapáttal. Ezekon kívül számtalan természetpusztító jelenség és tevékenység van: vízerőművek építése az egészen apró patakoktól a legnagyobb folyókig; a rengeteg műanyag szemét; a túltartott vadállomány és ezzel párhuzamosan az őshonos nagyragadozók felé mutatott vadgazdálkodási fóbia; az inváziós fajok előretörése, különös tekintettel a vizek élővilágára, ahol a halak esetében a felelős szervezetek sokszor gazdasági okokból még szorgalmaznak is az idegen fajok terjedését; a hasznosítási láz, minden talpalatnyi természeti terület beépítése vagy művelésbe vonása; napelemparkok, akkumulátorgyárak, bányák stb.; az egyre erősödő turizmus és szabadidős kültéri tevékenységek által okozott terhelés; a sort a végtelenségig lehetne folytatni.

– Mi lesz a film utóélete és lesz-e folytatás?

– Először Békéscsabán, aztán az ország több pontján került sor ingyenes bemutató vetítésekre márciusban és áprilisban. A film bekerült a Gödöllői Nemzetközi Természetfilm-fesztivál 2023-as versenyművei közé, ott is várható több vetítés. Valószínűleg országos televíziós csatornák is műsorukra tűzik majd a filmet, és persze nemsokára a teljes körű nyilvános elérést is szeretném élesíteni egy YouTube-premier során. Ennek pontos időpontjáról a KHESZ és a Budapest halai Facebook-oldala is időben hírt fog adni. Ha folytatás nem is, de egy újabb film készül arról a hegységről, ahová a felfelé követett Körösök vezetnek minket: az Erdélyi-szigethegységről. Ez a film valószínűleg 2023 őszén lesz kész.

Egy képkocka a kimaradt jelenetek közül – séta a „szellemház”, azaz egy elhagyott pásztorország felé a Hortobágy-Berettyó menti számos pusztafolt egyikén (fotó: Tószögi György)

Biharugrán a vendégszeretet nem ismer határokat (fotó: Szendőfi Balázs)

A VÍZPART KONYHÁJA

Szerző: Tószögi György

Magazinunk befejező számában a Körösökhöz leginkább kapcsolható konyhát, a halas ételek készítését helyezzük fókuszba, a lehető legautentikusabb környezetben, a vízparton. A szabadban történetű sütés-főzés tudománya ősidőktől kezdve része életünknek, a hal pedig a Körösök régi vízi világában a leghétköznapibb eledelnek számított. Néhány étel mára ugyan kivészett a halas gasztronómiánkból (káposztás csík, borsos-sós lében főtt tokhal), de sok napjainkra is átöröklődött. Néhány fogást egyszerű módon és eszközökkel ma is elkészíthetünk, akár helyben, a vizek partján.

Csuka nyárson, szalonnazsírral csöpögtetve

Tüzünket megrakjuk. Amíg parázsra ég, a halunkat megtisztítjuk, az apró keresztcsákkát sűrűn átvágjuk (irdaljuk), sózzuk. Ha van nálunk fokhagyma és nincsen zúzó, akkor késsel azt apróra vagdaljuk és jól benyomkodjuk az irdalásokba. Amíg az ízek átjárják halunkat, megfaragjuk a nyársat.

Nyársunkat jól válasszuk meg. A száraz ág nem alkalmas, könnyen törik, nehéz faragni és akár meg is gyulladhat. Válasszunk, friss, kellően rugalmas, hüvelykvastag nyársnak valót, ami lehetőleg egyenes, görcsmentes.

A legprímább nyársnak való, a Körösök hullámterében mindenhol fellelhető özönnövény, a gyalogakác. Egyenes, görcsmentes, rugalmas és könnyen faragható fiatal hajtásai mind hosszban és vastagságban ideális nyárs méretűek.

Nyársunkat a hal testméretének hosszában faragjuk simára, de csak annyira vékonyítsuk, hogy át tudjuk fűzni a halon, viszont elbírja azt.

Túl nagy halat nem érdemes nyársra húzni. Egy idő után ugyancsak nehéz tartani, nem tud átsülni egyenletesen és nyársunk sem bírja el. Ha szükséges, az előkészületek során nem árt egy nyárstartó villát is faragunk.

A parázs felett süssük a halat lassan, egy másik nyársra rátűzött szalonna és kolbász zsírával időnként csöpögtessük meg alaposan. A halra csurgatott zsiradékknak köszönhetően halunk nem szárad ki, egyenletesen átsül és kiváló ízű lesz.

Fantáziánk és lehetőségeink korlátaival bármit mellé piríthatunk köretnek: zöldséget, gyümölcsöt (pl. almát), hagymát, kenyeret.

Hozzávalók:

- friss hal (lehetőleg csuka, esetleg süllő)
- ízesítők: só (ízlés szerint bármi további: bors, fokhagyma, fűszersó)
- szalonna, kolbász a csöpögtetéshez
- zöldségek, kenyér, alma köretként

Fotók: Tószögi György

Tárcsán sült keszeg, tejfölös-fokhagymás mártással

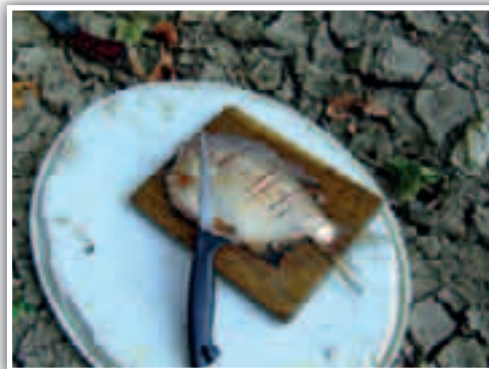
Talán ez az egyik legáltalánosabb és legegyszerűbb halas étel. Amennyire finom tud lenni, annyira el is lehet rontani szájunk ízét vele, hiszen a keszegfélénk a szálkásabb halaink közé tartoznak, a teljes szálkátlanítást eredményező konyhai előkészítés (filézés) esetükben nem lehetséges. Néhány fontos tanácsot megfogadva azonban ezekből a hétköznapi halakból is fejedelmi lakomát csaphatunk a vízparton.

1. A folyóvízi, tavaszi, frissen kifogott keszegek a legfinomabbak. Mindenképpen kerüljük a vízpartra „importált” bolti halas, netalán tavaly lefagyasztott alapanyagot. Igényes fogyasztónak már néhány napi mélyhűtőben való tárolás is jelentős minőségromlást eredményez.

2. Ha nagyobb mennyiséget kívánunk elkészíteni, ne használjuk az akár hungarikumnak is nevezhető paprikás lisztet, a paprikaszemcsék egy idő után megégnek és kesernyés ízt kölcsönözhetnek.

3. Olajunk (zsírban finomabb) mindig legyen forró, néhány vízcseppel ellenőrizhetjük a sütési közegünk megfelelő hőmérsékletét (ha patogva végigszalad a tetején a vízcsepp, akkor megfelelő).

4. A mezőgazdaságban használatos közönséges boronatárca a gasztronómia szolgálatába állítva az egyik legnagyobb és legegyszerűbb szabadkonyhai eszközzé vált. A vastag parabolatükrű acéllemez jól tartja a hőt, és mindent megsüthetünk, megpiríthatunk rajta. Halsütéshez szintén kiváló, de egy öntöttvasbogrács is megfelel a célnak.

A kifogott keszegeket megtisztítjuk (és nem megpucoljuk, mert azt a hagyománnyal kell.) Az úszókat nem kell eltávolítani, kifejezetten finom, ropogós átsülve. Aztán a legfontosabb részlet következik, amelyen leginkább múlik a siker. A vaskosabb vagy éppen laposabb keszegfajok (pl. karikakeszeg v. laposkeszeg) is egyaránt elkészíthetők úgy, hogy a kisütött halunk nem lesz „csöröge”, de a szálkái sem okoznak problémát az elfogyasztás során. Keresztirányún irdaljuk be a halakat, egészen sűrűn, 2-3 milliméterenként. Így anélkül élvezhetjük a fehér, „parázs” halhúst, hogy a szálkák átsütése érdekében az egész halat teljesen ropogósra ki kelljen szárítanunk. Miután beirdaltuk, alaposan dörzsöljük be kívülről fűszersóval és forgassuk meg kukoricalisztben. (Tapasztalat, hogy szebben átsül és finomabb, mint a búzalisztben, aminek szemcséi nem égnék meg olyan

könnyen.) Amíg kicsit átjárja a fűszersó, süthetünk néhány adag burgonyát, aztán nincs más dolgunk, mint a forró olajban szép pirosra sütni a halainkat. Fokhagymás-tejfölös mártással fogyasztva „abbahagyhatatlan” az ízlés.

Hozzávalók:

- frissen fogott keszeg, esetleg kárász
- só, fűszersó, zúzott fokhagyma
- kukoricaliszt
- kellő mennyiségű olaj, zsiradék

A mártáshoz:

- 2-3 dl tejföl
- 2-3 közepes gerezd zúzott fokhagyma
- só (bátran használjuk, a mártás lényege a fokhagymától erős, sós íz)
- citromlé és pirospaprika (mindkettőből mértékkel)

Fotók: Tószögi György

